

A marosillyei Veres-bástya

**Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány
Kolozsvár 2004**

A marosillyei Veres-bástya

ERDÉLYI MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI FORRÁSOK
2.

Felelős kiadó és a sorozat szerkesztője
Kovács András

A marosillyei Veres-bástya

**Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány
Kolozsvár 2004**

A helyszíni kutatást a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának
Nemzeti Örökség Programja támogatta.

Megjelent a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti és Etnikai Főosztálya támogatásával

ISBN 973-85973-2-3

Készült a Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós
Sajtóközpontjának nyomdájában
Felelős vezető: Tonk István
Műszaki szerkesztő: Bálint Lajos

Tartalom

Kovács András: A marosillyei Veres-bástya.	7
I. Az együttes leírása.....	7
II. Az együttes története	9
Az illyei vár leltárai	13
Képi források	17
Térképek	17
Grafikák	17
Feliratok	18
A marosillyei uradalom könyvészete	19
III. Az épületegyüttes előzetes keltezése.....	20
IV. Az épület állapota.....	21
V. A Veres-bástya	21
Alaprajza.....	21
A homlokzatok.....	23
Födémek.....	23
Építészeti dekoráció	23
A festett dekoráció maradványai	24
A Veres-bástya szerepe az együttesben	24
VI. Következtetések	25
VII. A marosillyei vár leltárai. 1640–1714	26
1640.	26
1647. június 27.	30
1685. május 16–27.....	36
1693.	46
1694. március 3–5.....	53
169[8.] december 8–10.	67
1712. február 17.....	75
1713. december 13.....	79
Mellékletek	
A leltárakba foglalt információk összegező topográfiai táblázata.....	81
Karácsony István – Kovács Zsolt: A Veres-bástya falkutatásáról.....	104
Báró Bornemisza Ignác és Pál közötti Marosillyét illető osztálylevél.	
Görgényszentimre, 1752. november 8. (közzéteszi Kovács Zsolt)	108
Kovács Zsolt: A marosillyei várhoz kapcsolódó emlékek	110
Bastionul Roșu din Ilia (Rezumat)	113
The Red Bastion from Ilia (Abstract).....	114

A marosillyei Veres-bástya

I. Az együttes leírása

Marosillye nyugati szélén, a városi kórház (az egykori Bornemisza-kastély) telkén található az a lakatlan műemlék épület, amelyben a közhit szerint Bethlen Gábor fejedelem született 1580-ban.

A jelenleg kórház gyanánt használt, főhomlokzatával délkelet felé forduló alápincézett, magasföldszintes, késő klasszikus kastélyt a 19. század közepe táján építették „U” alakú alaprajzon. Ennek az épületnek az eredetileg sokkal nagyobb gazdasági udvaráról választották le azt a szomszédos telket is, amelyen a jelenleg elhanyagolt és használatlan, de egykor rangos, téglalap alakú alaprajzon épült, emeletes késő barokk magtár állott. Ennek hosszoldalai a kastélyépület mellékhomlokzataival párhuzamosak. A kórház megközelítőleg téglalap alaprajzú telkének északkeleti, északnyugati és délkeleti oldalán kevésbé igényes, gazdasági jellegű épületek állnak. A felsorolt épületek egyike sem szerepel a műemlékek hivatalos jegyzékében. A telek déli oldalát a Maros-part, illetve egy azzal párhuzamos árvízvédelmi töltés határolja.

Az általunk kutatott, ugyancsak alápincézett, magasföldszintes műemlék épület megközelítőleg egyenlő közű négyszögbe írható alaprajzon emelkedik. Az ép sarkait összekötő tengely nagyjából észak–dél irányú. Magas, menedékes lábazatát a dél felé forduló két oldalán lőrések és pinceszellőztetők törik át és félköríves metszetű párkány határolja. Ezek az elemek hiányzanak az épület északkeleti és északnyugati oldalán. A lakószintet kőkeretes hármasszerű ikerablakok és fakeretes, álló téglalap alakú ablakok világítják meg. Ikerablakai közül kettő a délkeleti, a harmadik a délnyugati oldalon található. Az egész épületet jelenleg bádoggal héjazott sátozott fedő, melynek széles, kiugró eresze fából ácsolt gyámokra támaszkodik.

Az északnyugati homlokzatot kőből rakott, az épületnél újabb keletű táмок erősítették, ezek azonban idővel megcsúsztak és elváltak az általuk támasztott falaktól. E táмок fogják közre a neogótikus keretelésű, csúcsívesen záródó főbejáratot, melynek küszöbére néhány, kőből készült lépcsőfok vezet. Az északkeleti homlokzatnak a keleti sarokhoz viszonyítva rízaltszerűen kiugró udvar felőli részét egy korábbi félköríves és egy újabb, egyenes záródású pincebejárat töri át. A homlokzat kiugrását a pinceszint fölött egy oszloptörzs határolja, a lakószintet itt is két, az előbb említettekhez hasonló fakeretes ablak világítja meg.

Öt pincehelyiség található benne, kettő ezek közül a vastagabb fallal elválasztott, déli oldalakkal határolt helyiségekbe vezet. Ezeket gerendafödémekkel fedték. Egyedül az északkeleti sarok kis pincehelyiségét fedő dongaboltozat. Az északkeleti oldalon a hevederívek alatt belső fal határol egy ma megközelíthetetlen helyisé-

get,¹ amely fölött a belső lépcső található. Az északkeleti pincebejárat részsűjén az egymástól eltérő falsíkok számtalan beavatkozás és javítás nyomát őrzik.

A lakószint alaprajzi elrendezését a déli sarokban elhelyezkedő F1-es helyiség határozta meg: az F5 és F6 ennek az északkeleti oldalához simulnak, az F2 és F3 a délnyugatihoz, az F4 pedig ezek nyilvánvaló kiegészítéséből született. Ezt tükrözik a falvastagságok is: az F2 és F3, illetve az F5 és F6 közötti falakon kívül csak az F4 külső fala keskenyebb, a többi fal következetesen méteres vastagságú.

A lépcsőfeljárat a bejárat ajtón túl is folytatódik. Az F5 helyiségben csak kisebb, néhány centiméteres szintkülönbséget lehet megfigyelni, nagyjából az F1 és F2, illetve F3 helyiségeket elválasztó fal vonalának meghosszabbításában.

Az F1 helyiséget 4–4 gyámkőre támaszkodó fiókos dongaboltozat fedi. A vájatos és akantuszleveles díszítésű, kőből faragott, ívelt gyámok közül kettőt habarccsal egészítettek ki. A boltíveket primitív vonalú stukkóélekkel díszítették, melyek két, ugyancsak stukkóval fedett zárókőben² futnak össze. A gyámköveket és boltfiókokat szimmetriára törekedve építették, s megfeleltették az ablakok és a két ajtónyílás – ezek egyike el van falazva – fülkéivel. Fülke foglalja magába az F5-be vezető, ma befalazott ajtó helyét is.

Az F5 helyiséget mennyezet fedi. Jelenleg az F3 felől közelíthető meg, ajtaja van az F6 felé és két fülke (ajtó és ablak) nyílt belőle az F4-be. Az F1 felé ma befalazott, kőkeretes ajtó vezetett. Ennek a lépcsőzetes lemezek közé fogott két pálcából alakított profilja a lábazatot jelezve a szárköveken befelé fordul, ugyancsak lépcsőzetes szemöldökét lemezek közé fogott kő és pálcá díszíti. Frizébe Bethlen Farkas 1582-es feliratát vésték. A szemöldököt és frizét az elektromos kábelek fektetésekor összetörték. A helyiség külső, F4 felőli sarkában, furcsán alakított fülke keretel egy függőlegesen falba épített oszlopsudarat. Az F6 helyiséget ugyancsak mennyezet fedi, északkeleti falában pedig egy fülke található. Mennyezetes az F4 helyiség is. Viszonylag keskeny külső falát belül vakárkádok erősítik. Az F3 felőli bejárata előtt a bejárat lépcső fokaira támasztott, ügyetlenül alakított lépcsőfokokkal küszöbölték ki a szintkülönbséget. Ez a helyiség a pince elfalazott helyiségének felel meg.

Az F3 helyiséget, amely jelenleg a bejárat lépcsőt is magába foglaló előtere az épületnek, az F2-ével azonos boltozat fedi, amelyet csak az utólag épített keskeny fal szakít meg. Az F5 és F1 felőli sarkába építették be a kéményt. Az F2 helyiséget fiókos dongaboltozat fedi, amelynek eredetileg sokkal mélyebbre ereszkedő boltvállait az újabb időkben levágták. Nyugati sarkában egy falifülke, mellette, a déli homlokzat felé befalazott ajtó található. Egy másik, fakeretes, ugyancsak elfalazott ajtaja az F1-be nyílt.

A csak létrával megközelíthető jelenlegi padlásfeljáró az F3 helyiség mennyezeten nyílik. A padlástérben megfigyelhető, hogy az F1 helyiség két, befelé forduló fala jóval magasabb, mint az épület külső homlokzatába foglalt falaié, amelyeket feltehetőleg visszabontottak. Az előbbieket külső oldalát vakolták is, s a vakolatban

¹ A helyreállítás során ezt a helyiséget lebontották.

² Ezek közül a déli zárókővön a falkutatás során iktári Bethlen Farkas címere került elő.

egy gerendafészek-sor rajzolódik ki. Az épület északnyugati külső, szemmel láthatólag modern falának koronájából három, nagyjából egyenlő közöket határoló oszloptörzs töredékes nyakrésze emelkedik ki.

II. Az együttes története

Az illyei uradalmat a 13. század második felében említik először. 1266-ban Kalán nb. Posa fia: Nana volt a birtokosa, 1296-ban Ákos nb. Sándoré volt.³ Az ugyancsak Ákos nemzetségből származó Dienesi család birtokolta a későbbiekben is, 1508-ig a rokon Folti családdal együtt.

1468-ban már létezőként említik a Dienesi család várát, *castellumát*, 1493-ban pedig ugyanennek a családnak az illyei vár mellett álló kúriájáról olvasunk.⁴ A Dienesiek az urai ennek a kis középkori várnak a 16. század közepét követő években is, akkor, amikor a Maros Dobrai-szorosának nyugati bejáratánál álló erősség stratégiai felértékelődött, mert 1552. július 30-án a törökök elfoglalták Lippa várát. Lippának ez az első török megszállása 1595. augusztus 18-ig tartott.

Marosillye és Branyicska az említett szoros két végpontján így végvárak lettek, s az erdélyi országgyűlés a fejedelemmel együtt a következő időszakban komoly erőfeszítéseket tett arra nézve, hogy ezek a kis erődítmények be is tölthessék új szerepüket a török elleni védekezésben. Ebben az értelemben döntött az 1553. január 20-i kolozsvári országgyűlés a Déva alatt fekvő Illye és Branyicska erődítésének támogatására bevezetendő új adóról. Két évvel később, az 1555. április 24-i marosvásárhelyi gyűlésen a rendek úgy határoztak, hogy Hunyad vármegye királyi jövedelmeit Marosillye erődítésére fordítsák, s hogy oda a királyi javak kezelőjének egy képviselőjét küldjék, aki a kifizetésekről meg az erődítési munkához szükséges anyagokról és eszközökről gondoskodik. Ebben az értelemben intézkedett az 1560. évi enyedi országgyűlés is, többek között „Dienesi László illyei házának” az építéséről. 1574-ben a marosvásárhelyi országgyűlésen (június 18.) a rendek köszönetüket fejezték ki Báthory István fejedelemnek a végházak, különösen Illye védelmével kapcsolatban foganatosított intézkedéseiért. Néhány hónappal később, a segesvári országgyűlésen (dec. 13–18.) arról határoztak, hogy az ilyen, végházakká lett birtokok tulajdonosai megtarthatják „házukat és örökségüket” azzal a feltétellel, hogy az országnak kára ne származzék gondviseletlenségük miatt.⁵

1576. február 1-én Báthory István, a magtalanul kihalt Dienesi László illyei birtokát hűséges hívének, iktári Bethlen Farkasnak (1530–1590) adományozta, akit tapasztalt katonaként, Gyula 1566-os török ostromának a túlélőjeként és a kerelő-

³ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. III. Budapest, 1987. 295.

⁴ Csánki Dezső: *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. V. Budapest, 1914. 97, 173–174.

⁵ „Így intéztük, nagyságod kegyelmessége velek lévén, hogy az megmondott possessorok házokban, örökségekben megmaradjanak, de úgy, hogy felelések szerént gondot viseljenek, hogy gondviseletlenségek miatt se ömagok, se pedig országul kárt ne velljünk, sub poena in talibus observari solita.” *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. II. Budapest, 1876. 556.

szentpáli csatában tanúsított vitézségeért ítélték méltónak arra, hogy az illyei vár és uradalom birtokosa legyen. Bethlen Farkas 1582-es felirata és címerköve bizonyítja, hogy az ő építkezései rendjén fejezték be az általunk vizsgált épületet.

1583-ban vagy 1584-ben Antonio Possevino pápai nuncius közvetített Báthory István lengyel király és a pápa között arról, hogy 20 ezer dukátos költséggel szinte bevehetetlen várrá lehetne átépíteni Marosillyét „da Volfango Bethlen nobile, il quale al meglio che può lo va fortificando”.⁶ A fennmaradt levél meglehetősen zavaros fogalmazású szövegéből egy figyelemre méltó részletet emelnénk ki a vár környezeti adottságait illetően: ez – fogalmaz Possevino – „... in uno spacio amenissimo et in forma di un teatro...” fekszik.

Az első erdélyi törvénykönyv, az *Approbatæ Constitutiones* későbbi, 17. században véglegesített szövege a következő fogalmazásban rögzíti a birtokosokra háruló terheket: „Illye vára jószágostól a possessoroknak kezeknél maradjon azon igazsággal, mellyel eleddig biratott; de mivel ez hazának mostani állapotjához képest már igen véghelyben vagyon, ha mikor a fejedelmek akarják, kezekhez vehessék, de úgy, hogy mást, igazságosan hasonló jószágot avagy kastélyt adjanak érte, mely ha szintén fiscalisok közül való volna is, örökös igazsággal adassék az illyei patronusnak, avagy annak successorinak, azok is a szerint birhassák; de az alatt az illyei possessoroknak ország előtt publice lött assicuratiójok szerint is, zálagos és hites hazafiait tartsanak, kapitányt és porkolábokat és continue harmincz számú jó fegyverfogható praesidiariusokat, kik a fejedelemnek és országnak hittel is kötelesek legyenek, s valamikor a fejedelmek akarják, azokat meg is mustrálhassák, és, ha szükség kívánja, praesidiumokat is küldhessenek beléje, a possessorok azokat mindenkor bebocsátani tartozzanak.”⁷

Iktári Bethlen Farkas halála után, éppen a fentebb idézett országgyűlési határozatok alapján, függesztette fel Báthory Zsigmond fejedelem a tulajdonos kiskorú örököseinek, Gábornak (1580–1629) és Istvánnak (1584–1648) a birtokjogát Illyére vonatkozóan, és ez érvényben is maradt 1600. évi nagykorúsításukig. Ezután az uradalom az idősebbik fiú, Gábor tulajdonába került. Ő a szentimrei verekedés (1603) után elveszítette, és csak Bocskai István fejedelemsége (1605–1606) idején szerezte vissza; fejedelemmé választása után, 1614-ben öccsének, Istvánnak adományozta Illyét.⁸

Két évvel később, 1616-ban a fejedelem egyrészt Bécsben támogatott ellenjelöltje, Homonnai György beütéseinek a fenyegetése miatt, másrészt a török zsarolásnak engedve másodszorra is át kellett hogy adja a törököknek Lippa várát, amelyet 1594-ben Báthory Zsigmond csapatai közben visszafoglaltak. Lippa ismételt elvesztésével Marosillye váranak megint felértékelődött a szerepe az erdélyi határvédelem szempontjából.

⁶ Vö. Balogh Jolán: *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*. Budapest, 1985. 229–230.

⁷ P. III. T. 62. Vö. Koncz József: *Maros-Illye vára és uradalma*. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve 10/1899. 123.

⁸ Kun Róbert: *Hunyadmegyei oklevéltár. Oklevelek és kivonatok az országos levéltárból. Kun Róbert hagyatéka*. A Hunyadmegyei... 10/1899. 85.

Szalárdi János *Siralmas Krónikájában* Illyét is a nagy fejedelem építkezései közé sorolja: „Hasonlóképpen Illye várát is, hogy ősről [sz]álló [?] jószágok volna, nagy [négy?] erős, reguláris kőbástyákkal, kőfalakkal környúlvetetvén, amint megkezdette volt építtetni, úgy, hogy abban Lippa vára helyett derék praesidium tarthatnék az ország oltalmára.”⁹ A homályos és részleteiben az előbb felsorakoztatott korábbi forrásoknak is ellentmondó fogalmazás alapján annyit kétségtelenül elfogadhatunk, hogy 1616 és 1629 között a vár erődítményeit valamilyen – általunk nem ismert mértékben – javították és korszerűsítették.

A fejedelem életében és utódai alatt az illyei birtokkal továbbra is id. Bethlen István rendelkezett. 1619-ből származnak az itteni építkezéseire vonatkozó általunk ismert legrégebbi utalások. Augusztus 2-án keletkezett id. Bethlen István azt az elismervényt, melyben a marosillyei Torony építésére szánt 40 ezer zszindelyszeg átvételéről nyugtatja a beszerzői tanácsot.¹⁰ Valószínű, hogy a Torony héjazatának a megújítása más, legalább a tetőszerkezet jelentős módosítását is követő munkálatok utolsó szakaszát jelzi, s akkor épülhetett a filegória is, amit a valamivel későbbi leltárak említenek.

Id. Bethlen Istvánnak egy másik, 1629-ből származó leveléből, amelyet a kolozsvári főbíróhoz intézett, további munkálatokra is fény derül: „Prudens ac circumspecte vir, domine amice honorande, servitiorum meorum paratam commendationem praemissam. Urunk ő felsége az melly házban született volt Illyen, melly házba ennekelőtte valami czimerköövet faragtattam volt, azon házra kívánattván valami ablak és aytokövek, kegyelmedet intem szeretettel, seőtt autoritate functionis paranczyolom is, kegyelmed paranczyollyon az includalt jedzésem szerént az kőmiveseknek, hogy mentől hamaréb kesziczýék el, fizetések fogyatkozás nélkül meghlészén az jámboroknak. His prudentem ac circumspectum dominationem vestram benevalere desidero. Nec secus faciat. Datum Albae Juliae, die 14 Julii anni Domini 1629. Prudentis et circumspectae dominationis vestrae amicus servire paratus comes Stephanus Bethlen mp.”¹¹ Ebben a szövegkörnyezetben a „ház” kifejezés – úgy véljük – már az egész együttesre értendő, így az illyei udvarház építésének ez a levél lehet az eddig ismert legrégebbi dokumentuma, azaz eltérő, az 1620-ban héjazott Toronnyal nem azonosítható, új épületről lehet benne szó. Az uradalom 1647-es leltárában csupán a felsorolt építőanyagok utalnak építkezésekre, amelyekben szerepe lehetett annak a Kőműves Istvánnak, aki 1645-, il-

⁹ Szalárdi János *Siralmas magyar krónikája*. Sajtó alá rendezte, bev. tan., jegyz. Szakály Ferenc. Bp., 1980. 97. A lappangó eredeti hiányában másolatok alapján kiadott *Krónika*-szöveg javítását célzó olvasási javaslatainkat []-be foglaltuk.

¹⁰ Régi jelzete: 55/1619. aug. 2. Az Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatóságának Levéltára. Beszerzői Város Levéltára.

¹¹ Gyulafehérvár, 1629. júl. 14. Az Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatóságának Levéltára. Kolozsvár Város Levéltára. Fasc. II. 94.

letve 1647-ben Bethlen István adományából Illyén házát, illetve rétet kapott, nyilván annak fejében, hogy mesterségével szolgált a uradalom tulajdonosát.¹²

Az illyei uradalom Bethlen Istvánról fiainak, ifj. gróf Bethlen Istvánnak (1606–1632) és gróf Bethlen Péternek (1608–1646) korai halála után leányaira, és velük az iktári Bethlen család leányági leszármazottjaira háramlott. Valószínűnek látszik, hogy akárcsak Vajdahunyadot,¹³ Illyét a Bethlen-leányok közül Zólyomi Dávidné Bethlen Kata és Gyulafi Sámuelné Bethlen Anna örökölte.¹⁴ Az utóbbi veje, Thököly István (1623–1670) először 1667-ben Illye ráháramló részét adta cserébe a Zólyomi leszármazottak vajdahunyadi részéért. Később, Zólyomi Miklósnak a Portára szökését (1670) és birtokainak elkobzását követően a fejedelem az ő birtokait is gróf Thököly István gyermekeinek – Bethlen István dédunokáinak: Imre fiának (1657–1705), a jövőbeni fejedelemnek, valamint Kata (1655–1701), Mária (1656–1698 u.) és Éva (1659–1715) leányainak adományozta 1673-ban. Végül, 1677-ben, miután Thököly Imre 3000 forintért megváltotta¹⁵ Barkóczi Sándorné Perényi Mária – Bethlen István Zólyomi ágból származó másik unokája – birtokrészét is, Marosillye uradalma teljes egészében a Thököly ág kezére került.

Az 1658–1661-es hatalmi válságot követő években a fejedelemség rovására történő török terjeszkedés közepette az illyei vár fenntartása inkább veszélyeztette, mint védte az erdélyieket: minthogy a kis erődtípus erősebb támadásnak nem állhatta volna útját, viszont kiváló támaszpontjává válhatott volna a lippai törökök hódoltató törekvéseinek – az erdélyi országgyűlés elhatározta lerombolását. 1670-ben így került sor a vár töltött bástyáinak a lerombolására.¹⁶ A váröv köből épített kapujának és a Veres-bástyának a kivételével, amelyek önmagukban nem tölthették be a védmű szerepét, lerombolták a kötőgátakat és a vár másik három bástyáját. Helyettük a vizesárkon belül paliszádkerítés¹⁷ épült, s az együttes belsejében egy másik, új kerítéssel foglalták egybe a Toronyból és az udvarházból álló lakóegyüttest.

A birtok akkori tulajdonosai közül csak a politikai menekülteként Erdélybe került Thököly Imre lakott huzamosabb ideig Illyén.

A leltárakból kiderül, hogy 1677 után, miután a Torony lakószintjeiről nővérei javára lemondott, ő bővítette egy újabb sor helyiséggel az udvarház eredetileg egy-emenetes épületét. 1685-ben azután, az ellene indított főbenjáró per következtében,

¹² Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 6–7. tétel. Az Erdélyi Múzeum Lt. az Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatóságának Levéltárában. Az idézett levéltári állagból származó adatokat Kovács Zsolt gyűjtéséből idézzük.

¹³ Kövári László: *Erdély régiségei és történelmi emlékei*. Kolozsvár, 1892. 92.

¹⁴ 1649-ben Bethlen Anna protestál az atyja halála után a fejedelmi fiskus által lefoglalt Illye ügyében. Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 8. tétel.

¹⁵ Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 14. tétel.

¹⁶ Kövári László: *i. m.* 145–146.

¹⁷ 1678-ban az erdélyi rendek megengedik Thököly Imrének, hogy palánkkal vegye körül illyei házát. Vö. Br. Bornemisza Lt. 141. I/a. Régi vegyes osztály. Elenchus literalium instrumentorum ... 15. tétel.

erdélyi birtokai a fejedelmi fiskus kezére kerültek, s azokat 1686-ban a fejedelem fiának, II. Apafi Mihálynak adományozta, aki így Thököly Imre nővérei, Esterházy Pálné Thököly Éva, Esterházy Ferencné Thököly Mária és Nádasdi Istvánné Thököly Kata mellett a birtok és az uradalmi ingatlanok résztulajdonosa lett.

Erdély Bécsbe internált fejedelme később (1698) Jósika Gábornak adta zálogba saját birtokrészét. II. Apafi Mihály halála (1713) után özvegyétől az illyei birtokot Kászoni János (megh. 1742) szerezte meg 1716-ban,¹⁸ aki bécsi udvari alkancellárként tett szolgálataiért megkapta a bárói címet (1717) és a kászoni br. Bornemisza-család megalapítója lett. Fiai, Ignác (megh. 1769) és Pál (megh. 1770) 1752-ben osztottak meg a birtokon. A bennünket érdeklő épületegyüttes Ignácnak jutott, Pál számára az országút túlsó oldalán építettek új udvarházat.

Valószínű, hogy Ignác utódai még 1794 előtt lebontották a Tornyt, s 1848 előtt építhette fel a 17. századi udvarház helyén klasszicista kastélyát br. Bornemisza Ignác (1809–1877).

A jelenlegi kórházépület késő klasszicista és eklektikus köntösében az ő kastélyának a bővítésével jött létre.¹⁹

Az új birtokosok 18–19. századi építkezéseihez tartozik a kontyolt nyeregtetővel fedett emeletes gabonás is. Huszonnégy szakaszos kétmenetes pincéjének és raktárszintjének csehsüveg boltozatait kőpillérekre és hevederekre támasztották. Homlokzatának két szintjét lizénákkal tagolták, ennek középtengelyében kiugró pitvaros bejárat nyílik, amelynek toronyszerű hatását az is fokozza, hogy felső, nyitott szintjének fedelét egy oszloppárra támasztották.

A 18–19. századi átalakítások következtében a középkori együttesből nem maradt meg más, csak a Veres-bástya, melyet a 19. századi köztudat már Bethlen Gábor szülőházával azonosított.²⁰ Kövári László szerint ez az épület akkor már egy nagy, két kisebb helyiséget és egy konyhát foglalt magába.²¹

Az illyei vár leltárai

A kora újkori épületegyüttes egykori kinézésére ma már csak abból a nyolc, 1640 és 1713 között keletkezett leltárból következtethetünk, amelyek részletesen leírják a marosillyei uradalom központját.²²

A vár legrégebbi ismert leltára 1640-ben készült. Ez felsorolja a felvonóhidas kaput, a várfalakat és a négy bástyát, melyek közül három igazi várbástya volt, a negyedik, a Veres-bástya azonban már lakóépületnek készült. Akkor csak pitvaráról és fegyvertárnak használt pincéjéről emlékeztek meg. A leltár készítői bejárták a háromszintes Tornyt, valamint az emeletén öt helyiségből álló udvarházat is a

¹⁸ 1716. jan. 30. Vö. Br. Bornemisza Lt. 137. I/a. Régi vegyes osztály. 25^v.

¹⁹ A kutatások idején kórházként használt épület vizsgálatára nem volt módunk. Csak alapos vizsgálat döntheti el, hogy a régi udvarház jelentős részeit nem foglalták-e bele a 19. századi épületbe.

²⁰ Kövári: *i. h.*

²¹ *I. h.*

²² Ezek többségét – l. alább, a VII. fejezetben – az Erdélyi Fiskális Levéltár (EFL) állagai őrzik. Erdélyi Kormányhatósági Levéltárak, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

vár belsejében.²³ Az 1647 júliusában keletkezett következő összeírást valószínűleg gr. Bethlen Péter halála indokolta: Bethlen István fiúutód nélkül maradt, így döntenie kellett a család törzsbirtokának sorsáról is. Talán nem tévedünk, ha a leltárnak az utalásaiból arra következtetünk, hogy az Illyén lakó „úrfi” Zólyomi Miklós (1629/1630–1680 u.) lehetett, aki nagyatyja reményei szerint a birtok örökösévé lépett elő. Ez ugyanakkor az utolsó olyan leltár, amelyben még leírják a váröv elemeit is.²⁴ Megtudjuk belőle, hogy a falakon a Maros, illetve az északi, Székely utca felé lézsás védőfolyosó húzódott, hogy a Veres-bástyán kívüli három másik bástyán összesen négy fából épült „kazamata” volt megépítve, a többinek vagy a zsindefedése, vagy még a gerendás földeme is hiányzott. A leltár olyan tételei, mint a rak-tárakban talált nagyszámú és még felhasználatlan héjazó cserép, a boltozatok építéséhez használt mintaívek, beépítésre váró gerendák és deszkák, ajtó- és ablakkere-tek, valamint a meszesgödör, mészhordó ládák és taliga, amelyeket a várban talál-tak, mind folyamatban levő építkezésre utalnak.

A későbbi, 1685-ben és azután keletkezett leltárakban már a vár erődítményei-nek felszámolását követően kialakult állapotra jellemző részletek tűnnek fel: sorra felemlegetik a romba döntött bástyákat és a paliszáddal, sövénnel helyettesített várfalakat. A kőből épült várkaput egy felvonóhídban végződő hosszú hídon át le-hetett megközelíteni. Helyét ma igen nehéz meghatározni, mert az egymást követő leltárak hol keletre, hol pedig délre helyezik. Ezt a bizonytalanságot valószínűleg úgy oldhatjuk fel, ha elfogadjuk – tekintettel a fennmaradt bástya déli irányára –, hogy a kapu tulajdonképpen kelet felé nyílt. Hídja így kapcsolódhatott az országút-hoz, amely a 18–19. századi topográfiai térképek tanúsága szerint, az országút mai nyomvonalán, az együttes északi határát alkotta. A kapu jobb oldalán 1640-ben egy bástya állott, a bal oldalán, 10–15 méternél nem nagyobb távolságra – ezen a ré-szen csupán négy szerény helyiség volt a várfalhoz ragasztva – emelkedett a Veres-bástya. A kapu helyének pontosabb meghatározására nézve az sem közömbös, hogy a 18. századi katonai felmérés készítője ezen a részen egy hídacs-kát jelölt be a kastélyt kerítő vizesárokra.

A kapu emeletes épületében a kapualjból nyílt a tömlőc és a drabantok háza. Az épületegyüttes északi oldalán (?) álltak az istállók. Velük kapcsolatban csak annyi bizonyos, hogy az ottani várfal az udvarház homlokzatával volt párhuzamos, így, amennyiben a leltárkészítők következetesek voltak, akkor helyét a nyugati oldalon sejtethetnénk. Ezen az oldalon állott még a konyha, szemben a kapuépülettel, „nyu-gat” felé.

A zsindeflyel fedett Veres-bástyát egyetlen helyiség alkotta, – a leírás szerint – északi, valójában északkeleti oldalához egy „körtornácot” ragasztottak, amelynek a bástyával közös fedelét a mellvédre támasztott három oszlop tartotta. A tulajdon-képpen bástya északnyugati, ellentétes oldalához egy konyha-mosóház volt ra-gasztva. Ezeket a helyiségeket közös, külön fedéllel és pítvarral ellátott falépcsőn

²³ Konecz József: *i. m.* 127.

²⁴ Kimaradt ugyanakkor a Torony lakószintjeinek a leírása, amely azt bizonyíthatja, hogy 1647-ben már több birtokos között oszlott meg az uradalmi központ épületegyüttese.

lehetett megközelíteni, amelyet a bástya falához ragasztottak. A lépcsőfokok eltérő száma – tizenkettő az oszlopos pitvarig és további hat a mosóház szintjéig – azt mutatja, hogy a két, bástyához ragasztott téregységnek a járószintje is eltérő volt. Alattuk két pincehelyiség volt. A bástya pincéjéből lőréses nyílások, a mosóház alatti pincéből azonban nem. A pincefödémek 1640-ben is, később is gerendából voltak.

1640-ben az együttes eredeti védőövvvel kerítve, 1670 után pedig az újonnan létrehozott belső kerítésben találjuk a Tornyot és az udvarházat.

A szövegekből kikövetkeztethetően a Toronynak jól boltozott, kétszakaszos pincéje volt, szinte a föld színén – a talajvíz miatt nem mélyíthették tovább a Maros árterületén –, fölötté pedig két szinten – a magasföldszinten és az első emeleten – két-két helyiséget találtak, az alsók boltozottak, a fölöttük levők mennyezetesek voltak. Ezeket fogta össze a harmadik, a második emeletnek megfelelő szinten egy nagyobb, valószínűleg a megemelt homlokzat mögé rejtett, lőréses védőemelet, tkp. padlás, amelynek zsindelemmel héjazott magas sátoztetijéből közepén „cifrásan faragott” négyszögű „vigyázó- vagy nyári filegória” emelkedett ki. Egyik sarkához, annak egyedüli bejárataként hengeres, csigalépcsős tornyocska csatlakozott, amelyet nyolc kis ablak világított meg. 92 tölgyfa lépcsőfoka nagyobb, 0,18 m-es fokokkal számolva mintegy 16,5 m magasságot jelent²⁵ a védőemelet szintjéig, ehhez kell hozzáképzelnünk a II. emelet, a zsindelemmel héjazott fedélszék meg a vigyázó filegória magasságát, így bizvást becsülhetjük az épületet 20 m-t meghaladó magasságúnak. A Bethlen Gábor fejedelem címerével díszített helyiség, ahol a nagy fejedelem meglátta volt a napvilágot, a magasföldszinten nyílt, közvetlenül a lépcsőtorony felől.

Ez a téglalap alaprajzú épület tűnik a legrégebbinek az egész együttesben, melynek valószínűleg korai magva, lakótornya lehetett, s ezt még az Illyét hosszú ideig birtokló, 1575-ben fiágon kihalt Dienesi családtól örökölhette Bethlen Farkas. Minthogy az ostromágyúk korában, a 16. század utolsó negyedében ilyen kiemelkedő magasságú építmény már több veszedelmet, mint hasznót hozott védőinek, valószínű, hogy csak a kedvező terepviszonyok, illetve tulajdonosainak az, a korabeli Erdélyben általánosnak tűnő s közvetlen tapasztalatban gyökerező meggyőződése tartotta fenn, hogy kisebb támadás esetén amúgy sem hoznak magukkal nehézágyút az ostromlók, nagyobb támadás esetén viszont ez a legfeljebb harminc ember által őrzött kis erődtípus mindenképpen védhetatlenné válik.

Az egyetlen szellőztető ablakos pince, a magasföldszinten elhelyezett két nagy, bolthajtásos tűzhelyű kemence, a szintenként kiugró egy-egy árnyékszék, az emelet egyik helyiségének „ajtóforma” – padlóig érő, korábban bizonyára bejáratként, bejárat pihenőként használt – ablakai, a lépcsőtorony bejáratánál elhelyezett, falba bocsátható reteszgerenda, a lépcső különálló fedélszéke alatti „puskaporos-házacska”, az utolsó szint „lövőbástya” elnevezése, erkélyesen kialakított kilenc nagy és tíz apróbb lőrése, valamint a filegória vigyázóhely/nyári ház elnevezése különös

²⁵ A magasföldszint 32 lépcsőfoknyira, $\approx 5,6$ m-re, az első emelet további 39 lépcsőfoknyira, ≈ 7 m-re, az emelet további 21 lépcsőfoknyira, $\approx 3,78$ m-re volt.

módon elegyíti a régies és újabb, védelmi és kényelmi elemeket, de kétségtelenül tükrözi azt a tulajdonosi mentalitást, mely a Tornyot továbbra is végső menedékként kezelte. Valószínű, hogy a lépcsőtorony későbbi építkezés toldása, a Torony eredeti, elmozdítható „feljárata” az emeleti, „ajtóforma ablakos erkélyre” vezethetett. Az ilyen toronyszerű lakóépületek nem voltak ritkák a 15–16. században. Erdélyben Bagdi György 1534–1535-ben emelt, ma is álló balázsfalvi, egykor Veresvárnak nevezett lakótornya,²⁶ Bethlen Mihály 1598 előtt épült keresdi tornya kínál párhuzamot a tornyokhoz.²⁷ Valószínű, hogy ilyen késői lakótorony Fogaras Veres-tornya is, akárcsak ennek a műfajnak a kutatás által kiemelt érdeklődéssel kezelt legrangosabb példája, Perényi Gábor sárospataki lakótornya (1534–1537).²⁸

A Torony mellett állott az udvarház, a két épületet valószínűleg csak a várfalhoz ragasztott konyha felé vezető átjáró választotta el egymástól. Alápincézett magasságszintű épület volt, amelynek a leltárakból kikövetkeztethető szerkezetében jól elkülöníthetőek az 1677-ben Thököly Imre által kezdeményezett átalakítások a feltevezésünk szerint 1629 táján épített régi udvarháztól. Az alábbi sematikus táblázatban szürkével különböztettük meg a régi épületmagot az 1677 utáni, Thököly-féle építkezésektől:

Em., külső traktus	Az asszony erkélyes háza	Pitvar, belső lépcső	Az úr hálójára	Pitvar, kéményalj, árnyékszék	Az úr erkélyes háza
Em., belső traktus	Leányok háza	Hoppmes- ter	Pitvarpalota , udvari/dísz- lépcső	Hosszú, boltos palota	
Pince, külső	Mosóház	Pitvar, belső lépcső, kijárat az istállók felé	Fegyvertár	Tárház, istállómeste- r	Pohárnokok
Pince, belső	Pince	Nagy pince		Káposztás pince	Sütőház, pincemester

Sokkal nehezebben dönthető el, hogy az 1629 körül emelt udvarháznak volt-e valamilyen korábbi, középkori előzménye. Egyedül a „hosszú, boltos palota” tér el az udvarház többi részének a szerkezetétől, elképzelhető, hogy ebben az épületrészben s az alatta húzódó pincékben kell keresnünk a Torony mellé épített 15. századi

²⁶ Balogh Jolán: *Az erdélyi renaissance*. I. Kolozsvár, 1943. – B. Nagy Margit: *Reneszánsz pártázatok*. In: B. Nagy Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben*. Bukarest, 1970. 60–72. – Kovács András: *Castelul din Blaj la sfârșitul secolului al XVII-lea*. *Ars Transilvaniae* 1/1991. 107–113. – Kovács András: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*. 1541–1720. Budapest–Kolozsvár, 2003. 111–113.

²⁷ Kovács András: *i. m.* 140–141.

²⁸ Détsy Mihály: *Sárospatak vára és urai. 1526–1616*. Sárospatak, 1989. 16–25.

udvarház maradványait. Valószínű, hogy 1670 után ugyancsak ehhez az épülethez ragasztották a drabantok házának gerendaépületét, a kapun belül elsőnek leltározott épületet.

Képi források

Térképek

A Marosillyére vonatkozó legrégebbi térképészeti forrás az I. katonai felmérés 1784 táján készült térképlapján található. Ez a felmérés azonban nagyvonalúan átsiklik a bennünket leginkább érdeklő részletek fölött: csak egy viszonylag nagy kiterjedésű parcellát körvonalaz a település (Oppidum Illye) nyugati határán, a Maros partján, melyet kelet felől a Maros egyik mellékveze határol. Az országút felőli oldalon egy árok képezi a telekhatárt. A telken ábrázolt épületek nem nagyobbak a környék parasztházainál. A középső, vörös tussal rajzolt épület talán kőből épült, a másik kettő fából vagy valamilyen más, időt nem álló anyagból készült. A Maros partján egy szélesebb sávban gyümölcsöst érzékeltet a felmérés.

A II. katonai felmérés a települést (Jlia Mureșiuului) a 19. század második negyedében ábrázolja. Ezen már a klasszicista kastély „U” alakú tömbje figyelhető meg, amelynek udvarát gazdasági épületek kerítik. A telek szélén feltüntették a Veres-bástya körvonalait is.

Az 1870 körüli, maihoz hasonló állapotokat tükrözi a III. katonai felmérés térképlapja (Maros-Illye). A kastély gazdasági épületektől övezett udvarán (Schloß) a modern kastély és a Veres-bástya körvonalai jól felismerhetők.

Grafikák

A kastélyt ábrázoló legrégebbi általunk ismert kép, Melka Vince (1834–1911) 1876-ban készült hangulatos akvarellje. A kép bal oldalán a Veres-bástyát a mainál alacsonyabb, kémények nélküli tetővel és mérműves, gótikus oromzatú ablakokkal mutatja be. Megközelítőleg a mai pincebejárat vonalában az északkeleti homlokzatra merőleges kis, félköríves záródású épület is feltűnik a képen.

Cserna Károlynak (1867–1944) a marosillyei Veres-bástyát és részleteit ábrázoló rajzaival illusztrálták 1890-ben a Gindely–Acsádi-féle Bethlen Gábor-életrajzot.²⁹ Ezeket az illusztrációkat vette át azután Koncz József többször idézett munkája is.

Az egyik Cserna-féle akvarell délkelet felől mutatja be a Veres-bástyát. Megfigyelhetők rajta az egykori vizesárok maradványai, amelyeket a romantikus park kialakítói is felhasználtak. Emellett jól felismerhetők az ablakok és a lőréses körvonalai is. Ezen a képen is feltűnnek a furcsa, csúcsíves-mérműves romantikus ablakoromzatok, amelyek egy legkésőbb 1850–1860 között végbement átalakítás emlékei lehetnek. Az alacsonyabb és zsindellyel héjazott tetőszerkezet gerincével eltér az 1876-ban ábrázolttól. Fölötte a jelenlegi két kéményt ismerhetjük fel. A bástya jobb oldalán feltűnő, romos boltozott helyiség/helyiségek fölött egy kémény is emelkedik; ezek

²⁹ Gindely Antal–Acsády Ignác: *Bethlen Gábor és udvara. 1580–1629.* (Magyar Történelmi Életrajzok 20.) Budapest, 1890.

a pincebejárat fölé épültek és a Melka-féle akvarellen még épebbnek tűnő, kápolnaszerű kis épület maradványaival lehetnek azonosak. Úgy látszik, hogy ezt az épületet a várfalhoz ragasztották eredetileg. A belsőket ábrázoló rajzok egyikén a délnyugati helyiséget láthatjuk, jelentéktelen, a rajzoló számlájára írható eltérésekkel a boltozat formáját és az ablakok mellvéd-magasságát illetően. Úgy tűnik, hogy akkor még nem volt leválasztva róla a lépcsőház. Feltűnik a rajzok között az 1582-es portálé, valamint a pince lőrésekkel ellátott déli falainak egy részlete is.

Feliratok

1. A Veres-bástya kőből készült ajtókeretének a frízében: BETLEN FARKAS CINALTAT[TA] EZT 1.5.8.2.

2. A nagyenyedi Református Kollégium ifjúsága által 1909-ben állított emléktábla. Kőlapba vésett, vakolatkerettel ellátott feliratos tábla a délnyugati homlokzaton:

EBBEN A HÁZBAN SZÜLETETT 1580-BAN
BETHLEN GÁBOR
ERDÉLY DICSŐ FEJEDELME S A GYULAFEHÉRVÁRI
–NAGYENYEDI BETHLEN KOLLÉGIUM ALAPÍTÓJA
EZT AZ EMLÉKTÁBLÁT ÖRÖK HÁLÁJA JELÉÜL ÁLLITOTTA
A BETHLEN FÖGIMN(ÁZIUM) IFJUSÁGA
1909 MÁJUS 8

3. Id. Bethlen István 1627-ben (?) állított felirata.³⁰ 1794 előtt a Toronyban állott, az első lakószint lépcső felőli helyiségének bejáratí oldalán. 1794-ben már Nagyenyeden, a Református Kollégium múzeumának belső, második helyiségében őrizték, az ugyancsak Hunyad vármegyében birtokos br. Naláczi József közvetítésének köszönhetően. A Bocskai István kolozsvári szülőházát megjelölő, 1606-os felirat mintájára állított, edikulás szerkezetű emléktáblát oldalt oszlopok keretelték, melyek egy „fedeles”, háromszögű oromzattal koronázott párkányt tartottak. Oromzatában Bethlen Gábor fejedelem magyar királyi címere állott, fölötté szárnyaló angyalok tartották a Szent Koronát. Ez alá vésték volt be a disztichonokba foglalt felirat aranyozott betűkből álló szövegét.³¹

Honori ac³² memoriae sempiternae castr³³ Illye, loci natalis³⁴ serenissimi Sacri Romani Imperii³⁵ et Tranniae principis Gabrielis. Qui in dicto castro paterno³⁶ anno

³⁰ Kovács András: *A marosillyei kastély történetéről. Bethlen Gábor fejedelem címere*. Református Szemle 2002/1. 8–20.

³¹ Az itt közölt szöveg az 1694-es leltárban feljegyzett változatot alapul. A jegyzetekben jeleztük eltéréseit Benkő Ferenc: *Eszkendőnként kiadott parnassusi időtöltés*. VI. 1796. Kolosvárott, 1800. 7–8. (a továbbiakban: BF) és Benkő, Iosephus: *Transsilvania Specialis*, ms. – Magyar fordítása: Benkő József: *Transsilvania specialis. Erdély földje és népe*. Ford., bev. tan. és jegyz. közléseszi Szabó György. I. Bukarest–Kolozsvár, 1999. 498, 498/555–556. (a továbbiakban: BJ) között.

³² BJ: *et*.

³³ A következő három szó helyett BF: *Ilie natalis*.

³⁴ BF rövidítve: SER. SACR. ROM. IMPR [!].

³⁵ BJ: IMP.

Christi³⁷ M.D.LXXX³⁸ foeliciter³⁹ natus est. Clarissimae⁴⁰ familiae suae Bethlenianae antiquissimae sydus⁴¹.

Regis Corvinii⁴² jactat se urbs⁴³ Claudia cunis.

Urbs eadem nobis Bocskaium⁴⁴ genuit.

Illye⁴⁵; tuo⁴⁶ tanto letare⁴⁷ fidenter alumno.

Princeps Marte potens, pace benignus is⁴⁸ est.

Est patriae pater, acer⁴⁹ libertatis avitae

Vindex, hinc populis jura dat aequae⁵⁰ suis.

Hinc⁵¹ nova cunctarum facies laetissima rerum.

Principe Bethlenio sceptrum tenente redit

O⁵² dilecta Deo⁵³ tantum quae Numen,⁵⁴ et una

Area⁵⁵ produxit secula⁵⁶ clara domus.

Anno⁵⁷ M.DC.XXVI⁵⁸ „

Más, elpusztult feliratok.

Az 1685. évi leltár szerzői által szövegszerűen nem idézett, csak általánosságban említett évszámok feliratok és címerek segítségével is megkülönböztethetők voltak Thököly Imre építkezései a Torony és az udvarház épületében.

A marosillyei uradalom könyvészete

Az általunk kutatott együttes irodalma nagyon szegényes. Benkő Ferenc és Benkő József már említett munkáival jellemezhető kezdetek után, a 19. században elsősorban Bethlen Gábor fejedelem szülőhelyeként emlékeztek meg róla. Téglás Gábor⁵⁹ Koncz József és Kövári László adatait foglalta össze. 1909-ben, a nagy fe-

³⁶ A következő két szó BF-nél: *an. xti.*

³⁷ BJ: *Chr.*

³⁸ Mindkettőnél arab számokkal.

³⁹ BF: *feliciter.*

⁴⁰ BJ.: *clar.*

⁴¹ BJ: *sidus.*

⁴² BJ: *Corvino.*

⁴³ BJ-nél a következő szavak: *Claudiacunis.*

⁴⁴ BJ: *Brachaium*; BF: *Bocskavium.*

⁴⁵ BF: *Illae.*

⁴⁶ BJ. *suo.*

⁴⁷ Mindkettőnél: *laetare.*

⁴⁸ BF-nél hiányzik.

⁴⁹ BJ: *ac et.*

⁵⁰ BJ: *aequ[alia]*; BF.: *aequa.*

⁵¹ BJ: *Hic.*

⁵² Mindkettő: *O!*

⁵³ BF: *Deo!*

⁵⁴ BF: *Lumen*

⁵⁵ BF: *Aurea.*

⁵⁶ BF. *Saecula.*

⁵⁷ BJ: *A.D.NI*; BF: *A.D.C.*

⁵⁸ BF: *MDCXX—*; BJ: *1627.*

⁵⁹ *Hunyad vármegyei Kalauz.* Kolozsvár, 1902. 16–17.

jedelem halálának 280. évfordulója kapcsán fordult a közvélemény figyelme először Marosillye felé. Akkor rendbehozták az épületet is, valószínűleg még május 8-a, az emléktábla felavatásának napja előtt.⁶⁰

Balogh Jolánnak⁶¹ köszönhetjük az épületegyüttes legalaposabb ismertetését. Áttekintve a vonatkozó forrásokat és könyvészetet, ő arra a következtetésre jutott, hogy a régi kastélynak egyetlen „szárnya” maradt fenn, s ez az erődítménynek is része volt. A déli helyiség gyámkövei – állapította meg – a kolozsvári Wolphard–Kakas-ház gyámköveivel rokoníthatók.

A 2001-ben végzett forrás- és falkutatás eredményeiből született az elpusztult Bethlen-emléktáblával foglalkozó tanulmány,⁶² illetve a kastély történetének rövid összefoglalása.⁶³

III. Az épületegyüttes előzetes keltezése

Az általunk kutatott épület egy kisméretű ólasz bástya, amelyet a négy sarok-bástyával, védőárokkal, kötőgátakkal és felvonóhidas kapuval ellátott védőöv déli sarkára építettek a Lippa elvesztését (1552) követő évtizedekben a középkori birtokközpont négyszintes lakótornya és általunk nem ismert melléképületei köré. Az erődövet a későbbiekben is bővítették, egészen 1670-ben bekövetkezett lerombolásáig.

Az F1 helyiség, a mai épület magja, kétségtelenül Bethlen Farkas építkezésének az eredménye és 1582-ben már elkészült. Nagyon valószínű, hogy ehhez a struktúrához már eleve hozzátartozott az oszlopos pítvar, tulajdonképpen bejárati lépcső-pihenő, melyet a bástya fala és a kötőgát hozzákapcsolódó mellvédje keretelt.

1629 és 1640 között a lakótorony mellett felépült az alapíncézett, magasföldszintes, öt helyiségből álló udvarház, amelynek udvari középtengelyében állott a lépcső, de volt egy rizalitszerű kiugrása a lépcső vonalában a hátsó homlokzaton is.

Ezt az épületet Thököly Imre alakította kétmenetessé 1677-től kezdve, miközben az udvarházat és a Tornyt egy belső udvarba foglalták a védőöv felszámolása után. Ezeknek az épületeknek a sorsa a 18. században pecsételődött meg, amikor 1794 előtt lebontották a Tornyt, utána pedig a régi udvarházat is.

Az 1848–1849-es forradalom táján építették fel a jelenlegi kastélyt a gazdasági épületekkel, közöttük a század elején épült magtárral határolt udvar közepén. Utóbb, legkésőbb az 1850–1860-as években, romantikus átalakításon esett át a Ve-

⁶⁰ Székely Ödön: *Emléktábla Bethlen Gábor fejedelem szülőházán*. Vasárnapi Újság 56/1909, 20. sz.. [409–]410.

⁶¹ Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század. Budapest, 1985. 229–230.

⁶² Kovács András: *A marosillyei kastély történetéről. Bethlen Gábor fejedelem címere*. – A szokatlan címerábrázolást értelmezte és egészítette ki Kovács Klára: *Bethlen Gábor váradi emléktáblája*. Erdélyi Múzeum 65/2003/3–4. 63–66.

⁶³ Kovács András: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*. 111–113. – Uő: *Illye örvend hűségesen. Bethlen Gábor szülőházáról*. Élet és Tudomány 59/2004. augusztus 20./34. sz. 1066–1068.

res-bástya is. Ennek utolsó, mai képét meghatározó felújítására 1909 táján került sor.

IV. Az épület állapota

Láthattuk fentebb, hogy az általunk tanulmányozott műemlék átalakítások sorozatának köszönheti mai arculatát. Ezeknek a célja az volt, hogy az eredetileg is több funkciójú épületet a felmerült újabb, eredeti szerepétől eltérő igények betöltésére alkalmassá tegyék. Így alakították az eredetileg nyitott teraszt zárt helyiséggé, s ezt a keleti sarkában tovább bővítették. Ezzel párhuzamosan, a bástya másik oldalán a fából épült tornácot és a ráépített mellékhelyiségeket is átalakították a mai F5 helyiséggé. Ezt a két új helyiséget egy fedett lépcsőn és az F3-ban kialakított pihenőn keresztül közelítették meg, később körvonalazódott az F4 helyiség lépcsővel az F3 felé. Ezt helyettesítették a jelenlegi bejáratral. Ezek a toldások természetesen szerkezeti hibákhoz vezettek, amelyeket az északnyugati oldal két támpillérének megépítésével reméltek kiküszöbölni. Ugyanakkor, a reneszánsz bástyához ragasztott újabb helyiségeket vonóvasakkal fogták össze. Hatástalanságukat az F4 helyiség csatlakozásánál megjelent nagy repedés bizonyítja. Az épület falkoronájának a megemelése, a jelenlegi fedélszerkezet elkészítésekor újabb egyensúlyi zavart okozott. A villanyvilágítás bevezetése és annak számtalan későbbi, minden tervszerűséget és jóérzést nélkülöző módosítása elképesztő megoldásokhoz vezetett, amelyek jelentős falfelületeket és faragott részleteket károsítottak meg.

V. A Veres-bástya

Alaprajza

A bemutatott forrásokból és eddigi megfigyeléseinkből egyértelműen kiviláglik, hogy ezt a 16. század második felében épített bástyát, társaitól eltérően, lakóhelynek és raktárnak szánták. Eredetileg egyetlen alapincézett helyiségből állt, amelyhez ugyanazon fedél alatt hozzákapcsolták az oszlopos teraszt.

Úgy tűnik, hogy az illyei védőövet nem építették szabályos mértani alaprajz szerint. Ha tekintetbe vesszük a korai leltárak készítőinek tanúságát, akik előbb a várfalat és bástyáit járták be, a három „igazi” bástya számbavétele során csak az első és második között találtak egy kisebb, jelentéktelen épületre, a többi várfalhoz ragasztott gazdasági épület leírására pedig csak a negyedik bástya környékén kerítették sort, magától adódik az a következtetés, hogy az első három bástya egymáshoz viszonylag közel, az ellenséges támadásnak leginkább kitett északi és nyugati oldalon állott. Az utolsó közülük a Maros partján egy, a 18. században már eltűnt Lunkán nevű település felé fordult. A leírásokban szereplő gazdasági épületek így többnyire csak a negyedik, az általunk tanulmányozott, dél felé forduló, a vár Marostól védett déli oldalának keleti végpontján álló Veres-bástya körül csoportosul-

nak. Elképzelhető, hogy Possevino nehezen értelmezhető színház hasonlata is erre a legyezőszerű elhelyezésre utal.⁶⁴

Ilyen körülmények között régészeti kutatások nélkül nagyon nehéz azonosítani a Veres-bástyánál összefutó várfalak nyomvonalát. Úgy látszik, hogy az F5 délkeleti, illetve a P5 északnyugati oldala része volt a várfalnak, de éppen ezek a szabálytalanságok teszik szinte lehetetlenné a várfal nyomvonalának az azonosítását. Így csupán feltételezhetjük, hogy ez a kiugró falcsonk meghosszabbításában észak-északkelet felé haladt, s – ha nyomvonalában törés nem volt – a várkapu a jelenlegi kerítés környékén, 12–15 méterre lehetett a Veres-bástyától. Ezt a feltételezést látszanak alátámasztani a fennmaradt akvarellek is: úgy véljük, hogy a Melka-képen megörökített kis melléképületnek 1890 táján, amikor a Cserna-féle kép készült, már csak a belső, ellenállóbb, az eredeti várfallal egyező fala állott.

Sokkal nehezebb azonosítani a ma álló falak közül a déli várfal csatlakozási helyét. Valószínűbbnek az látszik, hogy a P2–P1, illetve P3–P4 között húzódó fal vonalában folytatódott a déli várfal 15–20°-os eltéréssel nyugat felé, noha mindaddig, amíg nem rendelkezünk a régészeti kutatások adataival, nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget sem, hogy a kötőgát a P2-t megosztó heveder vonalában folytatódott.

Igen hamar, talán már a bástyával egy időben jött létre a bejárat lépcsőpihenő, amelyet a kötőgát és a római oszloptörzsekkel koronázott mellvéd határolt. Ezen az oldalon csak a P5 helyiség létrejöttének az ideje vet fel kérdéseket, mert megépítése és különösen felépítménye kétségtelenül módosította a bástya védelmi rendszerét. Bizonyos ugyanakkor, hogy ezt a toldalékot nem említi egyik leltár sem. Így létrejöttével kapcsolatban vagy a későbbi kelezésre, vagy egy eredetileg lövészeknek szánt, a védőárok szélén kialakított alacsony mellvéd későbbi bekebelezésére kell gondolnunk.

A bástya másik, az észak–déli tengelyhez viszonyítva szimmetrikus oldalán forrásaink egy, az előbbitől eltérő járószinten elhelyezkedő, fából épült folyosót említenek, ez viszont a bástyahomlok meghosszabbított falánál ért véget. Így – eltekintve attól, hogy a bástya szárnyfalai a homlokfalak meghosszabbításainak takarásában voltak – egyetlen falazott bővítés sem keletkezhetett 1714 előtt. Láthattuk, a leltárakból rekonstruálható lépcsőelrendezésből, hogy e folyosó járószintje 6 lépcsőfokkal, 0,96–1 méterrel magasabban volt, mint az oszlopos tornácé, így padlója valahol a mai bejárat fölötti körablak vonalában lehetett, a bástyában található kemence fűtházának megfelelően. A bástyához ragasztott toldalékok sorában időben legkésőbbi az F4-es helyiség és az alatta levő pincerész. Ez csak a bejárat lépcsővel kapcsolatban magyarázható, építői arra törekedhettek, hogy közös fedél alá kerüljön az épület és a hozzá kapcsolódó lépcső is.

⁶⁴ Értelmezését nehezíti, sőt kétséggé teszi, hogy a korabeli latin forrásokban a *'theatrum'* szó leggyakrabban az olasz *'spatio/spazio'*-val egyező, számunkra azonban így már semmitmondó *'tér'*–*'forum'* jelentéssel szerepel.

A homlokzatok

A bástya eredeti tömegét kerítik jelenleg a legmagasabb, +4,30 méteres⁶⁵ falak. Homlokzatának alsó sávját a párkánnyal határolt menedékes lábazat képezi. Ennek két eredeti, déli oldalán találjuk a lőréseket, de a délnyugati oldalon a párkány és a lőrések is folytatódnak az F1 helyiség oldalán túl is. A menedékes lábazatban kialakított nyílásoknak a kilövési szögek meghatározta szerkezete, aszimmetrikus vízszintes metszetük azt is bizonyítja, hogy ezek eredetileg is lőréseknek épültek.

A párkány fölötti ablakok kétfélek: egyik csoportjukat azok az azonos méretű és formájú, egyező könyöklőmagasságú kőkeretes ablakok alkotják, melyek az F1 déli sarka körül csoportosulnak, másikat az F5 és a két belső homlokzat összetartozó, fakeretes ablakai.

A két északi homlokzaton nincsenek lőrések, pincszellőzők sem, és hiányzik a lábazati párkány is. Az északkeleti oldal sarkait két szerény, rusztikusan alakított felületű támpillér fogja közre. Ezen a két oldalon találjuk a pince, illetve magasföldszinti bejáratokat. Az északkeleti oldal eredeti homlokzata magába foglalta a pitvar viszonylag magas mellvédjét (+1,36 m), amelyen a fedélszéket támasztó oszlopsudarak álltak. A mellvéd alatt nyílt a várfalhoz ragasztott félköríves árkád alatti pincebejárat, s mellette nyitották meg a hozzáépített későbbi pincerész újabb bejáratát is.

Födémek

A pincehelyiségeket, a P5 kivételével, gerendamennyezet fedi.

Az F1 fiókos, gyámokra támasztott és zárókövel is ellátott dongaboltozata a 16. századból származik. Keltezését az 1582-es ajtókeret, a kolozsvári stílusú gyámkövek mellett a falkutatás során feltárt Bethlen Farkas címerével és névbetűivel díszített zárókő, illetve az ugyancsak 16. századi ablakok fülkéinek és boltíókoknak az egyöntetűsége teszi kétségtelenné. Az F3 és F2 boltozata újabb ezeknél, az ottani ablakokkal egyidős. Ezek csak 1714 után készülhettek, amikor a bástyához ragasztott helyiség megépült.

Építészeti dekoráció

A bástya eredeti, kőkeresztes, akantuszdiszes ikerablakainak a párhuzamait a fogarasi palota Báthory-szárnyában, illetve az ottani Vörös-torony legfelső, valószínűleg csak Bethlen Gábor korában, 1617-ben beépített szintjén leljük fel. Egyöntetőségük Bethlen Farkas építkezéseihez kapcsolja ezeket, akárcsak a helyiség leveles gyámköveit és címeres zárókövét. Az 1876-os akvarellen már feltűnő, s a falkutatás során ismét napvilágra került neogótikus ablakoromzatok beleillenek annak a romantikus átalakításnak a stílusába, amelyeknek a homlokzat többi ablakát, a bejárat neogótikus portáléját, a fölötte álló körablakot, valamint a hozzájuk tartozó, igényes asztalosmunkával készült, ugyancsak historizáló, vasalásos ajtószár-

⁶⁵ A felmérés készítői a bejárat küszöb magasságához viszonyították a különböző szintek magasságát.

nyakat köszönhetjük. Minthogy ilyen oromzatokkal egészítették ki a reneszánsz ablakokat is, keltezik azt az igényes 1850–1860 táján végbement átépítést, amelynek lényegében a reneszánsz bástya későbbi kiegészítéseit köszönhetjük.

Az épület képének alakulásában szokatlan megoldást képvisel a három sudarasodó, monolit kőoszlop, amelyeket lábazatukat és fejezetüket elhagyva illesztettek be a 16. századi szerkezetbe úgy, hogy a bástya fedélszékét támasztották velük alá. Ezeket a másodlagosan felhasznált toszkán oszloptörzseket valamelyik közeli, Hunyad vármegye területén igen gyakori római rommezőről szerezhették az építők, de e töredékes *spoliumok* újbóli felhasználásában aligha kereshetjük valamilyen „antikizáló” esztétikai szándék nyomát.

A festett dekoráció maradványai

A falkutatás során az eredeti bástya északkeleti, az oszlopos tornác felőli oldalán bukkant elő összefüggő festett dekoráció nyoma. Ez a vörös pálcára tekeredő, zölddel, aransárgával és feketével alakított, ellentett, tulipánhoz hasonló plasztikus levelekből formált indadísz – amennyire a fennmaradt töredékekből megítélhetjük – egy vakolatból alakított szedettélű, félköríves záródású, fekete színnel keretelt, szokatlanul magas és széles árkádot fogott körül. Ennek nyílása az eredeti, 16. századi fedélszék magasságához igazodott. A mai mennyezet kevéssel a vállrészre fölött vágja át ezt az ívet. Az eredeti árkádnilyást utóbb egy kémény beépítésével megszüntették. A falfestményt a helyiség északi falának megépítésével, a modern időkben pedig újabb ajtó és a villanyvezeték létesítésével szabdalták fel. Elképzelhető, hogy eredetileg a bástya oldalához ragasztott tornácra vezető lépcső bejáratát díszítette. Ez a töredék magyarázhatja ugyanakkor a bástya elnevezését is: minthogy a leltárak következetesen zsindefedelűnek mondják, anyaga pedig kő, csak külső, egykor sokkal kiterjedtebb festett díszítése okán kaphatta a Veres-bástya elnevezést.

A Veres-bástya szerepe az együttesben

Mint láthattuk, a Veres-bástyát egy olaszbástyás védőöv részeként építették. Méretei – homlokfalai, ha a meghosszabbításukat nem számítjuk, kb. 17 métert tesznek ki – a reneszánsz kastélyok sarokvédműveihez inkább illenek, mint a várakhoz. Arra kell tehát gondolnunk, hogy a védekezés szempontjából kevésbé fontos és viszonylag védett helyen emelt, igényes megjelenésű bástyát építtetői már eredetileg is lakóépületként kívánták használni, talán átmeneti megoldásként az 1580-ban még folyamatosan lakott középkori Torony és az 1620-as évektől épített udvarház között. Hasonló szándék körvonala azódik ifj. Báthory István 1594 előtti szilágysomlyói építkezésén, aki 1592-ben a kapuépület emeleti szintjén alakíttatott ki igényes lakóhelyiségeket.⁶⁶

Csak feltételezzük, hogy a vár három másik bástyája nagyobb méretű lehetett. Erre utal egyébként a hozzájuk kapcsolódó és Szalárdi Jánosnál feltűnő „reguláris”

⁶⁶ Kovács András: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*. 93–94.

jelző, amelyet „regális”-ként értelmeztek át az 1690 után keletkezett leltárak fogalmazói.

A bástya pincéjét 1640 és 1685 között fegyvertárnak használták. Felső szintjét 1712-ben az „udvarbírák háza” foglalta el. 1640-ben már említik a teraszt, másik oldalán pedig a fából épült folyosón emelt, két oldalán boronás falú konyhát meg a „fűstházat”. Az utóbbiak alatti pincét – a mai, újabb pince elődjét – akkor istálló gyanánt használták.

VI. Következtetések

A Veres-bástya ma egyedüli maradványa Erdély legkorábbi olaszbástyás magánvárai egyikének. Ezt 1582 után több alkalommal is bővítették, először hevenyészett, igénytelenebb részekkel, a II. Rákóczi Ferenc vezette kuruc szabadságharc után az uradalmi tisztségviselők lakhelye lett.

A 18. század végétől sorozatos építkezések rendjén nyoma veszett a közép- és kora újkori uradalmi központnak s ezzel párhuzamosan a köztudat az időközben tovább alakított, valójában kisebb udvarházzá bővített Veres-bástyára ruházta át Bethlen Gábor szülőházának az emlékét. Valószínű, hogy a nagy fejedelem szülőházáról szóló szájhagyomány mentette meg a lebontástól az épületet, amelyet előbb romantikus stílusban át is alakítottak. Akkor készült a mai bejárat is.

Az utolsó, az épület képét mindmáig meghatározó jelentősebb karbantartási munkára 1909 táján került sor.

VII. A marosillyei vár leltárai. 1640–1714

Az alábbiakban az 1640-es leltár kivételével, melyet Koncz József nyomán közlünk, s csupán néhány jegyzettel bővítettünk, az illyei vár eddig kiadatlan leltárait saját átírásunkban tesszük közzé. A magyar szövegek közzétételében igyekeztünk az Erdélyi Múzeum-Egyesület szabályait követni. A személy- és helynevek eredeti formáját megtartottuk. A többi szó esetében a magánhangzók modern megkülönböztető jeleit tettük ki, de – amennyiben a szöveg érthetőségét nem befolyásolták – a mássalhangzók eredeti hosszúságát is megtartottuk. Nem változtattunk a *c* és *cs* hangok jelölésén, az *i* és *j* betűt viszont minden esetben *y*-nal helyettesítettük a *gy*, *ly*, *ny* és *ty* esetében. A szöveget tartalma szerint tagoltuk. Az eredeti oldalszámozást, a bizonytalan olvasatú és olvashatatlan részeket []-be, a bástyák azonosítását megkönnyítő sorszámozásokat pedig < >-be foglaltuk. A szövegben előforduló mértékegységeket az eredetiben szereplő rövidítések meghagyásával írtuk át. A leltáraknak a topográfiai azonosításban szerepet játszó részleteit félkövér szedéssel emeltük ki. Ezeket a részleteket és a hozzájuk tartozó szövegrészeket az összehasonlítás megkönnyítése érdekében egy táblázatban egymás mellé is állítottuk.

1640⁶⁷

Inventarium universorum bonorum ad arcem Illye pertinentium sub provisoratu egregii Michaelis Köveskúti, 1-ma Februarii 1640 factum.⁶⁸

Van a vár előtt egy **híd**, kinek a végi egy hitván palánkkal van bekerítve, egy rajta levő leveles, kétfelé nyíló kapuval együtt.

Vagyon a váron egy felvonós, emelcsős **kapu**, azon egy-egy lánczos emelcsőcske, az öreg emelcsőn egy bejáró retesz, vasas ajtó és két csigán járó öreg láncz és két lakat. A kapuközi alatt vagyon egy tömlőcz, melynek ajtaján van egy általjáró öreg vasheveder, azon egy lakat; a tömlőczben egy rabokra való öreg láncz, egy arra való lakattal együtt. 3 bilincs, rab nyakára való, kézi bilincs pedig van 4. A kapu között van tíz rab lábára való vas, tűzvonni való horog 3, egy vas siska, egy menyecskefából csinált rabra való, egy gyalog-dob, egy köszörűkő, egy szentelt víznek való ködedény, egy nagy darab alabástrom kő, két öreg fűrészdeszka, a tűz előtt egy szék, a fal mellett más szék. A kapu felett van két ház. Egyiken egy fűrészdeszkából csinált ajtó egy vasreteszszel, benne egy kályhakemencze. A másik házon is van egy vasretesz ajtó, fűrészdeszkából való, egy öreg fűrészdeszka a házban, egy kályhából csinált kemencze.

A kapu mellett jobbkéz felől van egy <1.>**bástya**, egy hat fontos öreg falkon rajta, kalánjával, tisztítójával együtt, zsendelyes fedelével, vasas kerekével, tengeleyeivel és agyával együtt.

⁶⁷ Közzétette Koncz József: *Maros-Illye leltára 1640-ből*. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve 10/1899. 128–139. (Szerk.)

⁶⁸ A Széki gr. Teleki család marosvásárhelyi levéltára. (Ma: MOL, Budapest), nr. 3184. (Szerk.)

Azon bástya mellett van egy **ház, porkoláb lakik benne**, van egy rossz asztal, egy lámpás, egy pattantyúsnak való gyújtó vas, egy paraszt [129] kályhából csinált kemencze, egy fűrészeszkából csinált ajtó reteszestől, vassarkostól, két öntött jancsár-puska, egyiknek agya van, acélja nélkül.

A közfal mellett van egy hitván **kőház**, kiben van egy égettbor főző rossz fazék, egy fából csinált kemencze, egy fűrészeszkából csinált ajtó reteszestől, vassarkostól, egy szék.

Azon ház előtt más **kis ház**, kiben van egy fűrészeszkából csinált ajtó reteszestől, vassarkostól, benne egy **kisdéd kamarácska**, retesz, vassarkos ajtajával, két padszék.

Ezek mellett van egy <2.>**bástya**, kinek zsendelyezett kaszamatája van kettő. A két kaszamatán feljül van hat fontos falkony kettő, vasas kerekeivel, tengelyivel, kalánjaival és tisztítóival együtt. Item azon bástyán van egy 3 fontos taraczk vasatlan kerekeivel és vasas ágyával, tengelyével, kalánjával és tisztítójával együtt.

A Lunkán⁶⁹ felől való <3.>**bástyán** van két zsendelyezett kaszamata, az egyikben 7 öreg fűrészeszka; a másodikon van egy hat fontos öreg falkony vasas kerekeivel, tengelyivel és ágyával, kalányával, tisztítójával együtt. Azon bástyának egyik kaszamatájában van egy rossz láda, egy deberke túró, egy rakás zsendely; egy szekérnek eleje, rúdja, két oldalával, egy rossz csontvágó fejsze, három kalongya len. Item egy deberke decima túró, egy hordóban öt véka borsó, más hordóban négy véka lencse, egy berbenczében két véka lenmag.

A közfal mellett van egy öreg **hámbar**, kiben van 9 rekesz szuszék. Van benne búza 17 cubulus, zab cub. 33, köles cub. 17, decima alakor cub. 13, liszt cub. 140. A hámbar tornáczában két kád, egyikben van tönköly metretarum 17.

A hámbar mellett van egy puszta **konyha**.

A Maros felől van egy puszta <4.>**bástya**. Azon bástya mellett való kőfal mellett egy kovács műhely, puszta, kiben van egy fűvő, egy derék ülő és két szarvas ülő, két pöröly, két fogó, két nyeletlen pöröly, egy foglaló vas, egy kohnyárs, egy fűrészeszka.

A <4.> Veres bástya mellett van egy faház, kiben van egy kályhás kemencze, két öreg fűrészeszka, ugyanabban tavalyi szalonna nro. 26, idei szalonna ugyanabban 84, orja nro. 10, tavalyi ház nro. 49, egy béllett ajtó a házon reteszestől, vassarkastól és lakatostól. A Veres bástya tornáczában van 16 szál kopja. A Veres bástyában van egy kályhakemencze, egy pohárszék, egy [130] záros béllett ajtó, egy asztal, egy gyantáros karszék, négy padszék, két ágy, egy bokor rézdob, egy darab kárpit.

A Veres bástya mellett való **faház** alatt van egy **pincze**. A Veres bástya alatt való **cejtházban** van: szakállas nro. 48, muskatér nro. 51, egy falkonyhoz való golyóbisforma, mely formában szakállashoz való forma is van, szakadéknak való darab vas van nro. 11; falkonba való szakadék van nro. 160, öreg ágyúhoz való golyóbis van nro. 235, taraczkba való golyóbis van nro. 239, öreg falkonba való golyóbis van nro. 81, muskétákba való golyóbis van nro. 1326, golyóbisnak való kerek for-

⁶⁹ Ez a helynév a 18. század után már nem jelenik meg. (Szerk.)

ma nro. 6, három öreg zár, egy szegfejező, két öreg fűrő, három vas siska agya nélkül, egy lakatosnak való sutu, ágyúra való 9 pántvas, ágyúkerékre való tekerővas egy, kő fessegetni való vasrúd négy, két fogó, két pöröly, egy forgó siskára való vas, egy ásó, hat falapát, három lámpás, egy rossz fejsze, három fűrészesdeszka, egy kaloda, két hosszú öreg kötél, ágyúhoz való három mérőkalán, rézből való. Azon cejtházon van egy ajtó lakatjával, reteszével és vas sarkával együtt.

A Veres bástya mellett való közfalnál, a kapu felől, van négy darabonház.

A **Torony** mellett van egy **hosszú rend ház**: az

1. Első egy **hosszú bolt**, kiben van egy rossz kemencze. A boltban végig két renddel festett padszékek. Azon boltban hét darab kárpit. Egy **tornácra** nyíló íratos bétlet ajtó azon boltban. Négy üvegablak, 29 üvegtányér híjával. Azon boltban üdvezült fejedelem⁷⁰ címere, feje kamukára írva.

2. Azon boltból az **ebédlőházra** nyíló festett bétlett ajtó, kiben van egy mázas kemencze festett rostélyával, három festett padszék, egy paraszt pohárszék, egy rossz ágy, két ablak, egy kinyíló üvegtányéros ráma és azon kívül 6 üvegtányér híjával. Azon ebédlőházból a **grádicsra** kinyíló festett bétlett ajtó zárjával.

3. Azon házból **más házba** nyíló festett, bétlett záros ajtó, mely házban van egy szenelő tűzhely, kéményes és egy rossz mázas kemencze. Azon házon egy ablak deszkákkal becsinálva.

4. Azon házból van **más kis házba** nyíló, festett, bétlett, záros ajtó, mely kis házban van egy mázos kemencze és más szenelő parasztkemencze. Egy asztal, egy gyantáros karszék, egy festett almáriom, egy festett padszék, két üvegablak, öt üvegtányér híjával, két nyoszolya.

[131] Azon kívül való **kéményes házból** van egy **kis folyosóra** kinyíló festett, bétlett záros ajtó.

5. Azon folyosóról van **más házba** benyíló festett, bétlett, záros ajtó, mely házban van egy asztal, négy festett szék, négy darab kárpit, egy almáriom, egy lovas zászló, rossz, egy gyalog zászló, rossz, két üvegablak, 12 üvegtányér híjával. Egy posztószélből kötött székecske. Azon házból egy **árnyékszék**re nyíló festett, bétlett ajtó.

6. Azon ház alatt van egy **kamara**, kiben van két asztal, egyik asztalon van egy fegyver derék, sisakjával és karöltőjével együtt; a másik asztalon van egybenjáró óntál 30, az Úr Ő Nagysága⁷¹ címere rajta. Egy rámán való üvegablak, 4 szőr kosár(?), 23 kopjavas, egy fodortartó tok, két tonna por, három tekenő, belől egy bétlett záros ajtó rajta, kívül pedig egy tölgy ajtó.

Azon rend ház alatt az **első pinczé**ben van 36 fatál, öt kosár decima méh, négy hosszú, hajtott rúdvas, 41 fatányér. A mellette való **öreg pinczé**ben van egy mérő mázsa, negyedfél vég zsáknak való darócz, egy reczés lakatos ajtó. Az ebédlőház alatt való **pinczé**ben van hat kád káposzta, egy kád, kiben van asszú kökény és fokhagyma, új háj 39, ó háj 34, egy vesszőből font kas, kerékre való vaskarika három. Egy ajtó sarkastól, retesztől és lakatostól.

⁷⁰ Ti. a Bethlen Gáboré. (Szerk.)

⁷¹ Ti. id. Bethlen Istváné? (Szerk.)

A hosszú bolt alatt van egy **sütőház**, kiben van cipő szakasztani való hosszú tábla kettő, három dagasztó tekenő, három szita. Azon sütőházban van egy rekesz, kiben van tíz kőso, négy lisztes kas, egy fűrészesdeszka polcz, 13 zsák, 3 berbécshör, egy üres kád, egy tilolt kalongya kender, egy reteszes ajtó lakattal. Azon sütőházon egy béllett ajtó, reteszes, három vafazék, egy famozsár.

A **Torony** alatt van egy **pincze**, kiben van 12 kalács vrasz, két darab öntött fagyú, hat írtó kapa, egy öreg lámpás, két deberke túró, mindenik decima, egy mérték font, két deberke méz, 45 gyártott bőr, egy szacsksametélő kasza, egy vasabroncs, egy réz csiga, egy kapura való sark, két szita, egy rossz láda. Azon belől van **más pincze**, kiben van egy tábori asztal, egy liu,⁷² egy bormérő veder.

A **Torony** mellett van egy **eczetes ház**, kiben van egy asztal, két padszék, egy paraszt kemencze, hat víznek való lapos üvegpalczok. [132] Az eczetes házon felül van **más ház**, kiben van nyolcz kazup (kászu) fenyővrasz, egy asztal, két szék, két üveglak, egy kemencze, két kalongya kender, 17 gyapju, 37 aprólék gombolyag gyapjufonal, 4 véka asszu szilva, egy szita, szöszből való apró gombolyag 52, azon házon egy ajtó.

A **Toronyházon** van egy **kerengő grádics**, azon egy béllett záros ajtó, az előtt egy kereken járó vasas vedres **kút**, a grádicson öt ablak, a háma üveges, 22 üvegtányér hja. Azon grádicsról van az **alsó házba** benyiló, egy béllett, festett, záros pléhes ajtó, mely első házban van egy mázas kemencze, két festett karszék, három festett padszék, egy nyoszolya, két ablak, 16 üvegtányér hijával. A falban egy fedeles, aranyos címér. Azon alsó, külső bolton belől van **más bolt**, kiben van egy ágy egy rekesz, két ablak, két üvegtányér hijával, egy mázas kemencze. Azon grádicsról a **felső külső mennyezetes házba** nyílik egy béllett, festett, pléhes záros ajtó, mely házban van két üveglak, két ablak 5 üvegtányér hijával, egy mázas kemencze, egy kémény alatt való tüzelőhely, 4 asztal, 6 festett karszék, egy festett padszék, a pohárszékben is egy festett padszék. Azon házból van a **belső mennyezetes házban** benyiló festett, béllett, pléhes záros ajtó, mely házban van egy mázas kemencze; három festett padszék, egy asztal, az **árnyékszékre** nyíló egy kis ajtó. Azon belől más kisdéd ajtó, azon házon ajtóforma üveglak van, két vas rostéllyal beborítva, 6 üvegtányér hijával, egy viselt, veres bársony egyes szék. A **porházban** van puskapör öreg átalaggal ... nro. 3. Apróbb tonna por ... nro. 10. Egy öreg tábla ön ... nro. 1. Muskatélyhoz való kész töltések nro. 250. Siskához való vasgolyóbis ... nro. 100. Egy darab kénkö ... nro. 1. Szakállashoz való vasgolyóbis ... nro. 150. Muskatélyhoz való óngolyóbis ... nro. 114.

Van egy romladoxott kerítésű major, melyen van egy deszkás zsendelyezett kapu, mellette való kis ajtóval, vas sarkaival és retesszeivel együtt. [...]

⁷² Liunak a Székelyföldön ma is azt a dézsaszerű tölcserő nevezik, melyen szüretkor a mustot átszűrik. KJ.

1647. június 27.

[40] Inventarium arcis Illyeiensis et bonorum ad eandem arcem pertinentium e manibus egregii Joannis Varadi in manus egregii Joannis Zagoni anno 1647, die 23 Junii inchoatum.⁷³

Isten segítségével leghelsőben az vár kapuja előtt való hidra menvén, annak állapattya most jó, ép, szekéren eljáráthatni rajta.

Onnat az vár előtt való kapura jutván, mely két felé nyíló, héjazatos, körül az híd véghe fel álló palánkkal béczinálva, új, ép épülettel. Az kapunak fenn két pántya, sarok rajta, alatta is két vas czapok karikástól. Azon kapun öregh merő retez, egy lakat rajta. Az kis ajtón két pánt vas sarkastól, egy retezfő.

Az vár hídgya jó, mindkét felől karfás. Bal kéz felől egy új szín, héjazatlan, deszkázatlan, mind körül székek vadnak benne paraszt deszkákból. Vagyon az hídon egy tölgyfából csinált padszék.

Az vár leeresztő kapuja új, két vas sarok, négy vas abroncs rajta, egy retezfő, egy merő[!] kis ajtó két pánt vassal, sarokkal, egy pánt vas a közepin által rajta, egy tolyó vas retezfővel rajta és lakatostúl, két öregh retez az kőfalban két felüll, két retezfő s kétt öregh lakat. Az emelcsőn is két czap, két karika, egy vékony, hosszú láncz, ki vas czigán jár be.

Azon vár kapujának belső kapuja új, tölgyfa deszkákból álló, négy sarok karika rajta, két vas czap, egy merő retez főstől. Annak is kis ajtaján két vas pánt sarkostól, egy tolyó vas rajta, két retez főstől, lakat rajta. Az öregh leeresztő kapun két vasláncz, czigákon járó. Az kapu között két cziga orsó fa, kin az kaput alá s felvonnyák és eresztik, az czigafán egy darab lántz.

Az kapu alatt egy tölgyfából csinált új tömlőt, az tömlőt ajtaján egy vas heveder által rajta retez főstől, egy vas karika rajta. Az tömlőtben egy fa kaloda, három retezfő s egy retez rajta. Az tömlőt oldalán hat vas karika retezfőstől körül.

[40^v] Az kapu közü újólagh padlott. Vagyon más kaloda is fenn, az kapu között, egy retez s két retezfő rajta. Vagyon egy vékony lántz is az kapu között, kin rabot tartanak. Az kapu között vagyon két faragott temérdek tölgyfa deszka szék.

Az kapufélen vagyon egy kis új ház. Az ajtaján két vas pánt sarkastól, retezfőstől, kemencze benne, de féligh leromlott, egy jó vasláb alatta s két vas heveder az kementze ajtaján. Vagyon egy gyalogh dob is, újólagh borított mindkét felül. Vagyon három lámpás, újólagh borított. Emberek lábaira való kész[?] vas vagyon nro. 9. Három bokor kézre való bilincs. Egy rabra való menyecske. Három nyakvas egy szál vasban.

Az porkoláb házában vagyon három vas ásó nyele nélkül. Sendelyhornyoló vas nyelestül hat, eltörödezett három. Egy irtó kapa, rossz. Egy darab ajtóra való pánt. Egy tengely végében való vas szegh. Más, kapura való felső pánt. Vagyon egy öregh kovács ülő. Vagyon két öregh vass horogh nyelestől. Egy tömlőczen való

⁷³ A Vécsey cs. sárközújlaki levéltára az ENM Lt-ában. Román Állami Levéltár Kolozsvári Igazgatósága. Fasc. 35. No. 5415.

emberekre való két ölni vas láncz. Egy mécznek[!] való vas serpenyő négy rudacs-kán. Azon porkoláb házának ajtaja béllett, két vas pánt sarkastól, vas kilincs, retezfő rajta. Kemenczéje jó, veres kályhából álló. Egy nyoszolya benne. Egy darab tölgyfa padszék. Egy paraszt fogas. Ött muskotély puska. Hatodik Varadi Istvannal, az hadnagynál egy öreg atczélos puska. Egy kanotpálcza horgastúl. Egy vékony, kalács formára font kanot. Ismét egy kötésben egy falka kanott. Egy hitván ládácska, holmi dirib darab edgyetmásnak való. Három fűrészes deszka polcz. Egy kis rossz szarvas teknőcske, szemett hordani való. Az háznak padlása régi paraszt. Az porkoláb háza rendiben három drabant házacska, fából építettek, ajtajok mindeniknek jó. Kettejiben söviny kemencze, egygyikben Szekely Janos, az drabant rakatott volt kemenczét. Héjazattyok semmire nem jó.

Az <4.> Veres bástya alá menvén, vagyon egy tölgy és fenyűfa deszkából csinált ajtó. Más is, ugyanott egy tölgyfa ajtó.

[41] Az Czejt házban semmit nem inventáltunk, mivel az prefectus s az porkoláb keze alatt vagyon, fel is vagyon minden inventálva az prefectusnál. Hanem az Czejt ház mellett való istálló forma mellett való házban menvén, vagyon rajta tölgyfa ajtó. Vagyon más, egy öreg ajtó is, tölgyfából való, vesztegh heverő, két vas pánt rajta, mely az előtt az Czejt ház előtt volt, de az Czejtháznak most más ajtaja vagyon.

Az Veres bástyára felmenvén, vagyon egy feljáró réghi garadicz, karfás. Az Veres bástya ajtaja festett, záros, sarkok, pántok rajta. Vagyon benne egy mázos kemencze. Egy fehér pohárszék. Zöld padszék három. Az asztalt kivitték belőle, de helyében kell vinni. Üvögh ablaki megtörödesztek. Vagyon két réghi kárpitoczka, emberkép rajta. Azon Veres bástya mellett való hídlás rozszas, czinálás kell neki. Az ház előtt való tornác padlott.

Azon Veres bástya mellett való házban bemenvén, ajtaja jó, béllett, retezfőstül, lakatostól, két sarok rajta pántostúl. Egy jó kemencze, két padszék. Azon házban vagyon szalonna nro. 19. Háj huszonnyolcz, nro. 28.

Az Veres bástyától foghva, az Maros felől való <3.> bástyaigh, az fal mellett elő lézsás állás végigh.

Az Maros felől kaszamatához való öreg gerenda, kikett fel kell emelni az kaszamatára, vagyon hét. Tölgyfa deszka vagyon három. Az másik kaszamata megh vagyon gerendázva.

Azon bástya előtt vagyon egy jó, új szárazmalom minden szerszámával készen.

Azon malom mellett vagyon egy konyha ház, kéménynye kőből czináltatott, az falai boronából való, tapasztatlan, új sendelyezés alatt. Az konyha kéménnyében négy öreg szál vas hosszan és keresztül bele czinálva. Az konyha ajtaja béllett, ónos szegekkel, retezfő, vas sarkok hevederestül rajta. [41^v] Az konyhában benn két öreg padszék, edgyik tölgy, másik hársfából czinált. Egy öreg tábla, ugyan hársfából való. Leeresztő táblája vas sarkokra, új. Az konyha tornácában egy öreg hársfa padszék, kire az étet fogják.

Az konyha mellett vagyon egy szakács ház, nem tapasztos, ajtaja sincz, ú[j] héjazatos az is.

Az konyha végében vagyon egy gabonás ház, hejazattya jó, az hambári is épek, de mind üressék. Vagyon edgyik hambárban közliszt cubulorum nro. 5 quartarum 3. Másik hambárban is köles cub. nro. 2. Búza is vagyon cub. nro. 8. Az gabonás ház tornáczában két üres kass vagyon, búzának való. Azon gabonás ház végiben való kaszamatában vagyon Czuczrol⁷⁴ hozott egy öreggh vasas szekér elhányva edgymástól. Decima só vagyon nro. 58. Vagyon edgy szaczka[!] metélő, ahoz való eszközzel. Vagyon egy kasban korpa cub. nro. [...] ⁷⁵. Vagyon egy általagh, kiben vagyon borsó quart. 1. Vagyon egy társzekér allya s derek[a] lajtorjástól, de kerekeji ninczenek. Vagyon új székely fűréz deszka nro. 45. Vagyon egy kas komló. Vagyon egy öreggh vesztegh álló fenyűfa deszka ajtó, két vas pánt rajta. Vagyon hejazatra való apró czerép egynéhány ezer. Éppületre való borona vagyon ötven szál faragatlan. Ittem éppületre való faragott hosszú szálfák nro. 29. Ittem egy faragott mestergerenda. Új ajtómellyék fa, két ajtóra való. Ittem két ablakfa. Vagyon bolt alá való árkos⁷⁶ nro. 8.

Az istállók végiben való kasamatában⁷⁷ bolt alá való árkos nro. 13.

Vagyon három új istálló, mindenik tapaszos, padlásos, kettejinek jó ajtaja vagyon. Mindenik istálló ablakán két két szál vas vessző.

Az istállók végiben vagyon egy szekér szín. Abban egy öreg sajtó fál[...?].

[42] Vagyon az istállók héján új sendely nro. 6300. Vagyon az szakamasiaknál⁷⁸ faragott nyárfá deszka, kaszamaták kapuira való, száz. Vagyon föld hordani való torgoncza nro. 12. Mész hordani való láda nro. 8. Mészhordó taliga 1, de nincz kereke.

Az istálló megett való kis házban, a melyben most az hadnagy lakik. Ajtaja jó, vas kilincze, retezze, jó paraszt kemenczéje, egy asztal, egy új karos szék, egy nyoszolya. Hejazattya rossz.

Az kapu felett való házaknak ajtajai jók, sarkostól, retezustól, mindenikben egy egy paraszt kemencze, de éppen el kellene hányatni és a fundamento[mot?] újólagh kellene éppíteni. Vagyon edgyik házban két paraszt padszék, egy új hársfa deszka asztal lábastúl.

Vagyon négy kaszamatán, kiknek hejazattyok jó, egy egy lövő szerszám, ötödik az kapu mellett való <1.> bástyán, hatodik az Veres bástya tornáczában.

Az Szekelj utza felől való edgyik falonn is sövény állás vagyon.

Az sütő házban menván, ajtaja jó, fa kilinczes, sütő s kályhás kemenczéje jó, vagyon benne két öreggh tábla, kin az cipót szokták szakasztani, négy dagasztó tekenő, három vasfazék, két vas rostély, két nyárs, egy torma reszelő, két szita. Az sütőházon belől, az ki most kolczár háza, annak ajtaja félszer, réghi, fa zár rajta, retez és lakat, vas sarkok és pántok, az fal mellett két paraszt padszék. Egy nyoszolya,

⁷⁴ Ti. Maroscsúcs, Fehér m.

⁷⁵ A szám hiányzik.

⁷⁶ Ti. boltozat építésére használt mintaív.

⁷⁷ Ti. a 2. bástyán.

⁷⁸ Ti. Szakamás, Hunyad m.

egy kályhás kemencze. Hat etszetes⁷⁹ általagh, kevés kevés etszett benne. Egy bokor gereben. Egy favágó fejsze.

Az sütőház mellett való pinczében vagyon öt kád káposzta. Két kas korpa. Két gyártatlan tehénbőr. Öt üres kád.

Az véghső pinczében vagyon üres hordó nro. 22. Az pinczék végében, fedél alatt vagyon négy kásátörő küllő.

Az Torony mellett való leghalső házban vagyon hosszú szántó vas nro. 3. Az mérő másának karvasa. Ittem egy darab fűréz formára vert vas. [42^v] Ittem vagyon egy malomorsó formájára vert rúd vas, hosszú. Ittem öszve hajtott egy szál rúd vas, mely in summa teszen egy mását és tizenkilenc fontott. Vagyon tavali báránybőr czávátlan nro. 18. Tavali [...?]⁸⁰ és juh mostan nyirt gypju dirib darab nro. 26. Közcipónak való liszt három sákban cub. 4 quart. nro. 1. Vagyon egy vasmérő mása két vasból csinált pondussal. Vagyon két lisztnek való kas. Egy réghi, üres, rossz láda. Egy újkeresztén csinálta réghi káposzta metélő. Két öreghe deberke. Egy réghi feredő kád. Egy béllett kis ajtó, pántokkal, retezével, hejában álló. Két öreghe gyártott bőr. Három apróbb gyártott tinóbőr. Czávált gidóbőr nro. 6. Czávált báránybőr nro. 2. Az szöcznél is vagyon báránybőr nro. 11. Olvasztott fadgyu edgy dara[b]. Két, puskapornak való rossz tonna. Ittem egy bornak való általagh. Egy kéregh edény, aszú gyümölcz benne. Egy rossz, feneketlen tonna, szösz vagyon benne. Vagyon egy öreghe cassaj⁸¹ rosta. Vagyon két rossz bőr rosta.

Az ebédülőházban felmenvén. Grádicza jó, héjazattya rossz. Ajtaja festett, béllett, záros. Ablakjai az tárházban vadnak. Pohárszéki paraszt. Egy mázos kemencze benne, jó, festett farostély körüllette. Két hosszú, festett padszék benne.

Abból az öreghe boltban bemenvén. Annak ajtaja béllett, festett, ret[ez és] két sark rajta. Asztal körül való székei festettek. Négy festett padszék benne. Kemenczéje réghi, rossz, újat kell csináltatni. Ablakjai jók, edgyikben vagyon töredezés.

Az ebédülő palotából, az Úrfi⁸² az mely palotában most vagyon, az előtt való háznak ajtaja záros, festett. Két rövid, festett szék be[nne]. Egy fejr padszék. Egy réghi zöld kemencze benne. Ablakin[ak] két táblájának fele fele leromlott, azonkívül is vagyon tányér heja.

Az Úrfi amely házban mostan vagyon, annak ajtaja festett, záros, egy asztal benne, körülötte fejr padszék. Kemenczéje zöld, jó[?]. Egy festett almarium benne. Edgyik ablakja épp, másiknak öt övegh tányér heja. Mind az három háznak mennyezete jó. Azon pitvarból[!] az hátulsó házban menvén. Ajtaja kétszeres, záros, festett. Tornácza deszkával padlott, de menyezeti rossz, czepegős.

⁷⁹ Ti. ecetes.

⁸⁰ Olvashatatlan szó.

⁸¹ Ti. kassai.

⁸² Id. Bethlen István (1584–1648) örökösei közül egyedül unokája, Zólyomi Miklós (1629/1630–1680 u.), Zólyomi Dávid és iktári Bethlen Kata fia jöhet számításba, aki az összeírás kelte után, 1647. október 7-én vette feleségül Alia Máriát. 1658-tól tanácsúr, valamint Hunyad és Zaránd vármegyék főispánja volt. 1662–1664 között Fogarasban raboskodott. 1667-ben a Portára menekült.

[43] Onnan az aszszony házában menvén, annak is ajtaja festett, záros. Egy festett almárium benne, kiben most az úr⁸³ fegyverdereka vagyon. Vagyon két darab festett padszék. Egy nyoszolya. Négy darab falra való kárpit. Ablakjának is nyolcz üvegh tányér heja. Az kis ablaknak penigh csak az rá mája vagyon fenn. Másik ajtaja is festett, záros. Azon elő, az árnyékszékre menő tornác padlások, jó. Az lemenő tornácznak gradicza réghi, újólagh kell héjazni.

Az Torony⁸⁴ alatt való pinczében menvén, ajtaja jó, béllett. Vagyon ön tál nro. 29, ketteje meghtörött. Vagyon egy üvegh lámpás, harmadfél üvegh tényér heja. Egy lantornával borított lámpás. Egy malomkő faragó czákány, másik egy kővágó czákány. Három vas pöröly. Egy barosz. Négy irtó kapa. Ásóban való vas nro. 12. Szőlő metszeni való kaszor[!] nro. 15. Egy réz cziga. Egy vas fazékláb. Egy toboz fenyő viasz, más egy darab is. Öt font viasz. Fenyő deszka gyümölcz állás alatt nro. 18. Egy bokor szántó vas. Más, egy lapos vasnak való vas tábla. Ittem egy darab maradék vas. Ittem két vas karika, hintóhoz való. Egy rossz kesze[?] fa. Egy harapófogó. Egy vágó kés. Sáknak való gyapjura gombolyikokban attanak ki szőni Tomnatokra⁸⁵ gombolyagot nro. 62. Két új és két ó, főn hordani való czeber. Három égettbor főző fazék. Egy malomcsap. Egy vas abroncz. Egy töredezett üvegh ablak rámástól. Más, ráma nélkül. Két kis ó czeber. Deberke nro. 6. Kicziny általagh nro. 2. Vagyon egy karkaj,⁸⁶ Körtvélyes nevű szőlőben termett bor urnarum 50. Ittem, más bor, ugyanazon szőlőben termett, ki most féligh vagyon, cédula szerint volt ur. 46. Vagyon egy küküllővari bor ur. 38. Ittem más küküllővari bor ur. 35. Ittem harmadik küküllővari bor ur. 35. Ittem negyedik küküllővari bor ur. 39. Ittem ötödik küküllővari bor ur. 31. Ittem hatodik küküllővari bor ur. 33. Ittem hetedik küküllővari bor ur. 32, ez praebendán vagyon, melynek fele méggh szintén el nem költ.

[43^v] Majorház [...] ⁸⁷

[44] Czűröskert [...] ⁸⁸.

[44^v] [...] Vagyon az vár előtt való gyümölczes kert a Marosparton, mind kívül sövénnel bekerítve, töviselve, csak egy kevés heja töviselésének. Ajtaja új, sendelyes. Az gyümölczfáknak mindenütt meghkasználhatni az allyát, szép, tiszta.

Ittem az vár mellett, napkelet felől vagyon egy új jéghverem, jég most is benne, új sövénnel békerítve.

Azon jéghverem mellett vagyon egy veteményes kert kettőben szakasztva, ajtaji újak, sendely alatt, kötéses sendely alatt az külső. Az belső szalmával fedett egy kis szinnel edgyütt, köröskörnyül bekerített. Az táblái jobb részént szőlővel vadnak bekerítve. Azon kertben vagyon ásó, kapa, tisztító vas, gereblye és vetemény[?].

⁸³ Valószínűleg a Kővárban raboskodó Zólyomi Dávidé (1598/1600–1649). Id. gr. Bethlen István neve mellől ugyanis nem hiányozhatna az önagsága cím.

⁸⁴ A Torony lakószintjeinek a leírása kimaradt ebből a leltárból.

⁸⁵ Valószínűleg Tomnatek, Hunyad m.

⁸⁶ Ti. boroskrakkói.

⁸⁷ A településnek a kastélyétől eltérő részén.

⁸⁸ A településnek a kastélyétől eltérő részén.

Azon jégheverem előtt vagyon egy verem féligh oltatlan mészszele. Az mészégető helyen vagyon egy kemence oltatlan mész is.

Az czűrön kívül, az patak mellett vagyon egy húsz ölnyi téglavető szín, újonnan építettett, az alatt most is vagyon vetett téglá. Mellette egy téglá kemence, szín alatt, fedeleetlen.

Vayon az váron alól, napnyugot felől egy tövises, kertelt répás kert. Ittem észak felől, az hol az czűrös kert volt, vagyon egy káposztának és veteménnek való kert.

Vayon az Maroson egy malom, minden szerszámával épen, kin mindennap örölnek.

Más malom is vagyon, kit most állatnak fel, új, sendelyes, kövei meghvadnak, csak fel kell állatni.

[45] Vayon egy révhajó is az Maroson, meghavult. Másiknak is minden fáí készek, csak el kell készíteni.

Búzavetés vagyon az Szederjesben, Lunkan,⁸⁹ az illjei és bozi⁹⁰ földekben cub. nro. 234 és quart. nro. 1.

Vayon Kajason⁹¹ az várhoz való szőlő, kit kajasi szőlőnek hinak.

Más szőlő is vagyon Kergesen,⁹² ugyan az várhoz való.

Zabvetés vagyon az Vorczan⁹³ cub. nro. [-].

Bogatan⁹⁴ és Wiskzan⁹⁵ vagyon vetés cub. nro. [-].

Az illjei határon is tavaszi árpa, zab, lencze és borsó vetések.

Az lunkanyi földén is vagyon zabvetés cub. nro. [-]

⁸⁹ Elpusztult település Marosillyétől délre.

⁹⁰ Bós, Marosillyétől északkeletre.

⁹¹ Küllyes, Marosillyétől északra.

⁹² Kerges, Kérges Dévától délnyugatra.

⁹³ Vorca, Marosillyétől északra.

⁹⁴ Elpusztult település.

⁹⁵ Viskza, Marosillyétől észak-északnyugatra.

1685. május 16–27.

Inventarium castrī Illye...⁹⁶

[1] Inventarium castrī Illye in oppido eiusdem nominis Illye et comitatu Hunyadiensi existentis universorumque bonorum rerum videlicet mobilium et immobilium ad idem castrum pertinentium hactenus illustrissimi domini Emerici Thököly de Késmárk, sed die 16 mensis Maii et anni praesenti 1685, partim vigore literarum sententionalium superinde emanatarum, partim vero protestatione quadam per generosum dominum Stephanum Hegyessi de BorosJenő causarum in Transilvania fiscalium directorem instituta occupatur ac fisco celsissimi domini principis domini nostri gratiosissimi applicatum a superiore specificato die executioni usque ad diem 29 mensis et anni praemissi ibidem inventatum et conscriptum.

Hunyad vármegyében, az Maros mellyékén építettett az illyei kastély, melly ennek előtte erős bástyákkal s közfalakkal volt erősítettve, de holmi tekintetekre nézve falai elhányattatván, most tövises erős sövénnel vagyon körül kerítve; kapujára menő **hosszú hid** jó, melynek közepi iránt oldalul vagyon egy deszkázatlan karfájú, alol padlásos s az árokban erős talpokra építettett jó sindelyes **filegoria**, két padszékek benne, az hidról bejáró karfás, deszkázatlan széllyes pallója.

Kapuja az kastélynak felvonó, napkeletre álló, faragott fákból való, összve rakott és rott tengelyen két vas karika s két csap. Két szegletin felvonó vas lánczok csigástól, kétt mellyékén egy egy singnyi hoszszú vas, retez s azokhoz való retezfők az kőből rakott kapumelvényekben. Ezen kapu közepén kis ajtó, vas hevederes, sarkos, keresztül a közepin nagy erős vas pánt retezfőstől. Ugyan ezen kapuhoz való két vas karikás csapos sarkú felvonó kapu, felvonó egy szál lánczával edgyütt.

Belső kapuja két felé nyíló deszkás, mellynek tengeleinek végein egy egy vas karikák és annyi vas csapok, örög horgas reteze, retezfeje. Ezen kapun is egy vas heveder sarkú tolyó vas záros retezfős vas fogantyús kis ajtó, három örög kolcsos lakatok ezen kapukon.

Tömlöcz. Ez mingyárt az megirt kapukon belől az földben vagyon építve fából való ajtajának két végein egy egy erős pánt vasból álló eszkábák, keresztül penig az közepin egy pántból álló retez, retezfőstől és egy felvonó vas karika. Azon tömlöczben egy fa kaloda, melynek edgyik végén foglaló retez, másik végin is lakatnak való retez és retezfő.

[2] **Darabontház** kettő vagyon ezen kapu között oldalul kétfelől, edgyiknek edgyik fölött kőfalból álló vége, a másiknak két oldala hasonló kőfal s egyebütt baranákából rott, mindenik jó gerendás, régi padlása. Ajtajai hitván bélétek, vas hevederesek, sarkasok, retez rajtok. Vagyon edgyikben nagy öreg törőben csinált új kása. Török no. 3 karfaival edgyütt, egy jó pár sóórlő, egy zöek[!] verő bak, két végin vas karika 2. A másikban egy veres kőből faragott réghi jó véka, egy jó fej-

⁹⁶ A Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Könyvtára, Microfilme, F169. Eredetije: EFL, D. I, fasc. 135R.

sze, egy örög fűrő, három nyak bilincs egy vas rúdgyával. Kerékhez való egy nagy örög véső, egy nagy vas pöröly, rab lábára való vasok no. 7. Kézre való négy bilincsek, egy nagy örög, két kézfürés, egy hitván dob, ló szekér eleiben való két kesef[?] fa vasastól, egy nagy öreg csiga kötél.

Porkolábház vagyon ezen kapu felett, körül tornáczos, karfás, deszkázatú. Ajtaja ez háznak vas hevederes, sarkas, retezes, retezfős, béllett, padlása gerendás deszkázatú. Fában foglalt üveges ablaka kettő, vas rostélyosok, paraszt kályhás kemenczéje, két pánt vas alatta. Vagyon ez házban egy asztal lábastól, két karos szék, edgyike hitván, edgyes szék, hitván, egy. Deszkás ágy egy, két horgos lámpások, egy bélyegzővas, egy kapu közre való lámpa, két bádogvitorla szárastól, egy hajóhoz való hosszú kötél, egy kötés kanott, [...?] sütegető vasak no. 3, egy sendelyező szekercze.

Haranghláb. Ez az udvaron az porkolábház garadicsa véginél vagyon, ekefákból kötött, jó sindelyes, jó középszerű harang benne.

Bórtörő [...]rlatt ezen haranghláb mellett az földben ásva jó. Az kapu és az Veres bástya között egy sindelyes héjazat alatt vadnak három hitván, sövényből csinált házok, régen cselédházok lehettek, ajtajai is hitvánok, közepén egy tapasztatlan kéménye.

Veres bástya. Ez építettett az kapun bemenőleg balkéz felől az kastély oldalán, jó sindelyes héjazattya. Melly bástya áll egy lakó boltból és egy cselédnek való avagy mosóházból, alatta két pinczék, mellette két hitván kamaraszék.

Bolt. Erre felmenő grádics, jó karfás, deszkázott sendelyes tornáczával edgyütt, vas hevederes sarkretezes félszeres ajtaja. Ezen tornáczból mennek az bolt előtt való kő tornáczra, melly három gömbölyeg kő oszlopán áll azon Veres bástya héjazattyának edgyik vége. Ajtaja ez tornácznak vas hevederes, sarkos, fordító, fogantyús, vagyon benne egy öreg, festett deszka almárium, ajtaja vas hevederes, sarkos, egy deszkás ágy és két karos szék. Az említett bolt nagyon magos, ajtaja vas hevederes, sarkos, fordító, fogantyús, egész zárú, béllett, kétfelé nyíló. Vasas rá-májú, fában foglalt üveg ablaki, harmadikát berakták téglával, zöld mázos kályhás, magos kemenczéje benne, az alatt két pánt vas. Vagyon ez boltban szén szító vas kalán no. 1, egy pecsenyesütő vas rostély no. 1, egy asztal lábastól, nro. 4, karos szék no. 1, edgyes szék no. 4, borított padocskák no. 2, eczetes átalag tartó láb no. 1, deszkás ágy no. 2, fogas no. 3, sarok forma vas szegek az falban no. 5, a kemenczééhez közöl egy ajtó, kamaraszékre menő.

[3] Ez bolt oldalában való **cseléd avagy mosóház** ajtaja nyílik a deszkás tornáczból, padlása deszka, ajtaja vas hevederes, sarkos, reteszes, retezfős, fában foglalt üveg ablaka egy, két üveg tányér héjjával, paraszt kályhás kemenczéje, egy rúd vas benne, ez háznak oldalai fele kőfal s fele boronából való. Vagyon benne egy padszék, edgyes szék no. 1, egy asztal lábastól, tornáczra végiben egy árnyékszék, annak ajtaja vas hevederes, sarkos, a tornáczában egy asztal lábastól nélkül [!], egy pusztá ajtó.

Pinczék. Edgyik pincze a bolt alatt⁹⁷ vagyon két részben, az külső ajtó nélkül való, gerendás padlásos, vagyon benne egy öreg deszkás szán. A másik avagy belső pinczének ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, béllett, kolcsos lakattyával, gerendás, deszkás padlása, lövölyuk ablaki no. 4, vagyon benne kőso no. 71, azok alatt nagy, széles, vastag csere deszka szalonnatartó ágos. Másik pincze az megirt cseléd avagy mosóház alatt vagyon, ajtaja vas hevederes, sarkos, gerendás, padlásos, lovának[!] tartanak most benne.

Gabonásház. Az megirt Veres bástyán túl vagyon balkéz felé menve az palánk mellett nagy erős fa lábokon álló, edgyik végén tornácza s annak vas hevederes sarkos, retezes, retezfős hitván ajtaja. Vagyon ezen tornácban 13 száll fűrészesdeszkából álló magbúza hordó szuszék no. 1. hárfa deszkák, elegyesek no. 69. Gabonás ház ajtaja vas sarkos, hevederes, retezes, retezfős, lakattyával. Vagynak benne búzatartó öreg hambárok no. 9, azokban búza felesen, melyről ide alább, annak helyén láthatni. Padlása ezen gabonás háznak hasogatott fákból való.

Óll. Ezentúl vagyon egy lábokra csinált, sasban rott jó válús, sindelyes hizlaló óll, ajtajának két sarka, vas kapoccsal vagyon az ajtó mellyékhez foglalva.

Karók. Ezen óll mellett sövénynek való hasagatott új karók no. circiter 200.

Kút. Közel ehez vagyon egy kút, kőből rakott, gárgyája csere fából való, sindelyes héjazatú, vizvonó kereke egy, annak tengelye végén két vas karikás csapok, vedre csere fa, vas abroncsos, fogantyús, lánczával edgyütt, mellette egy lóitató vállú és egy mészverem, valami kevés mész benne.

Az kúthoz nem messze vagyon egy vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős erős ajtó kolcsos lakattyával, mellyen a mezőre járnak ki az kerítésből. Ugyan azon ajtó táján rakásokban vadnak hordóknak és kádoknak való új cserfa dongák, circiter no. 480, kerekeknek való új küllők, circiter no. 60, egy hitván vizhordó szán két hordóval, liuval és merő sajttárral.

Konyha. Ennek ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, béllett, edgyik oldala réghi oh sindelyes, többi pedig új. Vagyon ennek négy kőlabokan álló örög kéménnye, kőlabait négy örög vas rudok foglallyák egymáshoz, s azoknak végén négy pántokból álló szorító vas szegek. [4] Vagyon benne egy szakács asztal, vas hevederes, sarkos, leeresztő előtáblájával, egy örög vas rostély, más, kisebbis egy, egy középszerű üst, fogantyústól s lábostól, két nagy örög vasmacskák.

Szakácsház. Ugyan ezen konyha végiben s azon héjazat alatt vagyon egy kis szakácsház, ajtaja félszeres, vas hevederes, sarkakon forgó, ablaka egy, két vas benne. Annak kamarája, vas hevederes, sarkos, párkányos ajtaja. Mindkettő gerendás, deszka padlásos. Vagyon ez házok héjján héjjazatnak való kupás cserepek[!] fölösen, két fakó szekérnek minden szerszámi újjak, egy eresztő gyaluágy, kádárnak való. Ezen udvaron vagyon ló után való jó teher szekér, vasas minden készülettivel, ernyőstől, két derék szeg és tengely végiben való szegek hijjával, örög újj szánok no. 2.

Istállók. Ezek talpokban eresztett sasfák közé rakott boronából való no. 3 azon egy szalmás fedél alatt, bárdolt deszkákkal padlott, vas hevederes, sarkos hitván aj-

⁹⁷ A terasz és a tk. bástyá alatt.

tai no. 2., harmadiknak ajtaja pusztá, ablaki no. 6. Hármában két-két száll vasok, negyedikben egy. Erős cserefa deszka jászlok benne, és vadnak építve az kerítésnek észak felől való kerti mellett, belől.

Lovak. Az mostan ezen istállóban való lovak az hunyadi inventáriumban vadnak írva, mivel onnan hozták ide az ott való inventálás után.

Fák. Épületnek való négyszegre faragott fák vadnak no. 51. Palánknak való örög hasogatott karók no. 77. Épületnek való gömbölyeg cserefák no. 67. Csűrhez való hosszú lajtorja no. 1. Héjazatt alá való új csatorna no. 1. Régi, hitván, vasotlan kerék no. 1. Fűrész deszkák edgyütt, másuttis no. [...] ⁹⁸.

Belső kerítés. Ezen megirt kastélynak közepiben vagyon egy talpfákban rott sások közé font sövényből való kerítés, tapaszas, jó sindelyes, mely azon kastélyban való régi Tornyt és alsó nevezetű házokat egyben foglalja.

Kapuja egyfelé nyíló, jó deszkás, sarka alatt vas csapos, karikás, fellyül foglaló vas, csapos, retezfős, mellette egy kis, hasonló sarkos, vas kilincses, fordító, fogantyús ajtó, jó erős, párkányosan béllett, kapumellyéke négy fákból való és kötött fedelyes héjazatú. Ezen kerítésnek udvara avagy piaccza az megirt Torony és alsó házok között vagyon, mely udvarról az konyhára járó ajtó bélletlen, vas sarkos, hevederes, retezes, retezfős, az kapu ellenében vagyon napnyugotra.

Torony és abban való házok. Ennek az kapu felől való végén mind felig kerengős gradicsa, bejáró ajtaja egy s jó erős vas hevederes, sarkos, béllet, retezes, retezfős, fogantyús és erős záros, lakatot is vethetni reá.

[5] **Tömlőcz.** Ez a kerengő gradics alatt vagyon az ajtón belől, mellynek vas hevederes, sarkos kis ajtaja.

Ablaki ezen kerengőnek ⁹⁹ vagynak no. 7, négyében két két erős vas.

Boltok. Ez megirt Torony alatt való pinczén fellyül épült alsó contignatio áll két jeles boltozott házokból. Az elsőnek ajtaja vas sarkos, hevederes, fejes öreg fejes[!] szegekkel vert, szép gyantáros festékű, fordító, fogantyús, kolcsos, dupla zárja. Mely ajtón belől balkéz felől az fal oldalán néhai méltóságos Bethlen Gábor születésének epitaphiuma czimerestől, kőmives mesterséggel igen[?] flajszon ¹⁰⁰ kőtáblára mecze és festve, mellyen való írás azt mutatja, hogy azon az helyen született volna. Ablaki ez boltoknak kétfelé nyíló, vasas ráájú, ónban foglalt elegyes üvegek no. 2. Zöld mázos kályhájú, kívül fűtő magos kemenczéje benne lábos kő tűzhelyre rakva. Egy asztalláb benne, díszes, aprólék tartó kereszt ágas no. 2, asszú gyümölcsnek való kas no. 1.

A második boltnak ajtaja vas hevederes, fordító, fogantyús, felszerű záros kolcsostól, gyantárosan festett béllésű. Ablaki no. 2, edgyiken 3 tábla, a másikon egy tiszta[?] ónban foglalt üvegnek[!] vas ráástól. Vagyon benne kőlábos tűzhelyre rakott zöld mázos kályhás magos kemenczéje, egy pánt vas alatta, fűstházának ajtaja vas hevederes, sarkos. Ezen boltoknak edgyik szegeleti festett, párkányozott deszkázattal vagyon elrekesztve, melynek ajtócskája vas hevederes, sarkos,

⁹⁸ A szám elmaradt.

⁹⁹ Ti. a lépcsőházé.

¹⁰⁰ Ti. szorgalmasan (ném.).

retezes. Vagynak benne az földön fában foglalt üveges ablakok no. 6, ónban foglalt üveges, vasas rámas ablakok no. 4, pusztá deszka ágy no. 1. Ezen boltból napnyugott felé nyílik vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, vas kilincses, festett, béllet ajtó az kamaraszék felé, mely kamaraszék ajtaja is fejér párkányos, vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, vas kilincses. Padimentuma ezen két boltnak téglából valók[!].

Második contignatio áll két festett mennyezetű házokból, az első háznak az ajtaja nyílik a kerengő gradicsról, vas hevederes, sarkos, gyontáros, béllet, kolcsos egész zárú, fordítós, fogantyús, ablaki no. 2, kétfelé nyíló, vas rámasok, ónban foglalt üvegesek, egy tányér hijjával, padimentuma téglá. Vagyon benne kőlabos tűzhelyre rakott zöld mázos kályhás kívül fűtő kemence, egy asztal lábostól, egy fejér párkányos pohárszék s annak ajtaja vass hevederes, sarkos, rekessze deszkás, annak is hasonló ajtaja.

A második háznak ajtaja is gyontáros, vas hevederes sarkos, fordítós, fogantyús, kolcsos félzáros, padlása festett, párkányos mennyezetes, padimentoma téglá. Ablaki no. 2, kétfelé nyíló, edgyiknek egy táblája hijja, a másiknak csak két táblája vagyon, mellyek pedig vadnak, azok ónban foglalt üvegesek, [6] vas rámasok, mindenik ablakon kívül egy-egy rostélybol csinált, deszka padlásos erkély. Kemenczéje kő tűzhelyen álló zöld mázos kályhájú, kívülfűtő.

Vagyon ez házban egy borított padszék, körül az fal oldalán paraszt fogasok, lécszegek benne, rámasban foglalt két kárpitok, tábla formán valók, edgyiken (a mint írása mutattyá) Thököly¹⁰¹ kisasszony képe, a másikján Venus képe vagyon festve. Ablakban való szegelet pad, festett no. 1. Ezen házból dél felé nyílik egy tarka gyontáros, vas sarkos, hevederes, fordítós, fogantyús, vas kilincses ajtó kamaraszék felé, mely kamaraszéknek ajtaja fejér párkányos, vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, vas kilincses.

Harmadik contignatio. Itt vadnak zöld gyontáros deszkákból való párkányos rekeszek no. 3, mellyek által azon nagy felső ház három részre igen jelesen rekesztett és nyári alkalmatossághoz való lakásra rendeltetett. Azoknak mennyezeti tarkán festett gyantárosok, kemenczék nélkül valók, ajtai párkányoson béllettek, tarka gyontárosok, vas hevederes, sarkassok, kolcsos egész zársjai, kilencz kerekded pusztá ablak s tiz lövőlyukai, padimentomi téglások. Edgyikből dél felé nyílik egy félszeres párkányos ajtócska kamaraszékre, vas hevederes, sarkos.

Lövőszerszámok. Ezen közölebb megirt házokban vadnak puskák, apró, rövid toroczok vasas talgyákon no. 4. Hosszú siskák, edgyike ágya nélkül no. 3. Szakállasok, némellyike ágya nélkül no. 38, muskotélyok no. 4, mellyek hozzájuk való fogasokon és ablakokban állanak, szállas dűrűczkölő vesszők no. 2, kanottfogó vasas végű vessző no. 1.

¹⁰¹ Ti. Thököly Imre egyik nővéréé. Ez a kép nem lehetett azonos a fennmaradt, 1690 után készült, Thököly Katát, illetve Évát ábrázoló portrék egyikével sem – vö. *Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történeti Képcsarnokból*. Kiállítási katalógus. Szerk. Buzási Enikő. Budapest, 1988. C. 31, C. 36. – de ékesszóló bizonyosága a Thökölyek reprezentációs igényeinek.

Portartó kamara. Az fenn nevezett harmadik contignationak ajtaja előtt, az kerengő gradics vége felett erős kötéseken áll egy kamarácska, sasfákban rakott, faragott borona oldalú, alól és fellyülvaló padlása erős bárdolt deszkákból álló, ajtaja félszeres, vas hevederes, sarkos, fa szögezője horgas vas kolcsával. Vagyon benne egy tonna por befenekezve, teli, más tonnákban is mintegy három részényig[!] való.

Toroczkok és szakállashoz való golyóbisok egy tonnával és egy méh kosárral, lehet no. másfélezer, no. 1500. Ágyúban való öreg vas golyóbisok promiscue no. 200. Mely ágyúban való öreg golyóbisok most az alsó házok alatt való pinczében vadnak. Kanot is ugyan azon pinczében egy kötéssel és egy öntésnek való serpenyő lábostul, vas abrancsos.

[7] Felső filegoria. Ezen Torony héjazatos szarvazásának tetejében építettett egy nyári üdökhöz alkalmaztatott igen szép filegoria, melyre mennek fel az leirt harmadik contignatióból négy szakaszban álló gradicson, mely filegoria egészen öszve eresztett gyalult deszkából való, belöll szépen festett, gyontáros oldalai és felső padlása párkányazatos deszkából csinált s cifrán gyontáraztatott, kitolyó hatt ablaki no. 6, láb alatt való padlása is öszve eresztett gyalult deszkákból áll, mellyen vagy on azon helyre feljáró vas hevederes, sarkos, karikás fejr ajtó. Vagyon benne asztal lábostól, egy, no. 1, fehér borított padok körülötte három, no. 3, egy zöld gyontáros deszkás ágy, no. 1.

Ezen megirt Torony egészen jó sindelyes s két kő kémény rajta no. 2.

Pinczék. 1. Pincze, boros. Ez megirt Torony alatt vagy on, melly áll kétt részekből és bolthajtásos, ajtaja béllet párkányos, vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, kolcsos öreg lakattyával, közepin annak tolyóablak. Ez pinczén belöllis vagy on más rekesz pincze, vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős ajtajú. Vagy on ezen pinczében ött rend ászok no. 5. Gyümölcstartó deszka állás kettő, no. 2. Malomhoz való korong vas egy, no. 1. Jó vas abroncs kolcsostól egy, no. 1. Csap alá való kis csöbör egy, no. 1. Vedres csöbör egy, no. 1., bortöltő új liu egy, no. 1. Borvívő szivárvány, fa egy, no. 1. Csap furók kettő, no. 2. Bádog tölcser egy no. 1. Borvető korcsolák három, no. 3. Egy kised lajtorja, no. 1.

Ezek az Toronnak épületi.

2. Pincze, éléstartó. Ez a fellyebb megirt belső kerítésben való alsó rend házok alatt vagy on, ez is kétt szakaszú, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, kolcsos, lakatos s annak közepin tolyó kis ablakocska, falai kőből, padlása gerendákon álló bárdolt csere deszkákból álló, a belső szakasz pincze is hasonló, de kisebb és ajtótlan.

[8] Vagy on ezen pinczében állást tartó gerenda no. 1. Borvívő fa szivárvány egy, no. 1. Csapfurók kettő, no. 2. Bádog tölcser egy, no. 1. Asszú gyümölcs tartó kas három, no. 3. Gereben. Kenderhez való gerebenpár no. 1. Konyhára való öreg nyárs no. 1. Pecsényesütő öreg vasrostély no. 1. Templom tetejére való kakas, vas szárával no. 1. Ház tetejére való pádok¹⁰² vitorlák, edgyik semmirekellő no. 2. Örög serfőző üst fogantyústól no. 1.

¹⁰² Ti. bádog.

3. Pincze, káposztás. Ez az élés pinczéből egy szerben vagy. Ajtója vas hevederes, sarkos, retezfős, béllet, padlása vagy erős bárdolt csere deszka[!], gerendás. Vadnak benne öt kád káposzták, edgyik teli, de a többinek lehet negyedrészes hujja, no. 5. Valami hitván méh kosárok.

Sütőház. Ez is azon szeren, az alsó házok alatt vagy, elébb mellette kolcsárház, a mellett megirt darabontház. A sütőháznak béllet ajtaja, vas hevederes, sarkos, kilincses, fordítós. Gerendás, deszkából álló padlása. Vagy benne kőből rakott sütő kemence no. 2. Azoknak szájokban vas pánt no. 2. Ezen sütő kemenczék előtt vagy paraszt kályhából rakott hosszú tüzelő kemence egy, vagy alatta három vas láb, no. 3. Vas pánt no. 3. Item, mellyel a sütő kemenczéhez foglaltatott no. 2. Vagy ezen sütő háznak fában foglalt üveg ablaka no. 1. Mely házban találtattak ezek: Paraszt pohárszék no. 1. Czipó szakasztó tábla no. 1. Sütő lapátt no. 3. Kisded vízmelegítő üst lábastól no. 1. Örög vízfordó csebrek edgyüttis másuttis no. 12. Deberkék promiscue no. 20. Örög szarvas tekenők no. 4. Apró tekenők no. 3. [9] Ezeknélis kisebb tekenők no. 3. Sziták no. 2.

Kolcsárház vagy az sütő ház mellett vagy[!] Mellyet azon sütőházból rekesztettek el sövénnel. Gerendás, padlásos, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, kolcsos, lakott rajta, béllet, ablaka fában foglalt üveges, vas rostélyos, kemenczéje paraszt kályhából álló, egy pár vas alatta, no. 1. Vagy benne fiókos asztal lábostól no. 1. Üveges lámpás no. 1. Deszkás ágy no. 1. Keskeny paraszt fogas no. 1.

Darabontház. Ennekis oldala[i]is sövényből valók, tapaszok, padlása hasogatott cserefából való, gerendás, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, párkányos, vagy benne egy kő kéményallya, tüzelőhely, s az alatt rúd vas kettő, no. 2.

Pohárnokház. Az alsó házoknak napkelet fele való végi alatt vagy ez. Ajtaja vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, kisdedszerű kolcsos zárjával, padlása gerendás, erős bárdolt csere deszkából való. Vagy benne egy paraszt asztal lábostól, no. 1. Lisztes hámbár avagy szuszék no. 1. Vasas fa ásó no. 1. Gyertya tartó láda no. 1. Gyertyamártó cserép eszköz, jó no. 1. Húst vágó bárd no. 1.

Ezen ház előtt egy kis bástyaforma szegelet, az palotáknak¹⁰³ az ház[?] falában való foglalátán, héjazattya sindelyes, oldalai tapaszok, mint a palotáknak.

Az megirt alsó házoknak hátulsó része alatt vadnak ezek: lovászmester háza, régi czejtház, asszonyházára járó grádics és mosóasszonyok háza.

Lovászmester háza. A fenn irt istálló ellenében vagy, ajtaja vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, kisded vas záros, padlása gerendás, bárdolt csere deszkából való, ablakja puszta no. 1, abban négy szál vas no. 4.

Ezen túl vagy egy vas hevederes, sarkos, párkányason béllet ajtó, [10] mellynek ellenében vagy belől **az asszony házára menő gradics.** Ez tornáczos, deszkás karfázon párkányos, alatta vagy egy kis deszkázatos rekesz, ajtaja vas hevederes, sarkos.

Czejtház. Bémenőleg balkézre vagy régi czejtház, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezfős, cserefából való. Erős padlása gerendás, bárdolt cserefa deszkából va-

¹⁰³ Ti. A belső kerítésnek.

ló. Vagyon benne feles számú új abroncs, egy rakás ó sindelyek, fenekeknek való új, bárdolt cseredeszkák.

Jobb kéz felé pedig bemenőleg az elébb irt ajtón vagyon mosóház, mosó asszonyoknak házak, ajtaja vas hevederes, sarkos, béllett párkányos. Ablaki kettő, edgyikben négy szál vas no. 4, másikban no. 3. Padlása hasonló, mint az czejtháznak. Vagyon benne egy nagy rakás égett téglá, az ajtón kívül kamaraszék, ajtaja vas hevederes, sarkos.

Item a fenn említett belső kerítésnek a torony oldalába való foglalásán, az konyha fölött vagyon egy kis bástyaforma, sindelyes héjazatú szegelett.

Garadics. A gyakran említett alsó nevű házakra felmenő magos gradics, fából való az teteje. Tetején négyszegelésű kisdud tornác, karfái egészen deszkások, héjazattya sindelyes.

Ebedlőpalota. Ennek ajtaja nyílik a gradics tornácából, vas hevederes, sarkos, fordító, fogantyús, egész kolcsos zárú örgfejú szegekkel vert, bélletes, ablakai kettő, háromfelé nyíló, vasas rámasok, ónban foglalt üvegesek, hét üvegtángyér hijjával, kőlabos tűzhelyre rakott magos zöld magos[!] kályhájú, csipkés, gombos kívülfűtő kemenczéjű, fűtője mellette, annak ajtaja vas hevederes, sarkos, retezű, új béllet ajtó egy új kamaraszékre.

Bolt. Ez házban menőleg jobb kézre vagyon egy nagy, tágos, magos bolt. Vas hevederes, sarkos, fordító, fogantyús, kolcsos egész zárú béllet ajtaja, ablaki négy, hármá kétfelé nyíló, vasas rámasok, a negyedik háromfelé nyíló, mindenek ónban foglalt üvegesek, edgyikben egy szál vas, öntött padimentuma, kőlabos tűzhelyre rakott zöld mázos kályhás kívülfűtő kemenczéje. Vagyon benne egy rövid, festett fogass, egy borított padszék, egy zöld festékes pohárszék, ennek ajtaja vas hevederes, sarkos, deszkás rekesze, annak is hasonló ajtaja, egy asztal lábastól, [11] deszkás ágyok no. 6, edgyik ablakban alkalmaztatott padok, borítottak.

Úrháza. Ez házra nyílik az boltból vas hevederes, sarkos, fordító, fogantyús, dufla kolcsos záros, tarkán festett gyontáros, új béllet ajtó (mivel ezen szerben levő egy néhány házak nem régen épültek), az ház is új. Padlása ezen háznak tarkán festett gyontáros, kopjázatos[?] párkányos táblából álló mennyezetes, padimentuma öntött, kőlabra rakott zöld mázoss kályhás, csipkés, gombos kívülfűtő kemenczéje. Ónban foglalt üveges ablaka két felé nyíló egy, szegeletén egy szép, hasonló mennyezetű erkély, annak kétfelé nyíló vasas rámas, ónban foglalt (fele kristály s fele közönséges) üveg ablaki no. 4. Vagyon ez erkélyen zöld gyontáros kerek asztal lábostól, körülötte való zöld gyontáros edgyes székekkel.

Pitvar. Ez úr háza mellett vagyon egy pitvar, padimentoma öntött, mennyezete kék festékes, párkányos ajtaja vas hevederes, sarkos, tarkán festett, gyontáros, kolcsos dufla zárú. Vagyon benne két kemence fűtő, edgyike ajtótlán, másiknak ajtaja vas hevederes, sarkos, egy kamaraszék, ennek is ajtaja tarka gyantáros, párkányos, vas hevederes, sarkos, kilincses. Az pitvarnak ónban foglalt vasas rámajú üveges ablaka egy.

Hálóház. Ezen pitvarbul nyílik egy vas hevederes, sarkos, tarka gyontáros[ajtó], párkányos táblájú mennyezeti, padimentoma téglá. Vagyon benne zöld mázos kály-

hás, kőlábos tűzhelyre rakott kívülfűtő kemencze, egy gyöntáros, gombos deszka ágy.

Pitvar. Ezen túl vagyon egy pitvar, ajtaja vas hevederes, sarkos, tarkán festett gyöntáros, újj béllett. Mely pitvarból az mosóházra deszkázatos gradicson járnak alá és ugyan abból az hopmester házára is nyílik vas hevederes, sarkos, örögfejes szegekkel vert, egész zárú, régi béllett ajtó. Ablaka az pitvarnak egy, ónban foglalt, üveges, padimentoma téglá, kéken festett, párkányos mennyezete.

Asszonyháza. A megirt pitvarból mennek vas hevederes, sarkos, tarka gyöntáros béllett új ajtón bé az asszony házába, mely háznak padimentoma, mennyezeti, kemenczéje, ablakja, filegoriája s annak ablaki, asztala és körülötte való székek hasonlók és annyik, mint az megirt úr házában, excepto, az ablakok nem kristályosok. [12] Vagyon benne egy deszkás ágy, vasvesszős gyertyatartó egy. Ezen háznak kamaraszéke felé nyílik hevederes, sarkos, fordítós, kilincses, tarka gyöntáros ajtó. Az kamaraszéknek is vas hevederes, sarkos, fordítós, kilincses fejr új ajtaja.

Leányok háza. Erre nyílik az asszony házából vas hevederes, sarkos, tarka gyöntáros, új béllet ajtó, mely háznak padimentoma helyén deszkázott[!] vagyon, padlása kéken festett mennyezetes, kő lábos tűzhelyen álló zöld mázos kívülfűtő kemenczéje, kétfelé nyíló vasas ráájú, ónban foglalt üveges ablaki no. 2, egy üveg tányér hijjával. Vagyon az házban egy gyöntáros rövid fogas, egy karszék, edgyes szék egy, asztal lábastól egy.

Hopmester háza. Ennek vas hevederes, sarkos, nagy fejes szegekkel vert, tarkán festett béllet ajtój[a] egész záros. Három felé nyíló, vasas rámás, ónban foglalt üveg ablaka no. 1, két üveg tányér hijjával, kőlábos tűzhelyen álló zöld mázos kályháss kemenczéje kívül fűtőjével, melynek ajtaja vas hevederes, padimentoma téglá. Vagyon benne egy hosszú és más, közészerű asztalok lábostól no. 2, jeges víznek való három lábú csöber, no. 1, egy rövid, zöld festékes fogas.

Ezen házból mennek ki vas hevederes, sarkos, fordítós, fogantyús, örög fejű szegekkel vert béllet, egész zárú ajtón az ebédlőházba.

A fellyebb specificált hátulsó soron való házok, úgymint úrháza pitvarastól, asszonyháza pitvarastól, erkélyekkel (az hálóházon és alatta való czejtházon kívül) és az Toronyban való nyári házok rekesztői, mennyezeti, ajtai és kamaraszékjei újjok, mellyeket (a Torontól megválva) gróf Tököly Imre uram ő nagysága ab anno 1677 építtetett ex fundamento s a többinek is sok renovatio lött attól fogva, az mint ezt a réájok irt esztendőszámok, maghok újságih és mások relatioji impetrállyák.

Eddig az kastélynak leirása, következnek a külső dolgok.

Jéégverem. Ez vagyon az kastélynak árkan kívül, napkelet felé, az veteményes kert mellett, szalmával fedett, jó sövény lézsás keritéss, annak vas hevederes, sarkos, deszkás ajtaja, annak töke zárja, most jég vagyon benne.

Veteményes kert. Jó lézsás sövényvel kerített. Ajtaja erőss deszkából való, mellyik sarkának alsó végén vas karika és csap, fellyül penig foglaló vaskapocs. Az ajtónak fa zárja. Belöll jobbkézre vagyon egy hitván, boronából rott, rongyos fedelű kertészház. Ezen kertnek edgy darabja táblákra vagyon szaggatva, azoknak mesdgyéjén szőlőtövek vadnak megkarózza és hajtva. Közepiben vagyon fa lábokon álló, karfás, garádicsos kerek filegoria, héjazattya sindelyes körül és láb

alatt deszkával csinált, fellyül gerendás padlásban. Vadnak ez kertben különb-külömb féle vetemények, noha nem sok, és egy néhány gyümölcsfák.

Peczérház. A kastélyon kívül, az Veres bástya ellenében, árkon kívül vagyon sövény oldalú, szalmával fedett peczérház, annak pitvara és kamarája, ajtai vas hevederesek, sarkosok, retezesek, két lakott rajtok. Az ház megett sasban eresztett borona kerítés, kopóknak való. Az ház előtt szalmával fedett perelyés téglaszin hitván süvénnel békerítve.

1. **Vadkert.** Ez a kastélyon kívül, az árok mellett, napnyugott felé vagyon, tövises lészás kerítése, néholl hitván, ajtaja vas hevederes, sarkos, retezes, retezfős, a közepin által Maros szakadékja foly. Vagyon benne különb-külömb féle gyümölcsfa és egy szalmával fedett sövény aszaló, de az szilvafákat az hideg mind elvette.

2. **Gyümölcsös kert.** Vagyon az város között, jó lészás sövény kerítése, ajtaja deszkából való, fa záros, szomszédi egyfelől Szabados Benedek kerti, másfelől az Maross, egyebütt az város uczái. Vagyon ez kertben egy pusztá kőház, item fölös gyümölcsfák, de az szilvafának egy részitt és a [dió]fákat az hideg elvette.

3. kert. A majorháznál való csűröss kert ellenében vagyon egy kert, fedetlen kerítése, egy darabjában most vagyon Törek[!] háza.

[...] [23] Concessa per nos, eiusdem celsitudini principalis Transilvaniae sive humiles, fideles et perpetui servitores Moses Demien et Georgius Marothi, tabulae Illustrissimi ac Celsissimi principis Transilvaniae Domini Domini nostri clementissimi juridicae scribae et notarii et curiae eiusdem per eandem ad praemissa fideliter expedienda specialiter exmissi.

[1] Inventarium¹⁰⁴

Arcis Illyensis in comitatu Hunyadiensi penes fluvium Marusium existentis extructae, nec non bonorum quorundam mobilium et immobilium relative ad celsissimam principissam dominam Evam Thökölyi, celsissimi Sacri Romani Imperii principis et regni Hungariae palatini, domini Pauli Eszterhazi coniugem, nec non illustres comitissas, dominam Catharinam, Francisci Eszterhazi et Mariam Thökölyi, Stephani Nadasdj sic dictorum illustrissimorum quondam dominorum comitum relictas viduas jure successorio et sorte divisionaria spectantium excisa ab his quarta scilicet parte illustrissimi domini domini Michaelis Apafi secundi post videlicet eorundem arcis et bonorum nomine praenotatarum dominarum principissae et comitissarum per eorundem plenipotentarios legitimos praetitulati illustrissimi domini Michaelis Apafi ad id deputatis hominibus vi certi contractus factam assignationem in rationem generosi Francisci Hosdati de eadem provisoris subsequentis[!] 12 et subsequentibus diebus mensis Maii anno 1693 per infrascriptos inventatores ad rei veritatem conscriptum.

[2] Arx Illye.

Illye vára volt Hunyad vármegyében az Maros vize mellett, a városnak napnyugot felől való végén négy regális[!] töltött bástyákra építve, de az bástyáit s körülette való kerítésit lerontották az földig.¹⁰⁵ Most jó sindelyfedeles, sasfákban rott borona palánkkal van az kő fal helyett körülvéve.

Vár¹⁰⁶ hidgya s külső kapuja

1. Ezen várnak dél felé álló öreg bejáró kapujára mennek egy jó erős kötéses, kétfelől karfás tölgyfa padlásos **hidon**. Az hid közepi iránt bemenőleg jobb kézre van egy sindely fedeles, fenyű deszka menyezetes s deszkázott karfás, alol is deszka padlásos, kerekded nyári filegoria, két hitván paraszt deszka szék benne.

2. Ezen hid belső végén vagyon egy jó erőss tölgyfa hevederű s deszkázatú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó felvonó öreg **kapu**, az közepin levő három öreg vas pántokkal keresztül foglalt vas sarkokon forgó, retezes, retezfős tölgyfa deszka ajtajával és az öreg kapu tengelyéhez hasonló forma tengelyű kis felvonó hidacskájával. Az öreg kapun ugyan három retez, edgyik három darabból áll az kőfalban foglalt két retezfejjével. Item az kapu két külső szegeletihez az kapu közé beérő két jó vas lánczok vannak, mellyel az kaput felvonnyák.

3. Ezen felvonó kapun belől mindgyárt vagyon más vas csapokon forgó, kétfelé nyíló retezes, retezfős elegyes deszka régi öreg kapu, vas sarkokon, pántokon forgó tolyó vas záros, két zárfős. fogantyús tölgyfa deszka régi kis ajtajával. Van ezen kapukhoz való öreg lakat kolcsostól négy.

¹⁰⁴ EFL. F 234. Fasc. 135–136. 1–10.

¹⁰⁵ I. Apafi Mihály 1670. szept. 28-i rendeletében Kapi Györgyöt és Olasz Biális Ferencet bízza meg a végrehajtásával. Vö. Kövári László: *i.m.* 145–146.

¹⁰⁶ Nem foglalták bele a Veres-bástyát és a paloták keleti részét, melyek II. Apafi Mihály tulajdonát képezték.

Tömlöcz

4. Az kapu közti alól jó erős tölgyfa boronákkal van megpadolva, alatta egy rabtartó tömlöcz, körülvaló falai kőből valók. Ennek egy jó erős tölgyfa ajtaja, egy nagy vas pánt keresztül rajta, az mellyen forog és bé is zárják véllé, nagy általjáró retezfejével.

5. Az kapu között mindgyárt belől, bal kézre van egy kő kéményallya, az hol az darabantok tüzelnek. Item, bellyebb azon kapu között két felől általellenben két hitván, romladozott sövényház, mindeniknek vas sarkos, pántos, retezfős, egy retezes fenyű deszka béllett ajtaja. Edgyikben valami kásatörő külük vannak.

Kapu felett való porkolábház

[3] 6.Ezen kapu felett van egy hitván tapaszos sövény ház, mellette levő kamarácskájával, mindenekben az alsó házok ajtaihoz hasonló ajtaja, belől, az vár udvarra felől egy kis deszkás, romladozott tornácza, hitván tölgyfa grádicson mennek fel rá, sindely fedele igen elsovadt.

7. Az megirt hid kapu, kapu köze s kása törő külük az belső kapuval s vár piatczával vagy udvarával mind az négy részre¹⁰⁷ közre hagyattak.

Belső kapu

8. Ezen kaputól egyenessen általmenvén az vár külső piatczán, az középben levő házak felé, az belső udvarra nyilik egy párkányos, fenyű deszka, vas csapokon forgó, sindely fedeles egyfelé nyiló öreg kapu, mellette levő vas sarkos, pántos, romladozott allyú kis ajtajával, hozzá való retezekkel, retezfőkkel s egy fogantyúval edgyütt.

Toronyforma három contignatiójú házok

9. Ezen kapun belől balkéz felől vannak az **toronyforma házok** éppitve 10 jó erős kötéses, régi sindelyfedél alatt. Az fedele néhol újjitást kíván, két nagy öreg, az fedelén kinyúló kő kéményével. Mely házokra mennek fel egészen az felső contignatióig egy nagy, tágos, hosszú, erős tölgyfa **kerengő grádicson**. Ezen grádics alsó végire nyilik egy vas sarkos, pántos, felház záros, zárfős, fogantyús, fenyű deszkával béllet, erős tölgyfa ajtó, vas karikás végű szegező gerendájával edgyütt. Az ajtón belől a grádics alatt van egy rekeszecske, vas sarkos, pántos tölgyfa ajtajával, mellyben most fát tartanak, az előtt (az mint mondgyák) **frajak tömlöcze** volt.

10. Felmenvén ezen grádicson egy darabig, az első contignationak **első tisztéséges boltyára** nyilik egy vas sarkos, pántos, egészben bécsi záros, zárfős, paraszt fogantyús, lapos fordító fa[ra]gott kőmellyékű, imitt–amott hólyagos szegekkel megvert fenyű deszka béllett, festett ajtó, az allya megromladozott. Van ezen bolt-nak két nagy, öreg, faragott kőmellyékű ablaka, hitván négy rámakra lantornával s papirossal toldozott. Item egy nagy bolthajtásos téglá tűzhelyre zöld mázos kályhából csinált romladozott külfűtő kemencze. Ezen bolt-nak téglá padimentoma, de romladozott. Van az falban faragott kőből kimetczett, a néhai felséges Bethlen Gábor fejedelem nagy öreg aranyos czimere, rajta való írással edgyütt.

¹⁰⁷ Azaz II. Apafi Mihály, hg. Esterházy Pálné Thököly Éva, özv. gr. Nádasdy Istvánné Thököly Mária, özv. gr. Esterházy Ferencné Thököly Katalin.

11. Ezen belől más, hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyílik, hasonló pántos, sarkos s mellyékű félszer záros, zárfős, rossz, lapos fordítós s kilincses ajtó. Ebben is egy [4] romladozott, elegyes kályhával foldozott, belől tüzelő zöld mázos kemencze, az elein egy vas pánt. Ezen kemencze mellett egy kis kémény[?] allya rekesz, az hun fát tartanak. Van ezen házban egy festett deszka rekesz, vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, fordítós, hasonló festett deszka ajtajával.

12. Ezen házból mennek egy vas sarkos, pántos, egy darabig festett s béllet, egy darab fejr deszkával kitoldozott ajtón egy **kamaraszék tornáczára**, onnan más, vas sarkos, pántos új hársfa ajtón egy kis menyezetes **kamaraszékre**.

13. Innen visszatérvén s az megirt kerengő grádicson¹⁰⁸ 39 lépcsőn fellyebb menvén az **középső contignation**nak tégl padimentomos, kopiás párkányos, tarka mennyezetes, faragott kőmellyékű, tölgyfa rámas két nagy öreg ablakú **első ház**ában nyílik egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, bomladozott egész záros, zárfős, retezes, retezfős, hólyagos szegekkel megvert, romladozott szélyű béllett fenyű deszkás, festett ajtó, a pádimentoma is megromladozott, az ablakok rámaiban tizenhat czifra vas sarkocskák vannak. Van ezen házban egy négy lábós, kő tűzhelyre rakott zöld mázos, külfűtő jó kemencze, mellette egy kő kéményallya, az honnan két házat fűtenek bé. Item egy fenyű deszka paraszt pohárszék kerületivel[!], az fal felől való résziinek két deszka hejja, az kerületi[!] ajtaja mellyékében két kis vas sarok ajtó nélkül.

14. Ebből más, hasonló mennyezetű s padimentumú és kemenczéjű, nagy két vas rostélyos, **ajtóforma ablakú házban** nyílik az másik ajtóhoz hasonló ajtó, csak az zárja félszer, retezze s retezfője sincs, az kemencze kályhájának is ketteje elromlott. Az ablakokon kívül s az vas rostélyon belől az kőfalban bocsátott erős tölgyfa kötéses lábokon fellyül erős tölgyfa deszkákkal van megpadolva, az ablak kereszti mind alol fellyül egy egy vas pánttal vannak az ablakmellyékihez foglalva, tizenöt vas sarkok benne, az rámaik is megvannak, de csak puszták. Ezen házból egy kis **bolthajtásos kamaraszék külső rekeszére** nyílik hasonló ajtó, csak zárja nincs. Az ajtómellyékben egy kilincsfá, ebből az **kamaraszékre** nyílik más kilincses, kilincsfás, fordítós, fogantyús béllett ajtócska.

15. Innen is visszatérvén ugyan az megirt kerengő grádicsra s azon végig felmenvén, azon grádics kerekded toronyforma kőfalára az fedele alatt erős kötéses tölgyfából vagyon egy kis **puskapor tartó hely** építve. Az grádics felső véginél penig bal kézre az **felső contignatio**ra mennek be egy kék[?] deszkával borított ajtómellyékű, szemöldökű és küszöbű ajtón, ajtaja nincs, az ajtómellyékében két vas sarok s egy zárő. [5] Melly contignationak kopiás párkányos, szép tarkán festett menyezeti, padimentoma tégl, néhul[!] megromladozott. Ezen contignatio veres és kék párkányos zölden festett fenyű deszkával egészen fel a mennyezetig fal formára három részre van szakasztva, edgyiknek sincs ajtaja, az ráczok elégették, ajtómellyékei bellettek, három sarok s két zárő van benne. Az **kőfalban edgy kis kamaraszék**, két retesző s egy sarok az ajtómellyékiben. Azon contignation körös körül van kilencz örög s tiz apróbb lövőlyuk.

¹⁰⁸ A következő két szó utólagos toldás.

16. Innen két szakaszból álló, deszkával béllett, karfás, jó erős tölgyfa grádicson mennek fel ezen megírt **házok héjjára**, mely is (az mint fellyől is megírtuk) jó erős, tölgyfa kötéses, csakhogy az sindelyezése igen megavult s romladozott, sok helyen újjítást kíván. Ezen héjjazat erős kötése felett vagy on egy kis, négy szegeletű és[?] az[?] tölgyfa kötéses lábokra fenyű deszkából éppített, czifrán festett mennyezetű s oldalú **kis nyári filegoria**. Erre mennek fel az más két grádicshoz hasonló két szakasz grádicson, az grádics felső végénél volt felemelő ajtaja, de aszt is elégették az labanczok, az ajtómellyékében két vas sarok van. Az mennyezetinek is párkányozattyát egy darab helyen elrontották. Vagyon hat tolyó deszka ablaka, mikor becsinállyák, fala gyanánt van. Ennek is hármát elrontották, az oldalának is egy darabocskáját.

17. Visszatérvén innen s az megírt kerengő grádicson lemenvén az említett belső udvarra és az kőfal mellett balkézre térvén, nyílik ezen házak alatt lévő, **két szakaszból álló, erős bolthajtásos pinczé**ben egy tölgyfa mellyékű, retezes, retez- és zárfős, vas sarkos, pántos fenyű deszka, jó erős béllett ajtó, az ajtón belől egy hét lépcsőjű, deszkával borított grádics. Az ajtó közepin egy praebenda osztó, tolyó táblás ablakocská. Az belső pinczének is ajtaja ehez hasonló, csakhogy a szélyit elrágták. Ezen pinczének egy ablaka, egy vas kereszt benne.

18. Innen is visszatérvén az megírt belső udvar kapuján belől jobbkézre van egy kis rossz sövény oldalú, két pusztá ablakú, rossz, semmirekellő sindelyfedeles, vas sarkos, pántos, retezes, retezfős fenyű deszka párkányos ajtós **darabant ház**, egy kő kéményallya alatt lévő rossz, romladozott tűzhelyével.

Alsó rend házok

19. Azon kapun belől, jobb kéz felől, ezen kis ház mellett vannak más rendbeli erős kötéses, romladozott sindely fedeles **két [6] contignatiojú házak** az másokkal általellenben éppítve. Az említett kis darabont háztól jobb kézre térvén napnyugott felé van az alsó rendben a **kolcsárház** mellett (melly is urunk részire jutott) egy jó tágos **sütőház**, mellynek vas sarkos, pántos fenyű deszka régi, bontakozott béllett ajtaja, egy vas rostélyos ablaka, két öreg sütő kemencze benne, az elei közönséges kályhából van hosszára felrakva, három vas lábon s végig érő vas pánton áll.

20. Innen elébb menvén az kőfal mellett napnyugott felé, közép iránt azon fal mellett az felső rend házakra nyúlik fel egy deszkás karfájú s az felső végin lévő négy szegeletű ugyan deszkás tornácú rossz, sorvatt sindely fedeles, egyenes tölgyfa **grádics**.

Pincze

21. Ezen grádics alsó véginél ugyan napnyugot felől, az **napnyugoti szegelet ház alatt való pinczé**be nyílik egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfős fenyű deszka béllett ajtó, az közepin egy kis ablak.

22. Az közelb említett grádicson felmenvén a felső contignatoria az tornáczból mennek bé egy téglá padimentomos, kéken és szürkén festett mennyezetes udvarló **nagy pitvarpalotában** egy faragott kőmellyékű s két[?] szélű[?] ajtón. Van egy nagy kü[ü]l fűtő zöld mázos kemencze benne, az oldalán s szegeletin négy kályhája

romlott el. Item egy pusztá ablaka. Azon kemenczétül elébb, balkézre egy kis **kamaraszék**re nyilik egy vas sarkos, pántos szép béllett, festett ajtó.

23. Ugyan ezen palotából napnyugot felé más, hasonló padimentomú s mennyezetű, egy mestergerendájú, egy kőmellyékű pusztá ablakú **kisebb ház**ban nyilik egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfős béllett ó ajtó. Van ezen házban egy jó zöld mázos kü[ü]l fűtő kemencze. Ezen házból nyilik egy, az alsó contignatoria lemenő **grádics felső pitvarában** vas sarkos, pántos, fogantyús, kilincsfős, az másikhoz hasonló ajtó, mindenik hólyagos szegekkel van megverve.

24. Ugyan ezen ház első ajtajával általellenben, napnyugot felé más, hasonló ajtón mennek bé ugyan hasonló mennyezetű s gerendájú és kemenczéjű, két pusztá ablakú, romladozott deszka padimentomú **szegelet ház**ban, az kemencze kályháinak ketteje elromlott.

25. Ebből jobb kéz felé más, öntött padimentomú, kopiáson párkányozott mennyezetű, **kis erkélyes szegelet ház**ban egy vas sarkos, pántos, béllett mellyékű, párkányos, gyantáros ajtón mennek bé. Az háznak egy öreg, az erkélynek pedig négy ablakai. Az rámai, noha újak, de nem derekasok. Az erkély ablakinak tiz fiókjai közönséges, sendelyben foglalt üvegből valók, hét üveg tányér hejja, az több fiókjai puszták, az rámainak sarkok nincsen. Van egy jó zöld mázos kü[ü]l fűtő kemencze benne. [7] 26. Ezen házból az kemenczével általellenben egy két szakaszból álló **kamaraszék**re nyilik vas, sarkos, pántos két közönséges bikfa deszka ajtó.

27. Ugyan ezen házból mennek ki az fellyeb megírt fejr mennyezetes, téglá padimentomos, az alsó contignatoria lemenő grádics felső pitvarában egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, kilincses, fordítós paraszt bikfa ajtón. Ezen pitvarból az urunk részire jutott **napkelet felől való ház**okban is mehetni. Van ezen pitvarnak az istállók felől egy nagy pusztá ablaka.

28. Ezen pitvarból egy két szakasszú, deszkával béllett karú tölgyfa grádicson lemenvén az **alsó contignatoria**, az említett felső pitvar alatt való **pitvarra**. Ezen pitvarból, az grádics alsó véginél balkézre, az megírt erkélyes ház alatt való **pinczeforma szegelet ház**ban nyilik vas sarkos, pántos, retezes, retezfős fenyű deszka jó béllett ajtó. Ugyan az pitvarból ezen ajtón kívül egy **kamaraszék**re más, hasonló ajtó nyilik, retez és retezfő nélkül.

29. Ezen pitvarból jobb kézre egy **puszta kamará**ban (melynek is felső része urunk részire jutott) nyilik egy vas sarkos, pántos, retezes foldozott tölgyfa ajtó.

30. Ugyan ezen pitvarból az külső udvarra az istállók felé nyilik más, vas sarkos, pántos jó béllett ajtó.

Istállók

31. Ezen ajtón kimenvén, ugyan ezen rend házok megett hosszára általellenben észak felől vannak boronából csinált, tapaszos s sindelyfedeles, **három szakaszból álló istállók**, mellyek is mind az négy részre közre hagyattak.

32. Az belső udvar napkelet és napnyugot felől edgyik rend házok szegeletitől fogva az másik rend házok szegeletiig sindelyfedeles, tapaszos sövinypalánkkal van békerítve, mellyen is napnyugot felől az öreg konyha felé egy vas sarkos, pántos, retezes, retezfős fenyű deszka béllett ajtó nyilik.

Öreg konyha

33. Az várnak külső kerítése mellett, napnyugot felől egy nagy tágos kő kémény körül vagyon boronából éppítettett jó tágos **konyha**, az első falát elégették az ráczok, az kémény alatt nagy öreg tűzhely. Ezen konyha is az mellette levő **kerekes kúttal** edgyütt közre hagyattak az divisiokor.

[8] 34. Ezen kúthoz közel az palánkon vagyon egy vas sarkos, pántos, tolyózáros, zárfős, az **Maros felé kijáró ajtó**.

Gabonásház

35. Ezen kútan túl, az fenn megírt vár külső kapuja felé, az palánk mellett, dél felől van egy erőss tölgyfa lábokra ugyan tölgyfa vastag deszkából éppítettett, jó sindely fedeles nagy öreg **gabonásház**, benne levő gabonatartó nagy öreg hambárokkal edgyütt, mellynek vas sarkos, pántos, retezes, retezfős félszer ajtaja, előtte levő négy lépcsőjű tölgyfa grádicsával. Ez is közre hagyatott mind az négy részre.

36. Az két contignatiojú házoknak napkelet felől való része és az külső kapun belől bal kéz felől levő ház¹⁰⁹ urunk részire jutottak, mellyeket ezen inventáriumból kihattunk.

Majorház

37. Kimenvén az várból és az vár előtt levő patak¹¹⁰ mellett felmenvén napkelet felé, az város felső végén, azon patak mellett vagyon lészás s támaszos kerttel körülvelt, boronából felrótt, tapaszos oldalú, jó szalma fedeles majorház három kamarával s egy pitvarával, mindeniknek alkalmas ajtaja.

38. Ezen majorház udvara közepin van egy kövel felrakott, fa gárazattyú[!] gémes kút.

39. Az vár felől van ezen majorház udvarára bójáró kis ajtó, az ajtón belől bal kéz felől vannak boronából csinált, jó szalma fedeles, majorságnak való négy szakaszból álló apró ólacsák kis ajtajakkal edgyütt. Az kúthoz nem messze van egy romladozott lábos disznóól. Ezen udvarról az rétek felé is egy rossz ajtó nyilik.

40. Ugyan ezen majorház udvaráról napkelet felé az csüres kerte nyilik edgy nagy öreg, alol vas csapon forgó, fellyül kapcsos forgó, kétfelé nyiló, sindely fedeles, hársfa deszka kapu mellette való kis ajtajával.

Csüres kert és csűr

41. Ezen majorház mellett kívül, az mező felől vagyon lészás és támaszos kerttel körülvelt nagy, tágos csüres kert, az kertye egy darab helyen rossz, újjítást kéván. Ezen csüres kert [9] közepin vagyon huszonnégy vastag tölgyfa ágosokra éppítettett, jó koszorú és kötéses szarufás s szalma fedeles, két kapujú öreg hosszú csűr, mellynek ágossa megrohadt az földszinén.

42. Item az patak felől északra vannak két fedél alatt két rend jó szalma fedeles, boronából felrótt ökor és tehénistállók, mindeniknek fa sarkokon forgó hat, hársfa deszka ajtaja.

¹⁰⁹ A Veres-bástya.

¹¹⁰ A Bácsi patak elágazása.

43. Ezen csüres kertnek az majorház öreg kétfelé nyíló kapujához hasonló három öreg kapuja vagyon három felől, mellettek levő kis ajtajival edgyütt.

Veteményes kert

44. Az vár kapuján kívül balkézre, az Székely utca dél felől való végiben vagyon egy nagy öreg veteményes kert, az két utca felől lézsás, támaszos, az más kétfelől pedig gyalog kerttel van körülvéve, az Székely utca felől van egy vas sarkos, pántos bójáró kis ajtaja. Ezen ajtótól fogva keresztül s végig észak felé az Székely utca mellett való három része az méltóságos három asszonynak jutott.

Gyümölcsös kert

45. Az várral általellenben, dél felé, az Marosparton van az vár felől s a két végin jó lézsás s támaszos kerttel békerített, jókora gyümölcsös kert, ennek is napkelet, avagy fellyülvaló három része az méltóságos asszonynak osztás szerint.

Medgyes kert

46. Az Hedri Benedek¹¹¹ kertye féle, minthogy pusztá volt, az divisiokor közre hagyatott, szép nagy fák vannak benne, veteményezhetni is benne, most gyalog kerttel van békerítve.

Malmok

47. Az Maros vizén vagyon egy-egy bokor kövű, hajókra építettett, sindely fedeles két malom. Edgyik most is forog, de az edgyik igen rossz lévén, elbontották, újólag csinállyák, már az hajói készek s az hodgya is, edgyik köve nem jó. Egésznek az vámját osztyák négy egyenlő részekre.

[10] 48. Item van az jószágban az jobbágyoktól építettett három malom, minde-niktől annuatim nyolcz-nyolcz forint taxát adnak az várhoz, az mikor éppek s hasznokot veszik, azonban mikor az szükség úgy hozza, az vár szükségére vám nélkül tartoznak örelni.

Jégverem

49. Vagyon az várhoz nem messze, az vár szükségére építettett jó szalma fedeles jégverem teli jéggel.

¹¹¹ Meghalt 1678-ban. Thököly István erdélyi jószágainak gondviselője, 1671-ben huszti prefektus. 1670-ben Apafi Mihály követe a bécsi udvarnál. Vö. Bethlen János: *Erdély története. 1629–1673*. Ford. P. Vásárhelyi Judit, Utószó, jegyz. Jankovics József. Bp., 1993. 653. – Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata. 1540–1690. 294/1103. jegyzet*.

1694. március 3–5.¹¹²

[1] Inventarium castri Illye, in comitatu Hunjadiensi existentis, rerumque et bonorum eodem habitorum et repertorum ac ad idem castrum pertinentium ad rationem illustrissimi ac celsissimi principis domini domini Michaelis Apafi, Dei gratia electi principis Transilvaniae, domini domini clementissimi, post mortem nobilis quondam Francisci Hosdati de eadem alias bonorum praefatorum eiusdem castri Illye provisoris e manibus nobilebus Michaelis Literati Devai de eadem Deva rationistae praeteriti in et ad manus egregii Stephani Nica Belenjesi de eadem Belenjes veluti provisoris subsequentis, die 3 et sequentibus 4 et 5 diebus mensis Martii, anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto per nos, Stephanum Csáki, bonorum sacratissimae Romanorum Imperatoriae etc. ac Germaniae, Hungariae etc. regiae maiestatis fiscalium Devensium provisorum et Georgium Csicsoi litterarum capituli Albensis Transilvaniae requisitorem, uti inventatores conscriptum.

Castrum Illye

Ezen illjei kastély vagyon Hunjad vármegyében, Dévan alol két mélyfölddel a Maros mentében, ugyan azon Maros vizinek észak felől való partyán, a városnak napnyugot felől való részén. Mely annakelőtte négy regális[!] bástyákra lévén építve, de azt a fellyebb való esztendőkbén a földig lerontották, most már sasfákban rakott, sindelyfedeles boronapalánkkal van a réghi kőfal helyett környülvéve.

Vár hidgya s külső kapuja

Ezen kastélynak dél felé álló öreg bejáró kapujára mennek egy jó erős kötéses, két felől karfás, tölgyfa padlásos hidon. Az hid közepi aránt bemenőlegh jobbkézre van egy sindely fedeles fenyő [2] deszkából mennyezetes s deszkázott karfás, alol is deszka padlásos kerekded nyári filegoria, két hitván paraszt padszék benne. Ezen filegoriára bejáró palló elsovadt, romladozott.

Ezen hid belső véghein vagyon egy jó erős tölgyfa hevederű s deszkázatú, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó felvonó öreg kapu, az közepin lévő három öreg vas pántokkal keresztülfoglalt, vas sarkakon forgó, retezes, retezfős tölgyfa deszka ajtajával és az öreg kapu tengelyéhez hasonló forma tengelyű kis felvonó hidaeskájával. Az öreg kapun vagyon két nagy retez, egyik három darabból álló, a kőfalban foglalt két retezfejével. Item az kapu két külső szegeletihez a kapu közzé beérő két jó vas lánczok vannak csigához felvonni. Mindenik csigának elein két-két vas pántocska.

Ezen felvonó kapun belől mindgyárt vagyon más, alol vas csapokon, karikákon, vas serpenyőben, fellyebb karikában forgó kétfelé nyiló, retezes, retezfős, elegyes deszka régi öreg kapu, vas sarkokon, pántokon forgó, tolyó vas záros, vas zárfős, vas fogantyús tölgyfa deszka réghi kis ajtajával. Van ezen kapukhoz való öreg lakat kolcsostól négy – nro. 4.

¹¹² EFL, F 234, fasc. 135. Y.

Vannak az kapu között vízfordó cseber, négy szem vaslánczos cseber[!] rúdjával együtt nro. 1. Nyakra való bilincs nro. 3 vas rúdjával együtt nro. 1. Kézre való bilincsek nro. 4. Rabok lábára való lánczos vasak par. nro. 4. Hárma viseltes, egyik penigh ketté szakadozott, rossz. Ugyan rabok lábára való rudas vas par. nro. 2, viseltesek. Paloták ajtai zárjaihoz való kulcsok nro. 7. Ásó nro. 3, hitványok. Egy greblye[!] kilencz vas fogaival. Egy hosszú lajt[or]ja. Ezek hagyattak a porkoláb keze alatt.

[3] Tömlöcz

A kapu közti jó erős tölgyfa boronákkal van alol meghpadolva, alatta egy rabtartó tömlöcz, körül való falai kőből valók. Ennek egy erős tölgyfa ajtaja, egy nagy vas pánt keresztül rajta, amellyen forogh és be is zárják vele. Belől két vas szkába, fellyül penigh felemelésre alkalmaztatott erős vas karika az ajtaján.

A kapu között mindgyárt belől, balkézre van egy kő kéményallja, az hol a darabontok tüzelnek. Item bellyebb azon kapu között, kétfelől általellenben két hitván, romladozott ház.

Kásatörő ház

A kapu közzül nyilik bemenőlegh jobb kéz felé egy vas sarkos, pántos, retezfős béllett fenyő deszka ajtó, az kásatörő házra. Holott egy nagy vastagh tőkében négy kásatörő építetett, de most csak két törője áll fenn. Azon tőkének egyik véghiben vagy[on] egy sóörló és kása daráló is.

Darabont ház

Ezzel általellenben vagyon a darabontház, melyre nyilik vas sarkos, pántos, retez és retezfejes béllett fenyő deszka ajtó. Mind a kásatörő ház, mind az darabantház romlottak, rosszak, boronából rakottak falai. Hanem az kásatörőház egyik fala tapaszos sövényből való, egyik penigh kőből mésszel rakott.

Porkolábház

Ezen kapu felett van egy hitván tapaszos sövényház, mellette levő kamorácskájával, mindeniknek az alsó ház ajtaihoz hasonló ajtaja. Belől a kastély udvara felől egy kis deszkás, romladozott tornácza. Hitván tölgyfa grádicson mennek fel reá. Sindely fedele ighen elsorvadott. Ezen házban vagyon egy belől tüzelő parasztkályhás kemence, vas pánt az szájában és az elein egy vasláb. Hitvány asztal lábastól nro. 1. Fejér deszka ágy nro. 1. Hitván egyes [4] szék nro. 1. Paraszt padszék nro. 2. Lantorna lámpás nro. 1. Padlása ennek az háznak tölgyfa folyó és mestergerendákra faragott deszkából való. Hitván, romladozott üvegh ablaka nro. 2.

Haranghláb

Lemenvén a porkolábház grádicsán, a grádics alsó végheinél vagyon kötéses tölgyfa talpakon, lábakon álló haranghláb hitván sindelyfedél alatt, egy jókora harang benne.

Elpusztult drabantházak

Az kaputól a külső curiara bal kéz felé térvén vagyon ugyan az meghirt kapubeli drabantházhoz egyfelől, másfelől penigh az Veres bástyá alatt való pince

tornáczához ragasztva hitván sindely fedél alatt egy rend drabantház. Kivül az oldala tapaszos sövényből való, a két véghit penigh kőfalak tartják. Három pusztá ajtó rajtok, melyből úgy lácczik, hogy annak előtte három szakaszban volt, padolatlan, apró tölgyfa gerendás nro. 13.

Veres bástya

Előbb menvén a Veres bástya alatt való **pincze torkára**. Ezen bástya kőből fővényes mésszel rakatott, egy rész munitiók alá alkalmaztatott, más részén házak vannak, alatta egy jó pincze.

A pinczetorka padlása tölgyfa folyó és mestergerendás, erős faragott deszkákkal kétrétesen padlott, sindely fedele kőlábakon áll, mind alol s mind fellyül. Két boronó korcsolya benne.

Nyilik innét ezen bástya alatt való pinczére vas sarkakon, pántokon forgó retezes, retezfejes béllett fenyő deszka ajtó lakattyával, kulcsával. Folyó és mestergherendái erős tölgyfából valók, faragott vastagh tölgyfa deszkákkal padlottak. [5] Vagyon ezen pinczében üres hordó nro. 3. vas lánczokra csinált fa serpenyőjű kampana nro. 1 Vas küpülő nro. 1. Egy csapszék. Öregh rossz dagasztó tekenő nro. 4.

Vagyon mellette, hozzáragasztva napnyugotról tölgyfa boronából felrótt falú, de a több részéről kőfalból álló **lóistálló**, tölgyfa folyó és mestergherendákra tölgyfával padlott. Ajataja vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, félszer, fenyő deszkából való. Ebben vagyon az istállón végigh nyúló lajtorja jászol nro. 1. Előtte egy tölgyfa talpakon, lábakon álló keskeny tornác.

Visszatérvén az istállóból, egy tizenegy lépcsőjű, fenyődeszkával deszkázott karfáz tölgyfa gradicon felmenvén, nyilik az Veres bástya tornáczzára tölgyfa ajtómellyékű, szemöldökű és küszöbű, vas sarkas, pántos, vas fogantós[!], vas fordító, vas kilincses, vas kilincsfeges, párkányos félszer fenyődeszka ajtó, fa tolyózárával. Az tornácznak körös környül holnaligh[!] érő kőfalai vannak, azon fellyül penigh faragott kő oszlopjai nro. 3, padlás nélkül.

Kő bolt

Ez meghirth tornáczból ugyan jobb kéz felé nyilik egy kő boltra faragott kőmellyékű, szemöldökű s küszöbű, vas sarkakon, pántokon forgó, vas tolyózáros, vas fogantós, vas ütközős béllett fenyődeszka ajtó, nyitó kulcsával és fordítottjával együtt. Nagy ablakja nro. 3, kettei üveghesek, fában foglaltak. De az egyiknek az hatodik része elromlott, most papirossal borított, az többi is három üvegh [6] tányér héjjával vannak. Az harmadik ablakát bérakták, mindazáltal egy része papirossas. Vagyon ezen boltban egy belől tüzelő, foldozott zöld mázas kemencze, paraszt kályhából rakott fűtőjével együtt. Vas pánt az szájában nro. 2 és az utólyán egy vas láb. Vas kalán hozza nro. 1. Vagyon ezen kívül jó hársfa asztal lábastól nro. 1, fejer deszkás ágy nro. 1, rövid padszék nro. 2. Hosszú padszék nro. 1. Hitván egyesszék nro. 1. Katona fogas nro. 3. Vagyon ezen boltban egy párkányos jó forma hársfa deszka rekesz is papyros ablakjával és vas sarkakon, pántokon forgó, retezes, retezfős félszer, fenyő deszka ajtajával. Ebben vagyon foghagyma metr. nro. 1, vereshagyma metr. nro. 1. Réghi, zöld festékes poárszék nro. 1. Vas lánczokon álló, két fa serpenyőjű és fa rúdú mérő serpenyő nro. 1. Hitván fias asztal nro. 1.

Ezen boltból nyílik a füstfogóba vagy kémény alá vas sarkas, pántos, vas fogantos, fordítós, vas kilincses, kilincsfejes, párkányos új fenyődeszka ajtó nro. 1. Onnét ismét a kőfalon kívül fenyő deszka falú, sindely fedél alatt lévő hitván árnyékszékre nyílik más vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes félszer fenyő deszka ajtó nro. 1. Benne egy egylyukú ülő szék.

Visszatérvén a meghirt 11 lépcsőjű gradics fordulójára, honnét ugyan bal kézre egy deszkázott karfás, felső padlás nélkül való folyosóra megyen egy öt lépcsőjű tölgyfa gradics. Ezen folyosónak allya vastagh deszkával padlott.

Ezen folyosóról ugyan balkézre nyílik vas sarkakon, pántokon forgó, retezes, retezfejes, vas fordítós, vas kilincses és vas kilincsfejes, vas fordítottós, fa tolyózáros és vas ütközős, béllett, párkányos, fenyődeszka ajtó a cseléd [7] vagy mosóházra, melynek dél felől és napnyugot felől való falai és a grádics felől is egy darabon boronából rakottak, tapaszosak. Padlásának folyó és mestergherendái tölgyfából való, faragott tölgyfa deszkával padlottak. Benne egy belől fűtő toldozott foldozott kemencze, vas pánt a szájában. Vakablakban csinált 4 szakaszban lévő almárium fenyő deszkából építve, vas sarkakon, pántokon forgó fenyő deszka ajtajával együtt. Ablakja nro. 1, mely fában foglalt üveghes volt, de most csak a negyed része üveghes.

Visszatérvén ezen mosóházból, a folyosó végén nyílik egy vas sarkas, pántos, félszer, párkányos, fenyő deszka ajtó egy hitván árnyékszékre, benne egylyukú deszka ülőszék nro. 1. Fedele sindelyes, avult. Kívül is, az földsziniről egy hitván árnyékszékre megyen valami hitván fa gradics.

Ezen Veres bástyának fedele sindelyes, avult, rongyos, újítást kíván.

Gabonás ház

Vagyon a Veres bástya mellett, napnyugot felől tizenöt rövid, erős, vastagh tölgyfa lábakon álló, erős tölgyfa gherendákra rakott, alkalmas sindely fedél alatt egy gabonás ház. Mellynek tornácza kötéses lábakra talpfában karfássan csinált. Úgy lácczik, hogy a karfái ennekelötte deszkázattal volt, de most két darab deszkánál nincsen több rajta. Alsó padlása deszkázattya párkányos, de fellyül öt folyó tölgyfa gherendái padolatlanok.

A tornáczból megyen fel a gabonatartó helyre négy lépcsőjű tölgyfa gradics azon gabonatartó helynek tölgyfa mellyékű, szemöldökű és küszöbű, vas sarkas, pántos, retezes és retezfejes tölgyfából faragott erős deszka ajtajára, mely ajtónak lakattya és kulcsa meghvagon.

Vannak benne hambárok (mellyek is erős tölgyfa deszkából csináltattak) nro. 9 – kilencz. [8] Vasas véka nro. 3. Fa abroncsos nro. 1. Szóró lapát nro. 1.

Az hambárokban vagyon:

Búza régen cséplett cub. sax. nro. 8/1. Búza mostan cséplett cub. sax. nro. 58/2. Búza [...] cub. sax. nro. nro. 10/2. Ros cub. sax. nro. 6/2. Köles cub. sax. nro. 12/1. Búza liszt cub. sax. nro. 3/–.

Dinsznóól

Még is ugyan napnyugot felé azon renden elébbmenvén vagy on a meghirt gabonásház véghiben négy sasfákban elegy belegy deszkákból rakott, fában, fa sarkakon forgó ajtajú, sindely fedelű disznóól.

Kő¹¹³ kút

Még is elébb menvén napnyugot felé vagy on egy kötéses tölgyfa talpakra, lábakra, koszorúfákra és szarufákra sindelyezett forgó kerékkel merítő[?] kőkút. Gárdgyája tölgyfából rótt, de meghromlott. Tengelyének kereke jó. Az tengelynek mindkét véghin vas csap vagy on és egy egy vas karika. A kútnak, amint ezelőtti tiszték referállyák, láncza volt, de leszakadván most az kút fenekén vagy on. A kút most befagyott, jeghes, nem usualhatni. Vagy on hozzája vas lánczos, vas abroncsos, vas fogantós veder is nro. 1. De mi előnkben nem producálták.

Új épület

Innet észak felé hanyatolva vagy on valami tölgyfa talpfákra és tölgyfa lábakra kezdett szekér színnek való hitvány épület, valami vékony meghajladozott tölgyfa gherendáival. Az gherendákon fellyül vagy on törökbúza tartó kas nro. 2, melynek egyikében vagy on törökbúza csőtől cub. sax. nro. 37/–. Ennek, amint mondgyák, tovább való épületi nem volt s megh is láttják, hogy meghhajlott. E mellett vagy on hordónak való hasadozott s faragott, de gyalulaltlan donga nro. 65.

[9] Konyha

Tovább menvén napnyugoton észak felé vagy on egy sasfákban rakott tapaszos falú, tölgyfa szarufákra sindelyezett meglehetős fedelű konyha tornáczos ereszével, de falainak egy sasfája és öt sasfák között való boronái odavannak. Amint mondgyák, a labanczok pusztították volna el. Benne egy nagy kő kémény, négy kő lábakon álló, három hosszú, vastagh pánt vagy rúd vassal öszvefogalva. A negyedik pánt vagy rúd vasát is a napkelet fali részéről, amint mondgyák, a rácz labanczok kivették. Tűzhelye meghromladozott. Vagy on itt az konyha fedele alatt, az földszínen házfedni való ghömbölyegh cserép egy rakásban, mintegy három avagy négy-száz. Kádárnak való nagy, hosszú donga gyaluló tőke, öreg h gyalujával nro. 1.

Ezen konyhához volt egy fedél alatt ragasztva, ugyan az észak felől való véghin egy **szakács ház** is. De az elbomlott, csak az fedele áll fenn. Vagy on ezen túl, ezen konyha és lóistálló között valami sásas széna curr. nro. 1.

Hosszú lóistálló

Ezen túl, ugyan észak felé vagy on egy hosszú, talpfákra sasfákban boronából rakott, alkalmas sindely fedél alatt, kőfalakkal négy szakaszban csinált lóistálló, fa sarkas, fa záras, fa hevederes faragott deszka két paraszt ajtajával, melyeknek is egyike depraesenti az földön hever. Vagy on ezen istállóban boronából rakott jászol, de az egyik szakaszában csak egy darab vagy on megh, a többie gészlen meghvagy on.

¹¹³ A következő két szót utóbb törölték.

Napkelet fali végében ezen istállónak vagyon sindely fedél alatt egy kised **árnyékszék**, bévonó ajtaja nélkül.

Ezen külső curiának kerítése a Veres bástyától fogva a meghirt konyháig, a konyhától [10] fogva az hosszú istállóig és azon hosszú istállótól fogva egész a porkolábházig vagy kastély kapujáig sásfákban rakott sindelyezés alatt való jó borona.

Belső curia

Az külső curiaról nyílik a belső curiára vas karikás, alol vas csapon, fellyül vas kávában forgó, tölgyfa rámára csinált, egyfelé nyíló, romladozott fenyő deszka kapu, tölgyfa kapu bálványával s annak tölgyfa ajtómellyékeivel együtt. Melynek is ajtaja vas karikás, alol vas csapon, fellyül vas kávában forgó, vas retezzével és vas bévonójával. A kapu felé bedeszázott, a kis ajtóval együtt sindely fedél alatt vagyon.

Ez meghirt belső curiának kerítése mind elől, a meghirt kapu két felén, a hátul-só részén is sindely fedél alatt való, tapaszos, de elől boronából rakott, hátul penigh sásfák közzé, karókra font sövény.

Paloták

Ebben a belső curiában vannak fővényes mésszel kőből és téglából rakott, két szakaszban lévő kőházak, paloták, boltok. Melynek egyik szakassza nevezetik Toronynak, a másik része penigh Alsó házaknak. Mellyeknek sindelyfedelek, kivált észak felől ighen meghavultak, némely helyen újjítást, némely helyen foldozást kívánnak.

Torony

A Torony jó erős kőfalakból három contignatióra építettett, hozzá számlálván az alatta lévő pinczét is, minthogy majd az föld színével egyez az allya.

Ezen Torony előtt vagyon az felső contignatióra járó kerengő gradics kilenczvenkét tölgyfa lépcsőivel.

Ez meghirt kerengő gradicsra nyílik az földszinin kívül-belől tölgyfa mellyékű, küszöbű és szemöldökű [11] (kívül mindazáltal szemöldöke faragott kő), vas sarkakon, pántokon forgó, vas bevonós, hitván vas tolyózáros, hólyagos szegekkel vert fenyő deszkával béltett tölgyfa deszka ajtó, vas ütközője vagy zárfeje nro. 1. Belől penigh falbanjáró erős tölgyfa gherenda zárja, melynek is végén egy nagy retezfő vas karikájával.

Leányok tömlöcze

Az ajtón belől, a kerengő gradics alatt nyílik az leányok tömlöczére vas sarkas, pántos és általjáró vas retezfejes paraszt ajtócska.

A kerengő gradics kőfalán az allyától fogva a tetejéig nyolcz pusztá ablak vagyon. Vagyon az alsóban két rúdacska vasból keresztül csinálva.

Első ház a második contignatióban

Felmenvén ezen kerengő gradicsnak 32 lépcsőjén egy fordulóra, melyről nyílik az második contignatióban levő első boltos házra vas sarkakon, pántokon forgó, faragott kőmellyékű, küszöbű és szemöldökű, csapózáros, imitt amott hólyagos

szeghes, zöld gyantáros, bélett, fenyő deszka ajtó. Amint mondgyák, a nagy emlékeztető néhai méltóságos Bethlen Gábor fejedelem ezen boltos házban született, amint a meghirt ajtaja felől való falában berakott fejr faragott kőre virágossan kimeczett aranyas czimere allyában való, nagy betűkre kimeczett írás és versek is világossan mutattyák ezen szókkal:

Honori ac memoriae sempiternae castrī Illye, loci natalis serenissimi Sacri Romani Imperii etc. Tranniae principis Gabrielis. Qui in dicto castro paterno anno Christi M.D.LXXX foeliciter natus est. Clarissimae familiae suae Bethlenianae antiquissimae sydus.

Regis Corvini jactat se urbs Claudia cunis.

Urbs eadem nobis Bocskaium genuit.

Illye tuo tanto letare fidenter alumno.

Princeps Marte potens pace benignus is est.

Est patriae pater, acer libertatis avitae

Vindex, hinc populis jura dat aequae suis.

[11] Hinc nova cunctarum facies laetissima rerum.

Principe Bethlenio scepra tenente redis

O dilecta Deo tantum quae numen et una

Area produxit saecula clara domus.

Anno M.DC.XXVI.

Ezen boltos háznak ablaka faragott kőből való nro. 2, puszták. Tokjai fenn vannak, de rámai alatt lévén, rosszak.

Vagyon ezen házban egy nagy bolthajtásos téglá tűzhelyre zöld mázas kályhák-ból csinált, romaladozott kívülfűtő kemencze. Ezen boltnak tegla padimentuma, de meghromladozott.

2-dik bolt

Ezen belől más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyilik faragott kőmellyékű, szemöldökű s küszöbű, vas sarkas, pántos, vas tolyózáros, vas kilincses, vas ütközős, lapos fordított, vas fogantyós, imitt amott hólyagos szegekkel meghvert, festett fenyő deszka, béllett ajtó. Kemenczéje is hasonló, mint az elsőnek, csakhogy belől tüzelő. Igaz dologh, annak előtte kémény alol fűtötték, amint a dologh mutattya. A kémény alá járó ajtócska pusztá. Vagyon itt zöld festékes fenyő deszka rekesz is, párkányi meghbontakoztanak. Erre nyilik egy vas pántban forgó, vas pántos, retezes, retezfejes félszer fenyő deszka ajtó. Ennek is párkányiban leestenek. Vannak ezen rekeszben valami hitván elegy-belegy ablak ráma nro. 8.

Árnyékszék

Ezen boltból mennek egy vas sarkas, pántos, egy darabig festett, béllett, egy darab fejr deszkával kitoldott ajtón egy kamaraszék tornáczára, onnan más vas sarkas, pántos új hársfa ajtón egy kis menyezetes, egylyukú ülőszékes kamaraszékre.

Ez az középső contignatio leirása.

Harmadik contignatióban lévő első ház

Innen visszatérvén és a meghirt kerengő gradicsnak 39. lépcsőjén fellyebb menvén a középső házakra, vagy a pinczét is hozzá számlálván, harmadik contignatiora. Holott a téglapadimentumos, kopjás, párkányos, tarka mennyezetes, faragott kőmellyékű, tölgyfa rámás, két nagy öreg ablakú első házban nyílik egy vas sarkas, pántos, fogantyús, bomladozott egész záros, zárőr, retezes, retezfejes, hólyagos szegekkel meghvert, romladozott szélyű béllett, fenyő deszka, festett ajtó, a padimentuma is meghromladozott. Az ablakok rámaiban 16 cifra vas sarkacsák vannak. Van ezen házban egy nagy lábas kő tűzhelyre rakott zöld mázas kívülfűtő jó kemence, mellette egy kő kéményallya, melynek bejáró szájának mellyékei, felső és alsó része faragott kő, az honnat két házat fűtenek be. Item: egy fenyő deszka paraszt poárszék készületivel. Az fal felől való részének két deszka héjja, a kerületi ajtómellyékében két kis vas sarok ajtó nélkül.

Második ház

Ebből más, hasonló mennyezetű s padimentumú és kéményű, nagy két vas rostélyos ajtó forma ablakú házban nyílik a másik ajtóhoz hasonló ajtó, csak a zárja félszer, reteze s retezfeje sincs. A kemence kályháinak is ketteje elromlott. Az ablakokon kívül s az vas rostélyon belől a kőfalban bocsátott erős tölgyfa kötéses lábakon fellyül erős tölgyfa deszkákkal van meghpadolva. Az ablak kereszti, mind alól fellyül egy-egy vas pánttal vannak az ablakmellyékéhez foglalva, tizenöt vas sarkak benne. A rámai is meghvannak, de csak puszták. Ezen házban vagyon egy szegeletes padszék. Ezen házból egy kis bolthajtásos árnyékszék külső rekesszére nyílik hasonló ajtó, csak zárja nincs. Az ajtómellyékében egy kilincsfő. Ebből [14] az árnyékszékre nyílik más, kilincses, kilincsfeges, fordított, fogantyús béllett ajtócska.

Házak harmadik contignatiojában lévő ház.

Innen is visszatérvén ugyan az meghirt kerengő gradicsra s azon véghigh felmenvén az gradics toronyforma kőfalára, a fedele alatt erős, kötéses tölgyfából vagyon egy kis **puskapor tartó hely** építve. A gradics felső véghinél penigh balkézre, a felső contignatiora mennek be egy kék deszkával borított ajtómellyékű, szemöldökű és küszöbű pusztá ajtón. Az ajtó mellyékében két vas sark s egy zárőr vagyon. Mely contignationak kopjás, párkányos, szép tarkán festett mennyezeti, padimentuma téglá, nehul nehul meghromladozott. Ezen contignatio veres és kék párkányos zölden festett fenyő deszkával egészen fel a mennyezetigh fal formára három részre van szakasztva, egyiknek sincs ajtaja, a ráczok elégették, ajtómellyékei béllettek, három sark s két zárőr van vasból benne. Egyiknek sincs bevonó ajtaja. Vagyon a kőfalban egy **kamoraszék**, két retezfő s egy vas sark az ajtómellyékében, bevonó ajtaja nélkül. Egylyukú ülésszék benne. Ezen contignation körös-környül van kilencz öreg és tiz apróbb lövőlyuk.

Felső filagoria

Innen négy szakaszból álló, három fordulóra deszkával béllett, karfás, jó erős tölgyfa gradicson mennek fel ezen megh[irt] tornybeli házaknak héjjára, melly is jó erős tölgyfa kötéses, csakhogy a sindelyezése ighen meghavult s romladozott, sok

helyen újjtást kíván. Ezen héjazat erős kötése felett vagyon egy kis négyszegeletű, erős tölgyfa kötéses lábakra fenyő deszkából éppetett, czifrán festett mennyezetű s oldalú kis nyári filagoria. Erre mennek fel a meghirt négy szakaszban lévő, három fordulójú gradicson. A [15] gradics felső végénél volt felemelő ajtaja, de azt is elégették a laboncok. Az ajtómellyékében két vas sark van. A mennyezetinek is párkányozattját egy darabon elrontották. Vagyon hat tolyó deszka ablaka, mikor becsinálják, fala gyanánt vagyon. Ennek is ketteit elrontották, az oldalát is két helyen meghszakasztották.

Observandum. A felyebb menő gradics allyában hasonló festett kis deszka rekeszcskére is vagyon egy pusztá ajtóhely.

Pincze

Visszatérvén innét s az meghirt kerengő gradicson lemenvén az belső udvarra és a kőfal mellett balkézre térvén, nyílik ezen Torony alatt két szakaszból álló erős bolt-hajtásos pinczére egy tölgyfa mellyékű, vas sarkas, pántos (az alsó pántnak a feje elszakadott), retezes, retezfejes, zárfejes fenyő deszka, jó erős, béllett ajtó. Az ajtón belől egy hét lépcsőjű, deszkával borított gradics. Az ajtó közepin egy praebenda osztó, tolyótáblás deszka ablakocská. Az belső pinczének is ajtaja ehhez hasonló, csakhogy a szélyit elrágták. Ezen pinczének egy ablaka, egy vas kereszt benne.

Ezen pinczében vannak négy bokor jó erős tölgyfa ászokok – par. nro. 4. Ezen kívül felemás forma fából álló egy bokor ászok – par. nro. 1. Az pincze első szakaszában találtattak: czövek lábakon álló két deszka pad – nro. 2. Réghi öregh romladozott vas fogantós üst nro. 1. Üres hordó nro. 4. Öregh sütő tekenő nro. 1. Apróbb sütő tekenő nro. 2. Vont vagy tilolt kender gelimae nro. 6/21. Mezei borsó cub. sax. nro. 2/–. Oláh borsó cub. sax. nro. –/3. Kendermag cub. sax. nro. –/3. Új lapos szántóvas nro. 2. Negyedfél rúd vas cont. lib. nro. 42. Szín vaj urn. 1 1/2. [16] Liszttartó, fedél nélkül való szuszékocská nro. 1. Három tölgyfa gherendára helyezett gyümölcs tartó sövény nro. 1. Sindely horgyló vas nro. 2. Korpa metr. nro. 3.

Alsó rend házak

Ugyan ezen belső curián vagyon, az meghirt Toronnyal általellenben, a kapun bemenőlegh jobb kéz felől más rendbeli, erős kötéses, romladozó sindely fedeles (ide értvén az pincze rendit) két contignatiojú házak éppülete, mely alsó háznak nevezetik.

Drabantház

Az meghirt belső curia kapujához közel, bemenőlegh jobb kéz felől, azon alsó házhoz ragasztva vagyon egy kis rossz, sorvadott sövény tapaszos oldalú, két pusztá ablakú, semmirekellő sindely fedeles, vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes fenyő deszka párkányos ajtajú drabantház, kémény alatt lévő egy rossz, romladozott tűzhelyével.

Sáfárház

Ugyan jobb kéz felől a kapun belől, az drabantház mellett, azon belső curia kerítésének szorossán az erkélyszegheletigh előbb menvén vagyon egy **sáfárház**,

melynek ajtaja vas sarkakon, pántokon forgó, vas retezes, retezfejes. Béllett ajtaja fenyő deszkából való. Öt folyó erős tölgyfa gherendákra erős tölgyfa deszkákkal padlott, melynek gherendája nro. 1.

Ezen sáfárházban vannak:

Egész szalonna nro. 2, in summa libr. nro. 100/–. Disznóláb nro. 5. Egy bokor oldalpecsenye – par. nro. 1. Keresztsontya nro. 2. Nyúllya nro. 2. Háj nro. 2. Libr. nro. 11 1/2. Négy sodor[!] – nro. 4. Három vághás héjján egy orja fejestől. Item két kosár méh – alvearum nro. 2.

Kulcsárház

Az említett kis drabantház mellett, ugyan az kapun bemenőleg [17] jobb kézre nyílik az **kulcsárházra** vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes, vas fordított, vas kilincses, vas tolyózáros, vas kilincsfejes és vas ütközős, béllett, fenyő deszka ajtó. Az ajtón egy cipőosztó ablak, azon egy deszka tábla. Ajtómellyéki, szömöldöke[!] és küszöbe tölgyfából valók. Padlása erős tölgyfa gherendákra, erős tölgyfa deszkákkal padlott, fában foglalt üvegh ablaka nro. 1.

Ez kulcsárházban egy toldozott, foldozott belől tüzelő hitván parasztkályhás kemencze, fa az szájában. Egy fenyő deszka asztal lábastól. Eczetes átalagh nro. 1 capiens urnas nro. 7, most lehet benne eczet urnarum circiter nro. 2. Üst, viz melegítésére való nro. 2. Egyik nagyobb, vas fogantós, de foldozott, slejtes. A másik kisebb, fogantó nélkül, de jó. Sós tejnek vagy vajnak való kisded deberke nro. 2. Háromlábú vasláb nro. 1. Hitván moslékos cseber nro. 1. Bőr rosta nro. 4. Ritka szita nro. 1.

Sütőház

Kimenvén a kulcsárházból, mindgyárt ott, közel mellette (minthogy ezen sütőháznak csak rekesze a meghirt kulcsárház) nyílik az sütőházra tölgyfa mellyékű, felső és alsó küszöbű, vas sarkas, pántos, vas kilincsfejes, béllett, rongyos fenyő deszka ajtó. Ennek erős tölgyfa folyó és mestergherendái tölgyfa deszkákkal padlottak. Ablaka nro. 1, pusztá, négy vas rúdacska benne rostély formára.. Ebben két öreg sütő kemencze, mellyeknek is szájok előtt holmi hitván kályhákból hosszarakott[!] lánghfogó kemencze vagyon, kinek is szájában mindvéghigh egy hosszú lapos pánt vagy rúd vasat három vasláb tartya. Itt vagyon lapáttartó hosszú gherenda, széle czövek lábakon a kemenczék tűzhelye előtt nro. 1. Cipőszakasztó hitván tábla nro. 1.

Káposztáspincze

[18] Kimenvén az sütőházból és jobbkéz felé előtartván, a feljáró gradicon túl, napnyugot felől nyílik a tölgyfa folyó és mestergherendákra tölgyfa deszkákkal padlott, tölgyfa mellyékes, felső és alsó küszöbös, vas sarkas, pántos, általjáró retezfejes béllett, foldozott fenyő deszka ajtajú káposztáspinczére egy bejáró hely. A mestergherenda alá tétetett egy erős tölgyfa ághas vagy stomp.

Ezen pinczében vannak: káposztás kád nro. 6, tele káposztával, káposztával féligh való kád nro. 1, feredő kád nro. 1, ónban foglalt ablakfiókok, üvegesek nro. 4, az egyik töredezett.

Gradics

Innet az kapu felé ismét visszatérvén, nyúl fel az felső rend házakra azon fal mellett egy deszkás karfájú s a felső véghein lévő négyszegheletű ugyan deszka tornácú vagy fordulójú, rossz, sorvatt sindely fedél alatt egyenes tölgyfa gradics.

Pitvar palota

Az közelb említett gradicson felmenvén a felső contignatoria, az tornáczból vagy fordulóhelyből mennek be fővényes mésszel öntött padimentumos, kéken és éghszinűen[!] festett mennyezetes egy udvarló vagy pitvarpalotában egy faragott kőmellyékű, szemöldökű s küszöbű pusztá ajtón. Ablaka nro. 2, puszták. Van benne kémény alol fűtő egy nagy zöldmázás kemencze. Az oldalán s szegheletin négy kályhája romlott el. Az kemenczétől előbb, napnyugot felé egy kis kamaraszékre nyílik egy vas sarkas, pántos szép béllett, festett ajtó.

Második palota

Ugyanezen pitvarpalotából napnyugot felé más téglá padimentumú, majd hasonló, de egy kevésbé halaványabb festékes mennyezetű, egy mestergherendájú, egy kőmellyékű pusztá ablakú kisebb házban nyílik egy tölgyfa ajtó mellyékű [19] szemöldökű és küszöbű, vas sarkas, pántos, retezfős béllett fenyő deszka ajtó.

Van ezen házban egy jó, zöldmázos, kívül fűtő kályhás kemencze. Kiminye[!] allyának ajtaja tölgyfa mellyékű, két vas sarok és egy retezfő benne.

Ezen házból nyílik az alsó contignatoria az **istálló felé lemenő grádics felső pitvarában** egy vas sarkos, pántos (egyik pántnak feje elszakadott), vas fogantyús, vas kilicsfejes, a másikhoz hasonló ajtó, mindenik hólyagos szegekkel meghverve. Vagyon ezen házban asztalláb nro. 1. Item párkányos ó ajtó nro. 1, valami rossz tábla nro. 1. A földön hevernek.

Kisdéd ház

Ugyan ezen ház első ajtajával általellenben, napnyugot felé más, hasonló ajtón mennek bé, ugyan hasonló mennyezetű s gherendájú és kemenczéjű, két pusztá ablakú, romladozott deszka padimentumú szegeletházban. Az kéménye kályháinak kettejével romlott. Ebben vagyon egy kis kerek asztal lábastól.

Erkélyes szegeletház

Ebből jobb kéz felé más, öntött padimentumú, kopjásan párkányozott mennyezetű kis erkélyes szegeletházban egy vas sarkas, pántos, fenyő deszkával béllett tölgyfa mellyékű párkányos, gyantáros ajtón mennek bé. Az háznak egy öreg, az erkélyének pedig négy ablakai. Az rámai, noha újak, de nem deszkásak. Az erkély ablakainak tíz fiókjai sindelyben foglalt közönséges üvegből valók, két üvegh tányér héjja. Az több fiókjai puszták, az rámainak sarkok nincsen. Van benne egy jó zöld mázos kívül fűtő kályhás kemencze. Zöld katonafogas nro. 1. Fejér katona fogas nro. 2.

Ezen házból a kemenczével általellenben egy két szakaszból álló kamaraszékre nyílik [20] vas sarkas, pántos két közönséges hársfa deszka ajtó – nro. 2.

Gradicsos pitvar

Ugyan ezen házból mennek ki a fellyebb meghirt fejr mennyezetű, téglapadimentumos, az alsó contigantiojára lemenő gradics felső pitvarában egy vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes, vas kilincses, vas fordított paraszt bikfa ajtón. Ezen pitvarból ezen felső renden más házra is nyílik ajtó, de azt továbbra hagyjuk.

Van ezen háznak vagy pitvarnak az istállók felől egy nagy pusztá ablaka.

Alsó pitvar és pincze forma ház

Ezen felső pitvarból egy kétszakaszú, deszkával béllett karú tölgyfa gradicson lemenvén az alsó contignatoria s közelebb, **az alsó pitvarban**. Ezen pitvarból a gradics alsó végénél balkézre, az erkélyes ház alatt való **pinczeforma szeghelet-házban** nyílik vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes, béllett, jó fenyő deszka ajtó. Ugyan az pitvarból ezen ajtón kívül nyílik egy **kamaraszékre** más, hasonló ajtó, retez és retezfő nélkül, de belől vas fordítottja megvagyon.

Kamora

Ezen pitvarból mégis jobbkézre, egy **kamorában** nyílik egy vas sarkas, pántos, retezes, toldozott, foldozott tölgyfa ajtó. Ablaka nro. 1. Vas rúd benne nro. 4.

Szegelet kamora

Ez ennyiszer meghirt alsó pitvarból az istállók felé a külső udvarra nyílik más vas sarkas, pántos, béllett, párkányos jó fenyő deszka ajtó. Kimenvén az külső curiára és jobb kéz felé elő tartván nyílik a szeghelet kamorára vas sarkas, pántos, retezes, retezfejes béllett fenyő deszka ajtó.

[21] Kis ház

Ugyan a meghirt alsó pitvarból a specificált gradicson a felső pitvarban felmenvén és ott jobbkézre tartván nyílik egy tarkássan festett, párkányos, kopjás mennyezetű **kis házacskára** egy vas sarkas, pántos, vas tolyó záros, vas kilincses, kilincsféjes, zölden és virágossan festett béllett párkányos jó fenyő deszka ajtó, mellyékei, felső és alsó küszöbei tölgyfából valók, kékesen festett fenyő deszkákkal béllették. Ablaka nro. 1, papirossal borított. Most a praedicator lakik benne. Kivülfűtő jó kemenczéje zöld mázas kályhákból rakatott. Egy hitván karatlan egyes szék benne.

Kéményallya ház

Innet nyílik egy kis kéményallya házra egy gyantáros, kívül, belől tarkássan s virágossan festett, béllett párkányos jó fenyő deszka ajtó. Ezen kéményallya házban a meghirt praedicator szállására szolgáló kéménye száján lévő és ugyan ezen házból az árnyékszékre szolgáló két ajtók vas sarkakon, pántokon forgó fenyő deszkából valók, festettek, félszereseke és párkányosok, vas kilincsfekkel együtt. De csak az árnyékszéknek vagon vas kilincse és vas fordítottja.

Erkélyes palota

Ezen kéményallya házból nyílik az második erkélyes palotára tölgyfa mellyékű, szemöldökű és küszöbű, vas sarkakon, pántokon forgó, vas kilincses, kilincsféjes, vas ütközős, zár nélkül való, béllett, párkányos, virágossan festett gyantáros fenyő

deszka ajtó nro. 1. Az háznak egy öreg ablaka, ónban foglalt üveghes, de az egyik alsó fiának fele papirossal borított. A mellette levőnek is egy üveg tányér hejja. Az erkélynek is négy üvegh ablaki ónban foglaltattak, a felső nyolcz fiókjai [22] apró üvegh tányérosok, épek. De az alsó két fiókokban szegeletes christályok vannak, melyekből is negyedfél kitört, papirossal ragasztották be. Az alsó 8-dik fiókban penigh csak két rend apró üvegh tányérok vannak, nagyobb része papirossal borított. In universum, az öt ablakoknak hosszabbik és rövidebbik húsz fiókjain vannak vas pántok nro. 64, vas sarkak, totidem vas fordítók nro. 8, vas rúdacsák nro. 30, vas karikák nro. 20. Mennyezeti mind az háznak s mind az erkélynek kopás, párkányos, zölden s tarkássan festett.

Ebben vagyon külábakon álló tűzhelyre zöld mázas kályhából rakott kívülfűtő jó kemence nro. 1. Egy zöld festékes, gyantáros nyoszolya, két embernek való, jó nro. 1. Zölden festett egyes karosszék nro. 3. Karatlan nro. 1. Egy darab katona fogas. Az erkélyben egy kerek asztalocska lábastól.

Ebédli palota

Ezen házból nyílik a bolthajtásos és öntött padimentumos nagy ebédli palotára vas sarkakon, pántokon forgó, vas tolyózáros, vas kilincses, vas kilincs és zárfejes, hólyagos szegekkel vert, virágossan festett, béllett, párkányos, fenyő deszkából csinált jó zöld ajtó, néhány festett fenyő deszkából béllett tölgyfa mellyékkal, szemöldökkel, küszöbvel. Faragott kömellyékű ablakja nro. 4. Az egyik egészen pusztá, a másodiknak tokjain a rámai meghvannak. Fiókjainak négy része ónban foglalt üveghes, két részében penigh üvegh nincsen. Az harmadiknak tokja és ónban foglalt felső jó három üveghes fiókjai meghvannak ugyan, de az három alsó, hosszabb fiókjainak rámai fenn nincsenek, puszták. Az negyedik ablak is ónban foglalt, üveghes, de a két alsó fiókjainak két alsó része pusztá, tokja és rámai mindazáltal meghvannak. Mindenik ablak három-három szakaszban hat-hat fiókokra volt [23] alkalmaztatva, melyeknek fennálló tizenegy ráma in vagyon vas sark[!] nro. 22, vas pánt nro. 22. Ezen házban vagy ebédli palotában vagyon egy kised, alacsony, zöld mázas kályhából rakott kívülfűtő kemence, felső csipkéiben csak kettő áll fenn. Vagyon egy zöld festékes jó poárszék lyukassan deszkázott kék festékes keletivel. Vagyon a poárszék felett ablakráma nro. 4. Az poárszéknek ajtaja pusztá. Vagon még is ez házban egy nagy, ablakban alkalmaztatott, egybenfoglalt tekerős padszék. Egy hitván asztal lábastól. Egy hitván ágy. Egy asztalláb táblája nélkül. Nyílik ugyan az fellyebb meghirt öntött padimentumú pitvar-palotából ezen házra vas sarkas, pántos, vas fogantyús, vas tolyózáros, vas ütközős és zárfejes, virágossan festett, hólyagos szegekkel vert, zöld fenyő deszka ajtó nro. 1.

Csűr és majorház [...]

[31] [...] A Székely uccza sorjában, a kastéllyal átaellenben vagyon egy jó nagy, kastélyhoz tartozó veteményes kert. Mely kertnek észak felől való szomszédgya Birta Juon fundussa, attól fogva az uccza felől való kerületin, egész a Seji Gábor [32] fundussa feléig vagyon sövényből font, támaszos, lészás, szalmafedeles

kert, jó. Ezen kerten a tölgyfa mellyékű, kávéasan öszvefoglalt s fa szegekkel, sarkakkal, kilinccsel építettett bejáró kis ajtó hársfa deszkákból való.

Itt, az uccza szegeletin dél felől vagyon egy jégghverem, tele jéggel, új szalmafelede. Most kezdettek körülötte új kertet csinálni, félig van felfonva. Tölgyfa mellyékű, hársfa deszka ajtaja, fa sarkas, fa kilincses, fa szegekkel szegezettett.

A Veres bátyával általellenben, a kastély árka mellett vagyon egy szalmával fedett, sövényből font, tapaszos házacska, pitvarával együtt építve. Mely, mint mondgyák, Tökölyi uram ő nagysága idejében peczérház volt, most egy új sellér fazekas lakik benne tisztek engedelmeből, szükséggh, hogy valamit tőle szolgállyon. Ezen házzal általellenben a Maros parton vagyon ugyan a kastélyhoz tartozó gyümölcsös kert nro. 1. Mellyet quondam birt néhai Hedri Benedek, akkori illyei praefectus. Micsoda fundusokból állók legyenek, az urbariumban vagyon irás róla. Mezei appertinentiai is de praesenti a kastélyhoz birattatnak.

Majorságh szőlő [...]

[32] Cujus quidem inventationis nostrae seriem prout per nos est expedita et peracta fide nostra mediante conscripsimus chyrographisque ac sigillis nostris usualibus communi fecimus. Datum in oppido de praefato consequenterque castro Illye, die quinta mensis praescripti Martii anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto praenotato. Correcta per eosdem inventatores idem qui supra. Stephanus Csaki mp. L.S. Georgius Csicsói mp.

Inventarium universorum bonorum hactenus celsissimi domini domini Michaelis Apaffi secundi electi Transilvaniae principis castri oppidi Illye in comitatu Hunjadiensi simulcum urbarium seu nova connumeratio jobbagionum videlicet et inquilinorum ad praedictum castrum Illye appertinentium et cultivatium in infra specificando possessionibus [...] residentiam habitum. Nunc vero vigore contractum praementionati domini domini celsissimi principis cum spectabili ac generoso domino Gabriele Josika per nos infrascriptos inventores et connumeratores a die octava mensis Decembris usque ad decimam secundam mensis praesenti [anni 1698?] assignatorum conscriptum.

Castrum Illye

Nemes Hunjad vármegyében, Illye mezővárosában, az város alsó végén, az Maros vize partyán vagyon egy kastély, melly ennek előtte négy regalis[!] bástyákra lévén építve, de az fellyebb való esztendőkbén az földig lerontatván, már most tölgyfa sasokban elegyes boronából felrótt jó erős palánkkal vagyon körös-környül véve az réghi kőfal helyett, melly palánknak az sendelyezése egyébaránt jó, csak-hogy néhult az németek az sendelyt kivévén, foldozást kíván. Ezen kastélynak az dél felől való kapuja előtt találtatott egy réghi [1] még meglehetős hat rendbeli tölgyfa lábakon álló, ugyan tölgyfa padlású hid. Item ezen hidnak az közepe iránt, béménőlegh jobb kéz felől vagyon jó erős tölgyfa kötésekre épített, meglehetős sendely fedelű, körös-környül fenyő deszkával párkányoson deszkázott, ugyan fenyő deszkázatú, párkányos jó mennyezetű, kergded[!] nyári filegorja, vagyon benne három deszka padszék.

Ezen hidnak az belső véghin vagyon egy régi tölgyfából épített felvonó öreg kapu, rajta levő egy öreg vas csappal, négy vas karikákkal s egy reteszfővel edgyütt. Találtatott ezen kapun kívülfelől egy tölgyfájú, két vas karikás, két vas csapokon forgó kisdéd felvonó hidacska, belől penig egy jó erős, tölgyfából való, vas sarkas, hosszú pántos bejáró kis ajtó, item egy hosszú retesz az kőfalban bocsátva egy öreg vas reteszfő. Ugyan ezen kőfalban rakva ezen öreg kapu felvonó s lebocsátó jó négy erős vasas csiga, ahhoz való hosszú, tekerőszemű két jó vaslánczokkal edgyütt az kapu két felén.

Ugyan ezen kapun belől mindgyárt vagyon más, elegyes deszkájú, fellyül vas pántokban, alul vas csapokon, karikákon forgó, reteszes, reteszfős, kétfelé nyíló, meglehetős öreg kapu, rajta levő öreg lakattal edgyütt. Vagyon ezen kapun egy tölgyfa deszkából való, vas sarkas, pántos, tolyózáros, két zárfős, kivonó fogantyús, jó, meglehetős kis ajtó, jó lakattyával edgyütt.

Tömlecz

Ezen kapu közinek az alsó része vagon megpadolva jó erős tölgyfával, mellynek alatta vagyon egy rabtartó, kőből kirakott tömlöcz, mellyen vagyon egy kisdéd

¹¹⁴ EFL, F 234, fasc. 136. G.

erős tölgyfa ajtócska, rajta keresztül bocsátva egy hosszú vas pánt, az reteszfőben járó s egy felvonó vas karikácska.

Az közelebb említett kapukon bejövőleg bal kéz felől vagyon egy virrasztó tüzelő kéményallya. Item kétfelől ennek előtte voltanak sövényből font, tapaszos két darabant házacskák, melyeknek egyikébe, bemenőleg az bal kéz felől valóban (hozzája építvén többet is) profontot tartanak, [3] az jobb kéz felől való pedig istállónak usuáltatik az németektől.

Porkolábház

Ezen porkolábház vagyon az említett kapuk fölött sövényből font, három pár réghi tölgyfa kapulábakra, ugyan tölgyfa gerendákra építve, melynek az észak felől való részén vagyon vagyon egy romladozott, párkányos, fenyő deszkájú tornácza, szolgál fel rá jó erős tölgyfa gradics, mellyről nyilik az említett porkolábházra vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős, ütközős, tölgyfamellyékű jó bélétt fenyő deszka ajtó. Találtatott ezen házban egy belől tüzelő kályhas kemence fűtőivel edgyütt, melynek az szájában egy vas rúd és egy vas láb. Item egy öreg, zöld festékű úri ágy, egy hársfa asztal lábastól, egy paraszt ágyacska, két katona kis fogas, egy nagy fenyő deszkából való pohárszék, rajta levő vas sarkas, pántos ajtajával. Ezen háznak füstös gerendái és padlása jók. Ezen háznak az házhiján vagyon egy vas pántos fenyő ajtó.

Ezen porkolábházról napkeletre egy kis kamarára nyilik vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős, jó bélétt fenyő deszka ajtó. Találtatott ezen kamarában egy paraszt ágy, egy réghi almárium, rajta egy vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős kis ajtó. Ezen kamarának az tapasztása igen lehullott, az sendelyezése pedig mindenekben az közelebb említett házzal edgyütt igen sorvatt és hitván, egészen újítást kívánna.

Haranghláb

Ezen ház gradicsán lemenőleg jobb kézre vagyon kötéses tölgyfa talpakon, lábakon álló haranghláb meglehetősen jó sendely fedél alatt, rajta egy jószerű harang üteivel edgyütt.

Notandum. Ezen külső kerítésen belől lévő fa épületeket az németek, kit elrontattanak és profont tartó és sütő házakat s egyéb feles épületeket csináltattak, kit pedig (ami megmaratt) egyéb hasznos helynek csinállyák az németek.

[4] Az fenn megírt kapun bemenőleg bal kézre térvén az Veres bástya felé, vagyon ezen bástyához ragasztott, tölgyfa boronákból felróva egy jó istálló, melynek az gerendáit mindkét felől erős tölgyfa kötéses oszlopok tartják, hasonlóképpen az mestergerendáját. Nyilik rá egy vas sarkas, pántos, reteszes tölgyfa mellyékű felszer fenyő deszka ajtó.

Ezen istálló mellett vagyon az kádárok mivelő helyek, padlása, gerendái tölgyfából valók, mellyről szolgál napnyugotra, az pinczébe egy vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős jó fenyő deszka ajtó, mivel bé lévén zárva, nem perlustrálhattuk belől.

Visszafordulván, és az említett Veres bástya jó erős, kötéses lábakon álló tornáczára tartván, mellyre szolgál 12 lépcsőjű jó gradics, ezen gradicsról megyen fel az konyha folyosójára egy hat lépcsőjű gradics, melly folyosónak az oszlopinak

némellyikének az alsó részei elrothattanak, az deszkájából három deszka ki is esett, ezen folyosónak az Marus vize felől való véghin vagyon tölgyfa lábakra, avagy kötésekre építve egy kamaraszék, mellynek pusztá tölgyfa mellyékű ajtajában tanáltattott egy vas reteszfő s két vas sarok. Ezen folyosórúl az konyhára, délre vas sarkos, pántos, ütközős, kilincsfős, kilincses, fa záros jó bétlet fenyő deszka ajtó. Ez ház pedig vagyon az Veres bástyához ragasztva, boronából felróva, mellyben találtatott egy elromlott, hat rend hejával való, paraszt kályhából rakott kemencze. Az falban csinálva egy jó meglehetős négy rekeszű almárium, rajta lévő sarkas, pántos ajtajával edgyütt s egy deszkával bécsinált ablakával.

Az megirt tiz és hat lépcsőjű gradicsok közü visszatérve, az honnan az három faragott kőoszlopokon álló pitvarra nyilik vas sarkas, pántos, kilincses, kilincsfős, ütközős, fordítós jó fenyő deszkából való párkányos ajtó, taláztatott benne egy bikfa deszkából [5] csinált asztal lábastól, padlása fellyül semmi nincsen, hanem csak az pusztá gerendái vadnak meg.

Az Veres bástyára, napnyugotra ezen megirt pitvarból nyilik vas sarkos, pántos, pléh záros, ütközős, kulcsos, hólyagos fejű szegekkel megvert, hársfa bétlettett jó ajtó. Vagyon ezen házban egy zöld, régi, meglehetős mázas kemencze, az szájában egy hosszú vas rúd. Item vagyon ezen kemenczéhez ragasztva egy paraszt kályhából rakott jó fűtő. Taláztatott ezen bástyában egy jó, fenyő deszkából való erkély, mellyre nyilik vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős, bévonó fogantyús, fordítós kilincses, tolyózáros, ütközős fenyő deszka párkányos jó ajtó. Vagyon ezen erkélyben egy kisdedszerű fenyőfából való asztal ládájával s lábastúl edgyütt, egy régi, zöld festékű, három szakaszú almárium, rajta lévő vas sarkas, pántos, ajtajával edgyütt, hét kisded katona fogas, egy padszék. Ezen bástyának az téglája néhul megbomlott kicsinég[!], hasonlóképpen az bolthajtása. Nyilik északra ugyan ezen bástyáról az kémény alá vas sarkas, pántos, kilincses, kilincsfős, fordítós jó fenyő deszka ajtó, ezen kémény alól az kamara székre nyilik vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős jó fenyő deszka ajtó, melly kamaraszék vagyon építve jó erős tölgyfákra az falban bebocsátva és körös-környül az három oldala jó fenyő deszkákkal megbérelve[!]. Vagyon ezen megirt Veres bástyának három faragott kőmellyékű ablakai, az mellyeknek az edgyike téglával bé vagyon csinálva, az kettein pedig vagyon egy-egy hitván, igen hejános, fában foglalt üveg ablak, rajta levő tizenhat vas sarkacskákkal s pántocskákkal s négy fordítókkal edgyütt.

[6] Toronynak és mellette való épületeknek az sendely fedele régi, sorvatt, rossz, más kívántatik helyében.¹¹⁵

Kút

Ezen külső kerítésen belől, dél felől vagyon egy kőből kirakott kút, felette tölgyfából való gárgya, ugyan tölgyfából való jó kötéses lábakon álló sendelyes fedelű szín, mellyen tanáltattott egy kivonó kerék, az két végében az tengelynek egy-egy vas csap, egy-egy vas karika.

¹¹⁵ A kiegészítést vélhetőleg később és tévedésből vezették be ebbe a részbe.

Ugyan ezen külső kerítésen vagyon az észak felől való részin az Székely utczára egy félszer, két felé nyíló[!], fa sarkakon forgó jó kapu, melyet az németek csináltattanak.

Ezen kapu mellett, kimenőleg jobb kéz felől vagyon egy jó, elegyes boronából felrótt jó sendely fedelű kamaraszék, mellyen vagyon egy fa sarkakon forgó jó félszer fenyő deszka ajtó.

Ugyan ezen kapu mellett bal kéz felől vagyon egy elegyes boronából felrakott, jó sendely fedelű, hosszú, nagy istálló, melly most usualtatik profuntliszt tartónak, kicsinnég meg kezdett hanyatlani.

Második kerítés, melly vagyon az Torony és az nagy udvarház körül sűrűn egymás mellé felállatott elegyes boronából és meghánt földsáncczal csinálva, mellynek az sorompóján belől (kit is az németek építettek) vagyon három tölgyfa kapulábakra jó kerítésbe járó nagy kapu jó sendely fedél alatt. Mellyen vagyon fellyül vas pántokon, alol vas sarkakon forgó, jó, elegyes deszkás, kétfelé nyíló kapu. Ezen kapu mellett bemenőleg bal kéz felől vagyon egy kis bėjáró jó kapu, fellyül vas pánton, alol vas sarkon forgó. Ezen kaputól fogva az udvarház szegeletiig, **északra** vagyon tölgyfa sasokban, elegyes boronából épített, jó tapasztos, jó sendely fedelű palánk. Ugyan ezen kaputól **délre**, az Toronig hasonló jó palánk megyen.

[7] Torony

Az megírt kapun bejövőleg bal kéz felé vagyon egy nagy, vastag, téglából, kőből rakott, meghasadozott, néhol vakolást kívántató Torony, mellynek az alatta való pitvarára nyílik tölgyfa mellyékű, szemöldökű, küszöbű, vas sarkas, pántos, előtolyó záros, ütközős, fagantyús, hólyagos fejű szegekkel megvert, tölgyfa deszkás jó ajtó, fenyő deszkával megbérelve[!]. Ezen ajtón belől, az gradics alatt vagyon jobb kéz felől egy kis tölgyfa mellyékű puszta ajtó az **leányok tömleczére**. Megyen innen **keringősön csinálva egy hosszú gradics**, tölgyfából való, melly tornyon vagyon nyolcz famelleyékű puszta ablak, megszagatván az gradicsot az házak contignatioinak alkalmatosságával e szerint.

Az **alsócontignatoria** megyen fel keringőleg harmincz lépcsőjű¹¹⁶ gradics, mellynek az végiben vagyon tölgyfából faragott négy darab padlás, az honnan szolgál északra, az **első házra** egy puszta, faragott kőmelleyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó. Bemenőleg bal kéz felől vagyon az felséges Bethlen Gabor fejedelem monumentuma az falban rakott kőre kimeczve. Találatott ezen boltban egy kőlabakra csinált rossz, zöld mázú kemencze, mellynek az kályháiban depraesenti csak hatvankilencz vagyon meg, az többi mind oda vadnak. Vagyon rajta két puszta kőmelleyékű ablak, rajtok levő két hitván ablakrá mákkal, mellyek vadnak az ablak köveihez négy vas kapcsokkal foglalva. Ezen háznak a téglapadimentuma és az bolthajtása meg kezdett bontakozni.

Ezen házról az második házra észak fele vagyon egy puszta faragott kőmelleyékű, küszöbű, szemöldökű ajtó[nak], vagyon két puszta, ugyan faragott kőmelleyékű

¹¹⁶ Kb. 5,40 m.

ablaka, mellynek az edgyikén vagyon egy hitván ablakráma az falban egy vas kapoccsal foglalva, rajta hét kis vas sarok. Találtatott ezen házban egy zöld festékű réghi erkély, ajtó nélküli s egy deszka héjával. Item egy elromlott zöld mázú kemencze, mellyen de praesenti hetvenkét kályha. Ezen két házaknak az befűtő kemenczeallya meg kezdett romladozni, hasonlóképpen az téгла padimentuma, [8] bolthajtása jó. Ugyan északra ezen házból az kamaraszék pitvar[r]a nyilik egy pusztá kőmellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó. Ezen pitvarról az kamaraszékre, napnyugatra vagyon egy famellyékű, szemöldökű pusztá ajtó.

Visszamenvén az említett gradicsra, az honnan szolgál fel hasonló keringő gradics, negyven lépcsőjű¹¹⁷ az második contignatoria, mellynek is az végiben vagyon [...]os[?] tölgyfa deszka padlásfa, mellyről szolgál az első házra egy pusztá, faragott kőmellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó. Találtatott ezen házban egy faragott kő lábakon álló tűzhely, az kéményalyának az szemöldöke, mellyek faragott kövekből valók, vadnak két pusztá, faragott kőmellyékű ablaki, melly[ek]nek edgyikén vagyon egy pusztá ablakráma az falhoz két vas kapoccsal foglalva, rajta két kis vas sarok, az mennyezete festett, jó, párkányozott fenyő deszkából való, az téгла padimentuma penig megbontakozott.

Az második házra ezen házról vagyon hasonló, pusztá, kőmellyékű etc. ajtó, az mennyezete is in puncto olyan, mint az első háznak. Találtatott ezen második házban faragott kőlábakon álló egy zöld mázas kemencze, mellynek nyolcz kályha helya, az téгла padimentuma két helyen felbomlott. Vadnak ezen háznak két tornáczos, az falba bocsátott tölgyfa függő lábakon álló faragott kőmellyékű, vas rostélyos ablakai, mellyeknek az dél felől való ablakán az vas rostély vagyon négy vas kapoccsal az falban foglalva, áll penig negyvenöt hosszú vas rudakból, az napkelet felől való penig öt vas kapoccsal vagyon az falhoz foglalva, áll ez is negyvenhat hosszú vas rudakból. Ezen házból északra, az kamaraszéknek az pitvarára vagyon faragott kőmellyékű, küszöbű, szemöldökű, pusztá ajtó, ezen pitvarról az kamaraszékre pusztá tölgyfa mellyékű ajtó vagyon.

Visszafordulván az megirt negyven lépcsőjű gradicsra, mellyről az harmadik contignatoria megyen fel huszonnyolcz hasonló lépcsőjű gradics, mely gradicsnak felette vagyon egy puskapor tartó hely tölgyfából csinálva, az sendelyezése ezen helynek jó, meglehető. Ezen közelebb megirt gradicsnak az végiben vagyon nyolc padlásfa, mellyről szolgál az **első házra avagy a lövő bástyára** deszkával bélett mellyékű pusztá ajtó. Ezen bástyának az mennyezete festett, párkányozott fenyő deszkából való, de két deszka héja és párkánya is néhult [9] leromlólag vagyon. Vagyon ezen bástyának öt pusztá ablaka s négy kised lövő lyuka, az téгла padimentuma két helyen felbomlott. Ezen bástyában vagyon két jó festékű fenyő deszkából való párkányos erkély, mellyeknek vadnak négy öreg pusztá ablakai s öt lövő lyuka, téгла padimentuma két helyen felbomlott, mennyezete penig jó, párkányos. Ezen erkély[ek]nek az edgyikéről szolgál az kamaraszékre egy pusztá, tölgyfa mellyékű ajtó.

¹¹⁷ Kb. 7,20 m.

Ezen bástyáról szolgál fel az hiuban két rendbeli, karfás, fenyő deszkával deszkázott 12 lépcsőjű gradics, mellynek nehul az deszkája oda vagyon. Ezen megirt házaknak az sendelyezése semmirekellő, rossz s az napnyugot felől való oldaláról egy darabot az sendelyezésben levett. Az kötések és koszorúfák egészen jók.

Ezen hiuról szolgál fel az vigyázó helyre, melly inkább nyári filegorjának mondatik hasonló formájú, két rendbeli, tizenhat lépcsőjű gradics, melly filegorjának az alsó része jó, paraszt fenyő deszkás, az felső része penig gyontáros fenyő deszkából való, de az észak felől való oldalát elrontották. Taláztatott rajta három előtolyó ablak. Ezen filegorjának az sendelyezése jó, meglehetős.

Pincze

Ezen Toronynak alatta, amint referállyák mások, vagyon jó, két szakaszú bolt-hajtásos pincze, de mivel bé lévén zárva nem perlustralhattuk, az mint kívül láczik, vagyon rajta tölgyfa mellyékű, vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős, jó béllett fenyő deszka ajtó.

Az közelebb fenn megirt kapun belől jobb kéz felől vagyon egy sövényből font, tapaszos, jó sendely fedelű **darabantház**, mellyre nyilik vas sarkas, pántos, kisdedszerű, tölgyfa mellyékű, küszöbű hársfa deszka jó ajtó, mellynek az ajtószemöldöke sohult nincsen, az gerendái és padlati füstösök ugyan, de jók. Taláztatott benne egy kéményallya tűzhellyével edgyütt.

[10] Udvarház

Ezen udvarház vagyon általellenben az megirt Toronnyal észak felől az kapun belől jobb kéz felől. Mellynek az napkelet felől való oldalon és az napnyugotin való sendely fedel[e] még jó, meglehetős, hasonlóképpen az észak felől valónak egy része. Két rész penig rossz az dél felől valóval.

Alsó rend házak

Az **kulcsárházra**, melly **szegélet háznak** mondatik, nyilik vas sarkas, pántos, reteszfős, fél reteszes, egy vas kapcsos tölgyfa mellyékű, szemöldökű, küszöbű jó béllett fenyő deszka ajtó. Az háznak is két oldala sövényből való, de rossz, tapasztatlan. Vagyon rajta egy tölgyfa mellyékű pusztá ablak, az padlás, gerendája egyébaránt jók, de az gerendáknak az egyik végét két jármás fák tartják.

Innen kijöven és napnyugutra tartván vagyon mellette egy füstös **sütőház**, mellyre nyilik tölgyfa mellyékű vas sarkas, pántos, reteszfős, béllett fenyő deszka ajtó. Ennek is az gerendáit jármás fák tartják. Taláztatott ezen házban két rossz sütő kemencze. Vadnak két pusztá ablakai. Vadnak ezen ház előtt két kőből kifaragott orosz lányok. Item egy kőből kimeczett leány.

Kijöven ezen sütőházból s napnyugotra tartván, vagyon ezen ház mellett egy jó tölgyfa gerendájú, padlású **káposztás pincze**, mellyre szolgál vas sarkas, pántos, reteszfős tölgyfa mellyékű tölgyfa deszka jó ajtó, rajta levé békólakattyával edgyütt.

Ebből is kijöven és napnyugatra, az **mellette való pinczére** tartván, mellyre szolgál vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős faragott kőmellyékű, szemöldökű rossz béllett ajtó, az küszöbe oda vagyon, gerendái s padlása jók.

Megkerülvén az udvarházat, az észak felől való oldalától egy **pitvarra** vagyon egy pusztá ajtó, mellyék nélkül, melly pitvarról szolgál fel az felső rend házakra két rendbéli jó deszkás tizenegy[?] lépcsőjű gradics.

Ezen pitvarról napnyugutra egy jó tölgyfa gerendájú **padlott[?] házra** szolgál egy tölgyfa mellyékű, küszöbű, szemöldökű pusztá ajtó, rajta vagyon két pusztá ablak.

[11] Ugyan ezen pitvarról napkeletre egy házra vagy inkább leányok tömlőcire nyilik két vas sarkas, egy pántos tölgyfa mellyékű, szemöldökű és küszöbű, ugyan tölgyfa deszka ajtó, gerendái, padlása jók, vannak két pusztá ablaki, mellyeknek az edgyikében vagyon hat kicsin rúd vas.

Innen kijöven és napkeletre tartván, ugyan az észak felől való oldalról nyilik egy kisded kamarácskára vas sarkas, pántos, elrohdadott[!] tölgyfa mellyékű, béllett fenyő deszka jó ajtó, gerendája, padlása tölgyfából valók. Vayon rajta egy pusztá tölgyfa mellyékű ablak, rajta négy vas rúdacska.

Innen kijöven és napkeletre tartván, ugyan az észak felől való oldalról nyilik egy kisded kamarácskára vas sarkas, pántos, elrohdadott[!] tölgyfa mellyékű, béllett fenyő deszka jó ajtó, gerendája, padlása tölgyfából valók. Vayon rajta egy pusztá tölgyfa mellyékű ablak, rajta négy vas rúdacska..

Felső rend házak

Az közelebb megirt két pincze¹¹⁸ között megyen fel **az felső rend házakra** jó, tölgyfa kötéses lábakra csinált tizenöt lépcsőjű **gradics**, az sendelyezése sorvatt, foldozást kíván.

Az **első palotára** nyilik vas sarkas, pántos, gyantáros, faragott kő mellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó megbérelve, vagyon benne hat hólyagos fejű szeg. Találtatott benne egy jó zöld mázas kemencze, mellynek csak két kályha heja, az padimentuma öntött, az mennyezete jó párkányos kék festékű fenyő deszkából való. Vadnak két pusztá ablaki, melly[ek]nek az edgyikének az mellyéke fából van, az másikanak penig faragott kőből, találtatott rajta két hitván ablakráma, rajtok 12 kisded vas sarok.

Ezen házról az **kémény allyára** szolgál egy tölgyfa mellyékű pusztá ajtó, rajta egy vas sarok.

Az **kamaraszékre**, északra szolgál vas sarkas, pántos, jó gyantáros, béllett, fenyő deszka, faragott kőmellyékű, szemöldökű, küszöbű ajtó.

Ugyan ezen házból **napkeletre vagyon az ebedlő palotára** vas sarkas, pántos, retesz, reteszfős faragott kő mellyékű, küszöbű, szemöldökű, gyantáros, huszonnyolcz hólyagos szegekkel megvert béllett jó ajtó, ez be lévén zárva, nem perlustrálhattuk.

[12] Ezen házról **napnyugutra, más házra** nyilik vas sarkos, pántos, faragott kő mellyékű, küszöbű, szemöldökű, béllett, gyantáros ajtó. Találtatott benne egy faragott kő lábakra épített kívülfűtő jó zöld mázas kemencze. Az **kéményallyára** szolgál tölgyfa mellyékű pusztá ajtó, item egy zöld festékű jó pohárszék, rajta vas sarkas, pántos, retesz, reteszfős ajtó. Vayon rajta egy pusztá, faragott kőmellyékű, szemöldökű ablak. Találtatott benne egy asztaltoldás.

¹¹⁸ Azaz a sütőház és a káposztáspince között.

Ezen házról **napnyugutra, az szegelet házra** vagyon vas sarkas, pántos, reteszes, reteszfős, gyantáros, huszonhat hólyagos szeggel megvert, foldozott, régi, meglehetősen ajtó. Ez is bé lévén zárva, nem perlustrálhattuk, hanem, amint láttuk, vagyon benne egy gyantáros karszéket[!] s, az mint mások referállyák, vagyon benne egy jó zöld mázas kemencze s egy gyantáros más egyes szék.

Ugyan az fellyebb említett házról **északra, egy pitvarra** nyilik vas sarkas, pántos, retezfős, gyantáros, jó béllett, tölgyfa mellyékű fenyő deszka ajtó, találtatott rajta huszonkilencz lapos hólyagos szeg, az téglapadimentuma jó, az mennyezeti jó zöld festékű, párkányos fenyő deszkából való. Vagyon egy pusztas, tölgyfa mellyékű ablaka, találtatott benne egy lejáró, jó, deszkás gradics, az mint meg vagyon írva az alsó rend házak seriesseben.

Ezen pitvarról **napnyugutra, az kerek bástyára** szolgál vas sarkas, pántos, fenyő deszkával béllett mellyékű, hársfa, félszer ajtó. Ez is be lévén zárva, nem circumspiciálhattuk.

Ugyan az közelebb [megirt] **pitvarról napkeletre, egy oldalházra** nyilik vas sarkas, pántos, tolyózáros, ütközős, bévonó fogantyús, reteszfős, gyantáros, jó, béllett fenyő deszka ajtó. Ezen háznak az padimentuma jó, téglából való, az mennyezete penig kék festékű, párkányozott fenyő deszkából való. Vagyon egy faragott kövű ablaka, rajta egy jó ablakráma nyolcz kis vas pánttal és nyolcz vas sarokkal edgyütt. Találtatott ezen házban egy jó kő lábakra épített zöld mázas kemencze és egy keregded[!] kiseded asztal lábastól.

[13] Ezen házból ugyan **napkeletre nyilik egy befűtő pitvarra** vas sarkas, pántos, tolyózáros, ütközős, bévonó fogantyús, tölgyfa mellyékű, küszöbű gyantáros béllett fenyő deszka jó ajtó, ezen pitvarnak az padimentuma csak zöld, mennyezete zöld, párkányos fenyő deszkából való, az közelebb megirt háznak az fűttőjére vagyon vas sarkas, pántos, reteszfős tölgyfa mellyékű, festett fenyő deszka jó ajtó. Az **kamaraszékre** nyilik egy vas sarkas, pántos, kilincses, kilincsfős, fordítós, festett, béllett fenyő deszka jó ajtó.

Ugyan ezen pitvarról szolgál **napkeletre, az szegelet bástyára** vas sarkas, pántos, fordítós, kilinczes, kilincsfős, tolyózáros, ütközős, jó béllett, festett fenyő deszka ajtó, ezt is nem perlustrálhattuk, mivel bé volt zárva.

Az kastélyon kívül, az Székely uca végiben, az néhai Sei Gábor öröksége mellett, kit most Vásollyi István uram bir, vagyon egy veteményes kert, az körülötte való kert rossz, nehult nincsen is, vagyon mellette egy hitván szalma fedelű jégverem, ennek a körülötte való kertye még ugyan meglehetősen.

Maiorház [...]

1712. február 17.¹¹⁹

[1] Inventarium castelli Illyeiensis hactenus in manibus illustrissimi domini domini baronis Gabrielis Josika de Branicska existentis, nunc vero per depositionem summae oppignoratae in rationem celsissimi domini domini Michaelis Sacri Romani [Imperii] principis Apaffi, domini nostri gratiosissimi domini nempe proprietarii reoccupati, pariter et bonorum, rerum mobilium ibidem et in territorio eiusdem castelli repertorum et inventorum die 17 mensis Februarii anni 1712 per nos infrascriptos conscriptum.

Az kastélynak **kőkerítése** régen demoliáltatott szintén földszinéig és a **bástyáinak** is csak **ruderái** vadnak, kihez képest sem sövénypalánk kerítése nem lévén, többire pusztájában vagyon, épületek mindazáltal az régi kerítésen belől ilyenek és ilyen statusban valók találtattanak.

Vár kapuja, egy része ezen kapunak erős kőfalakon áll, más része peniglen tölgyfa lábokon, azokon álló tölgyfa folyó gerendákon sövényből font merő romlásban lévő **kapu felett való ház** padlási és fedele is semmirekellő, szarvazása és az háznak némely gerendái még meglehetőssek volnának, ha fedél alá vehetnők hamrjában. Az kapu között való **tömlőt**z beomlott és azon csak három szál tölgyfa gerenda vagyon, ezen vár kapujának kőkéménye még fennáll.

Veres bástya, mely udvarbirák házának is hivatik.

Ezen bástyának alsó részében vagyon egy folyó és mestergerendás pincze, abból felfolyó kő kéménye, falai és padlása, gerendázása jók, de egyéb pusztá és előtte való része, mely pitvarnak [1v] mondatik, tele ganéjjal és ennek egyik boltozását meg is bontották. Padlása ennek tölgyfa gerendákból és padlódeszkákból való, de nagyobb részitt elhordották padlódeszkáinak. Való, az fala ennek is jó erős és állandó. Vagyon ezen pitvarban egy kásátörő különék való töke.

Ennek oldalában lévő **istállónak** három oldala kőfal, negyedike öreg tölgyfa boronából rakott, folyó gerendái és padlódeszkái tölgyfából valók, meglehetőssek, úgy az lábokon álló egyik mestergerendája is jó, de az közepén való mestergerenda kettétört, ajtómellyéke is ezen istállónak tölgyfából való volna, de sorvatt.

Ezen istálló fölött vagyon egy tölgyfa boronából rakott sorvatt oldalház, mely azelőtt tisztek konyhája volt. Ezen bástyának felső contignatioja jó boltos ház, boltozása is alkalmas, jó erős egyébként, hanem két helyen repedezett meg az csepegés mián. Ajtómellyéke kő, melynek az sarok felől való részin romladozott descriptiojú ilyen írás vagyon: **Bethlen Farkas czinaltatta 1682-ben.**¹²⁰ Ablaka ennek három, faragott kőablak, de csak az edgyikek vadnak kereszt kövei. Padi-mentomozása igen romladozott, egyébiránt téglából való volna. Vagyon benne romladozott faragott köveken álló, sütökemenczének való fűstház is in rudibus. Kéménye mindazáltal jó és fennálló, az alatt secessusra kijáró ajtó, tölgyfa ajtómellyéke és ugyan tölgyfa lábokon függő sendelyes rossz fedele. Ezen felső

¹¹⁹ EFL, F 234, fasc. 136H.

¹²⁰ Helyesen: 1582.

boltos háznak fedele is vagy pitvara is vagyon, vállig érő kőfallal[!] kerített, az mellyen állnak ezen bástya fedelét tartó faragott kőoszlopok. Fedele ezen bástyának igen rossz, újj sindelyezést kíván, hosszú és folyó gerendái, szarvazása és létezése is még jók volnának, ha fedél alá vehetnék.

Öreg Torony

Kerengő grádicsos toronynak alsó kőmellyéki nincsenek, egyébiránt is az ajtóhelynek kőfala romolni kezdett. Az kerengő grádics alatt vagyon egy kis kamara, tölgyfa ajtómellyéke, kerengő grádicsa peniglen allyától fogva felig jó és épp, semmi hejja nints.

Ezen Toronybeli legfelsőbb contignatio nyári és strásák munitio tartó nyári ház fellyül folyó régi gerendái vagy tornya abban az statusban és formában vadnak, az mint voltak, mikor az fedele építettett, egyébiránt az fedelének rossz volta mián az esső és hó nem kevés kárt tett az kötéseken és gerendákban, felső padlása penig ezen legfelsőbb nyári háznak nintsen, de alsó padlása nagy darab helyen megvagyon, mindazáltal szakadozva és bomolva, gerendája is kettő eltört, ketteje penig csaknem általégett.

2-dik felső contignatio. Vagyon két lakóház. Első felső padlási és padimento-mozási romlott és összevehánt, de gerendái, kivált az alsó[!], jók. Padimentomának is az belső háznak nem sok hijja, téglái is ezen padimentomoknak egymásra vannak hányva, ha kikeressik, sokat találni jót benne. Ajtai ezen két háznak, az secessusra nyilóval edgyütt vagyon 3-rom[?], faragott kőből valók, még jók és nem sok hiba van ennek, de deszka ajtók és semmi egyéb rész nincsen meg[?] rajtok, ablaka négy ezen két [2] háznak, mindenik faragott kőből valók, de se tokok, se rá májok, se egyéb valami vas eszközök rajta nincsen. Az ablakokon való vas rostélyok is oda vadnak. Az külső házban faragott kőmellyékű fűstház is vagyon, kéményi is ezen házaknak még fenn vadnak.

Alsó rend házak vagy középső contignatio. Ezen házak boltossok, de padimentomozása és aszt tartó gerendázás megbomlott és igen fenn van hányva, ablakkövei, mind az négy ablakoknak jók, az ajtómellyéki köveknek is nem sok hijja, az falai is jók az házaknak, de egyébiránt pusztában vadnak, az külső házban bemenőleg balfelől Bethlen Gábor fejedelem insignéje[!] még megvagyon, de az házakon se ajtók, sem ablakok, se pedig egyéb házbéli eszközök, úgy kemenczék is nintsenek.

Legalsó contignatio vagyis pintzék. Mindkettő igen jó, erős boltos pintzék [...?]is vagyon négy, az belsőnek oldalában egy kis rejtek is vagyon, az külső pinczének ajtómellyéke és fa sarkokon forgó ajtaja is vagyon. Az külső pintzének ajtómellyéke vagyon[!]. Ezen Toronynak se[n]del[y]ezése semmirekellő, új sendelyezést kíván, melly, ha sokáig differaltatik, az kőfalakban is igen nagy kár lészen és esik, az minthogy eddig is esett. Ezen Toronybeli házak is mindenik contignatioban inhabilisek.

Második rendbeli vagy Thökölly¹²¹ kőházak alol vadnak. 3 gerendás pintzék falaiban és padlásában romlás vagyon. Ezen pintzék rendiben vagyon az régi sütőház padlóssa és gerendázása romladozott és töredezett, úgy az ajtajai is, lakásra inhabilis penitus. Egy sütő kementze pedig mindazáltal, még fennálló van benne. Az másikja is csak félig romlott. Ez mellett az darabant vagy szabados háznak is csak kéménye áll fenn. Az **sütőház** megett is vagyon egy alkalmas jó **kamara**, gerendázása és padlóssa tölgyfából való, azon túl még egy **hasonló kamara**, hasonló tölgyfa gerendája és padlóssa. Azon túl megint egy **nagy kamara vagy élésház**, melyben hajdan az leányok házában járó pitvarból mentek bé. Ezen pitvarból jobbkézre vagyon egy szegelet ház, melyet **mosóháznak** tartottanak, gerendázása és padlóssa tölgyfából való, se ajtók, se ablakok nincsenek, az leányok házára járó pitvarnak padlóssa is nincsen egészen, meglehet, elhordották.

Felső contignatio. **Napkelet felől való első ház boltos**, de szinte omlólag vag[y]on boltása a csepegés mián, ablakkövei megvadnak és kémény[?] helye is, de egyéb semmi sincsen. Azon bellyül való **első háznak** mennyezeti még megvagy, de az **filegoriácskának** se padlóssa, se mennyezete nincs. Az **belső háznak**, kiben az secessus is vagyon, mennyezete romlásban vagyon. Azon bellyül való **harmadik háznak** pedig sem mennyezeti, sem padlóssa nincs. Ezen házon túl az **negyedik pitvarnak** is mennyezete, padlóssa, folyó gerendái mindazáltal megvadnak. Ezen pitvaron bellyül való **bástyaháznak** is mennyezetinek egy része meglehetősen, egy része pedig elromlott, de az **erkélynek** jó az mennyezete. Ezen oldalháznak ablakfái fából valók, edgye kövel, de annak is az szömlődöke fából való.

[2v] **Napnyugotról való első háznak** mennyezeti rossz és rothatt, padimentomozása is nincsen, alsó padlódeszkáinak is sok hijja. Azon innen való **második háznak** mennyezeti rossz és romladozott, alsó padlóssa is, egy része elázott, padimentomozását is felhánták. Ennek belső ajtaja kömellyékű és ablakának is két alsó és oldalkövei, az szemöldöke fából valók, az leányok pitvarára és az palotára járó ajtónak puszta mellyéki vadnak.

Külső palota vagy inassok háza. Ennek folyó gerendái is elrohattak, padlóssa is nincsen, legalkalmatlanabbul vagyon az többi között, ennek két ablakának edgyikének két mellyéke kő, az másiknak pedig fából való, de az tornátról bejáró ajtónak kő mellyéki vadnak. Az **gradics** tornátza is rossz. Ezen rend háznak sindellyezése is rossz, semmirekellő, de kötési, szarufái, hosszú gerendái még jók, ha sindely alá vehetnők, nagyobb romlástól könnyen megoltalmazhatnók, egyebáránt pedig ezen rend házak is pedig[!] inhabilis az lakáshoz, sőt, ha hamarjában nem reparaltatnak, nagy része egyben is omol. Ezen házakra feljáró gradics pedig nincsen egy csepp is, mink is latorján hágtunk fel.

Ezen rend ház és Torony között vagyon egy pár kőből faragott oroszlány embléma, ismét egy álgú golyóbis márványkőforma és más egy, valami [?] mesterségen készített faragott kő, vadnak szerte-széjjel egyéb hasznos, külön-különféle faragott kövek is, épületekről omlottak.

¹²¹ Azaz a Thökölly-vagyonhoz tartozó helyiségek.

Veteményes kert. Az kastély ellenében vagyon egy nagy veteményező és gyümölcsös kert, melyben vagyon alma fa no. 5, szilvafa kevés, de meggyfa felesen vagyon, körtvélyfa is vagyon no. 1, item még is szilvafa csemeték, item egy kis alma és egy diófa. Az körül egy darabon vagyon porgolát kert körülette, jobb részint pedig kert nélkül vagyon. Vagyon ezen kívül más gyümölcsös kert is az Maros parton, mellyben is sokféle gyümölcsfák vadnak, sellérek laknak körülette.

1713. december 13.¹²²

[35] Inventatio Apaffiani domini Illye in comitatu Hunyadiensi existentis per nos, infrascriptos ad id specialiter exmissos, die 12 Decembris anni 1713 assumpta et conscripta.

Hujus domini tres partes ad tres sorores Tökölyianas spectantes cum earundem reliquis in hanc provincia existentibus bonis, in summa 140 m. florenorum Rhenensium, uti refertur. Anno circiter 1692 in illo cum statuto alio interesse quam resignato plenario bonorum usu fructu capiendo juniori principi Apaffi oppignoratae fuerunt. Quarta vero pars ob notam Tökölyi confiscata antefato juniori principi consentientibus provinciae statibus anno circiter 1685 jure perpetuo collata fuit.

Sedes hujus domini est oppidum Illye in quo situm est castellum. Huius moenia tempore principis Transilvaniae senioris Apaffi ex consensu dominorum statuum provinciae demolita, porta lapidea juncto cum muro solummodo stante. In area huius castelli tria sunt aedificia lapidea.

Primum ad Septentrionem situm, continet septem cubicula, unum atrium et unum fumarium. Sub cubiculis autem his, unam pistoriā, duo cellaria, unum cubiculum [36] clavigerorum, domum frumentariam et cavernam¹²³ in medio aedificii consistentia.

Secundum in centro castelli, tribus contignationibus est exstructum cum quodam turriculo gradus ligneos, cubiculos inservientes in se continente, cuius duo quidem cubicula inferiora fornicea, intermedia pavimento constant, tertia superior contignatio excubiis et munitioni destinata. Sub his duo sunt cellaria fornicea, ad usum commoda. Horum duorum aedificiorum omnia plane requisita una cum copertura prorsus ruinata ad inhabitandum hoc moderno statu minime idonea.

Tertium, vulgo Veres bástyā vocatum, partim scandulis, partim stramino tectum continet in parte superiori unum cubiculum forniceum et aliud a latere ex ligno noviter confectum. In inferiori vero unum stabulum sex equorum capax et unum cellarium contiguo prae foribus atrio. Ex quibus vigore authenticae divisionis in partem fisci juniori principi Apaffi postmodum collatam cedunt sequentia:

Ex aedificiis primo notatis cubiculum forniceum versus Meridiem, penes hoc aliud cubiculum cum pergula versus orientem, ad Septentrionem vero fumarium cum alio cubiculo usque ad graduum locum ac, sub his, cubiculum clavigerorum et domus frumentaria, una cum aedificiis numero tertio specificatis.

Curia autem castelli, pistoria, culina, granarium et stabula tempore divisionis pro communi quatuor partium usu relictā fuerunt, at nunc sola pistoria superest, reliquis funditus desolatis.

Horti.

¹²² EFL, F 234, fasc. 136.

¹²³ Ti. pitvar.

Ad hoc castellum pertinentes sunt tres. Culinarius [37] unus, varias arbores fructiferas in se continens, ante castellum existit, ulnas habet sexaginta longitudinis et sexaginta latitudinis. Alter vero pomarius et variis arboribus constans ad ripam Marusii situs, continet ulnas septuaginta longitudinis, viginti novem latitudinis.

Exstat et tertius, olim feris accomodatus, nunc vero inquilinis deserviens, ulnas habet longitudinis centum, latitudinis sexaginta.

Ex quibus culinario quidem ante castellum, in plaga Meridionali, pomario ad ripam Marusii in plaga Occidentali. Item ex horto pro feris asservandis cedit quarta pars juniori principi Apaffi.

1. Az I. osztrák katonai felmérés (1760–1780); Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

2. A Bornemisza-kastély. Kovács András felvétele.

3. Melka Vince: A marosillyei kastély. 1876. Akvarell. Kolozsvár, magántulajdon.

4. Cserna Károly rajza. 1890 k.

5. Az I. osztrák katonai felmérés, a kastély telke; Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

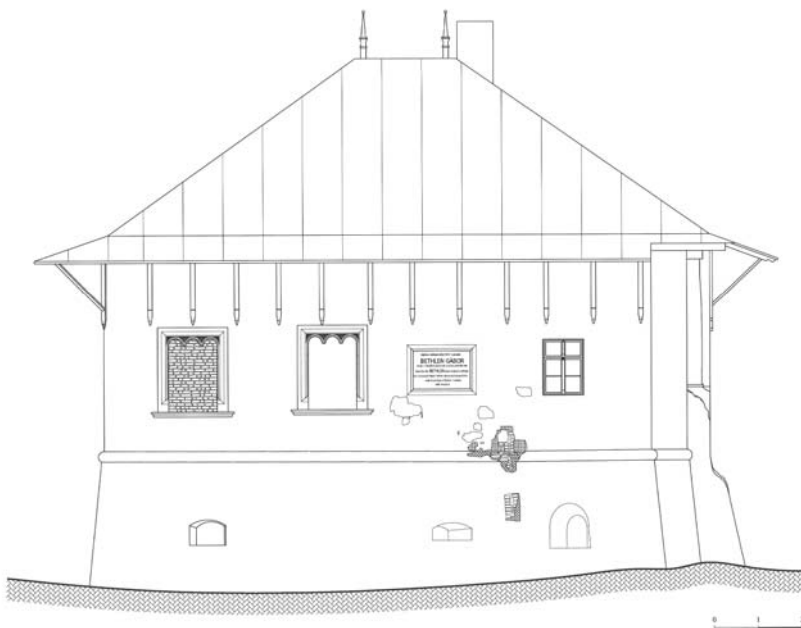
6. A Veres-bástya észak-nyugati irányból. Kovács András felvétele.

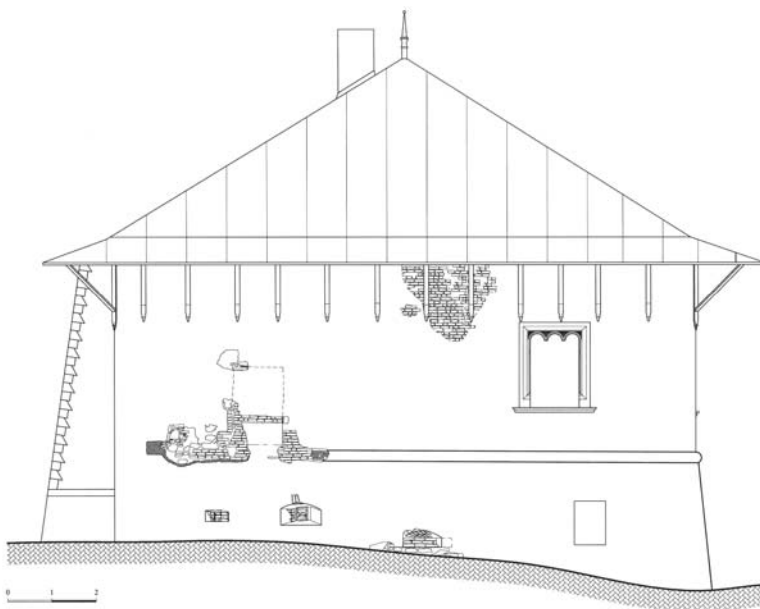
7. Az F5 helyiség délnyugati falának falképtörödéke. Karácsony István felvétele.

8. Az F5 helyiség délnyugati falának falképtörödéke (részlet). Karácsony István felvétele.

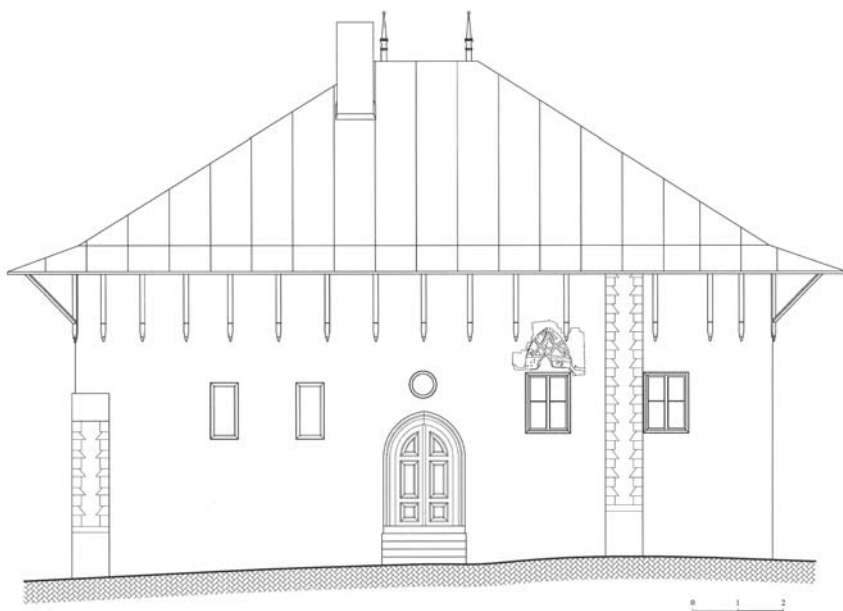

9. Délkeleti homlokzat.*

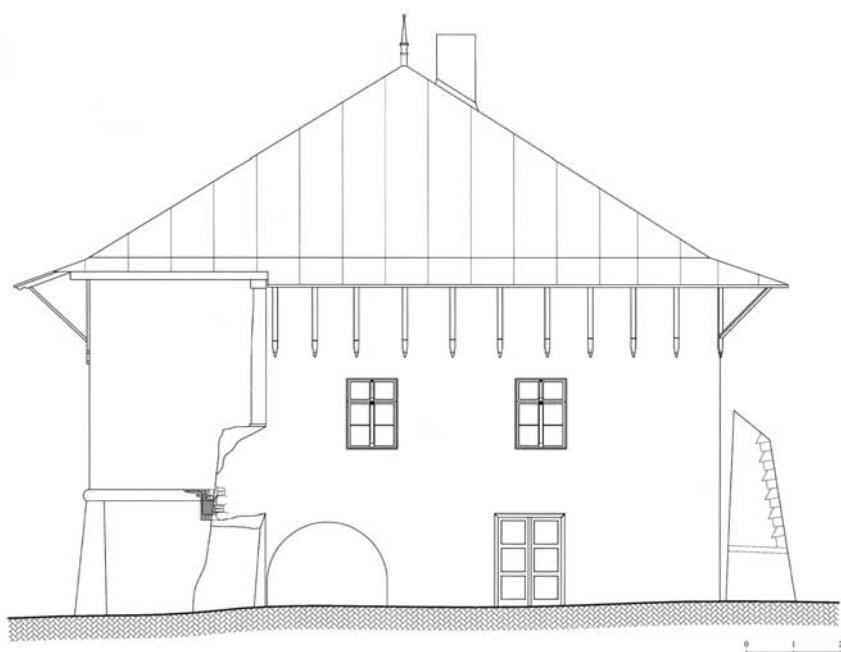

10. Délnyugati homlokzat.

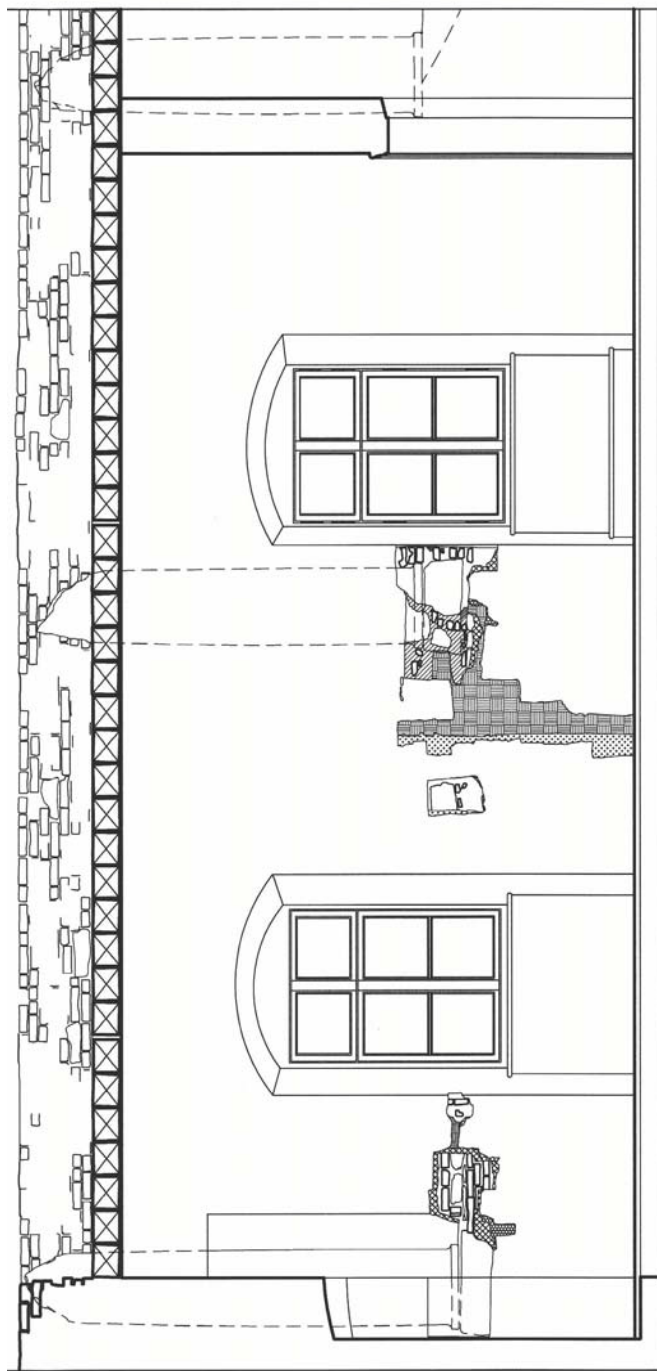
* A rajzokat Karácsony István készítette; a külső homlokzat-, alap- és metszeta rajzok esetében az FKM Építésműhely felméréseinek alapján

11. Északnyugati homlokzat.

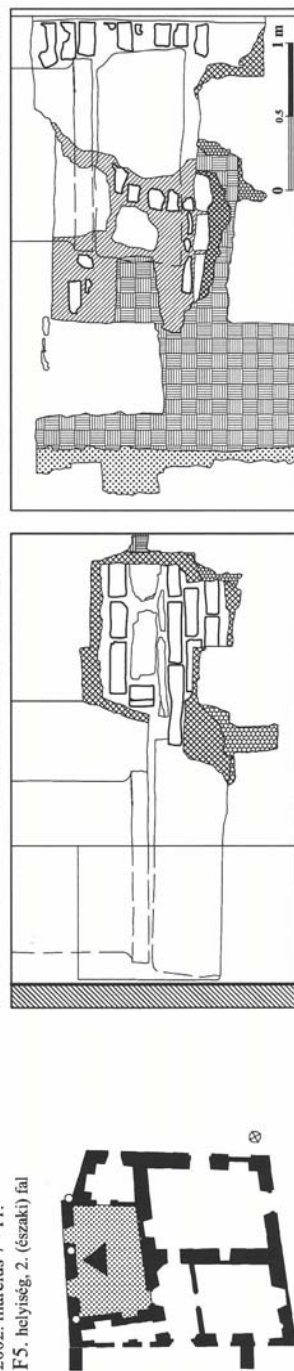

12. Északkeleti homlokzat.

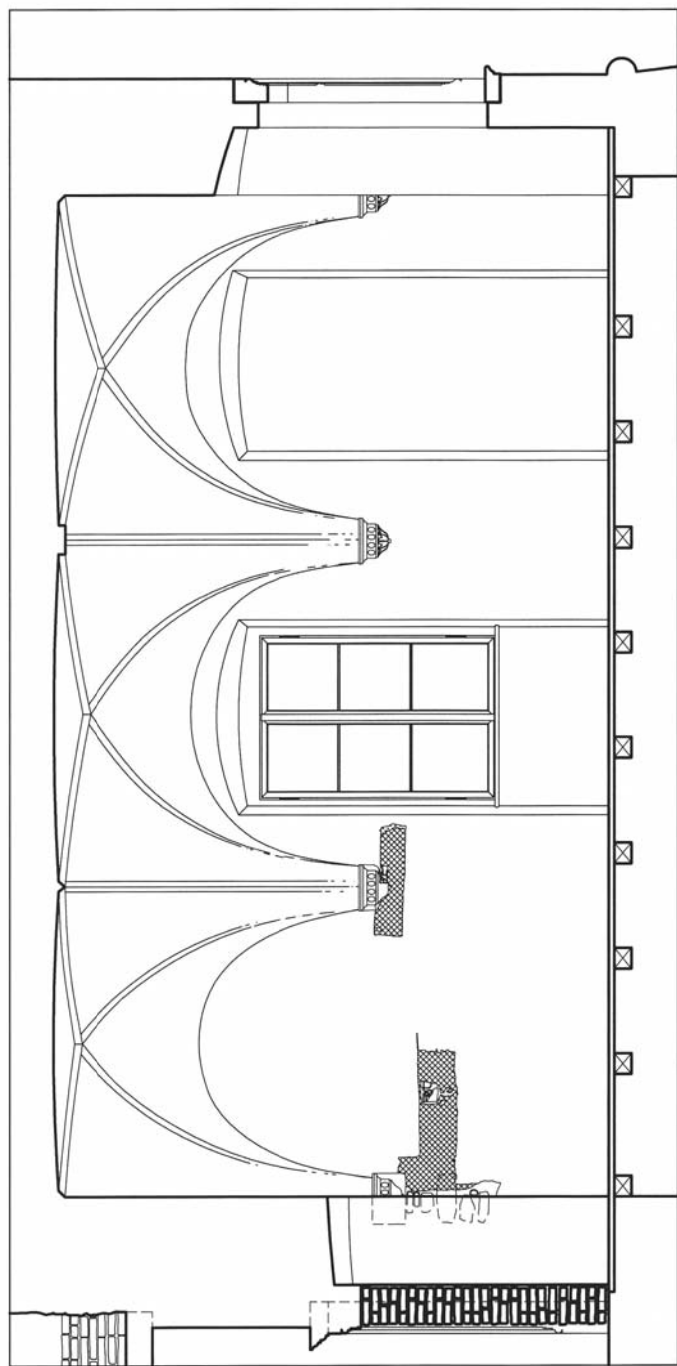

A marosillyei Veres-bástya falkutatása.
2002. március 7 - 11.
F5. helyiség, 2. (északi) fal

- tégla
- kő
- mész alapú vakolatréteg
- cement alapú vakolat
- okkeres glett
- mészréteg
- téglatörmelékcs habarcsdöntítés

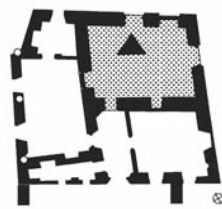
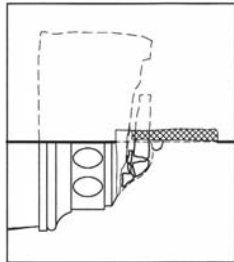
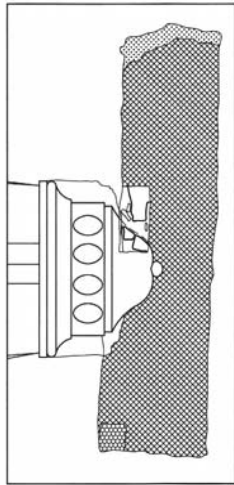
13. Az F5 helyiség északeleti fala.

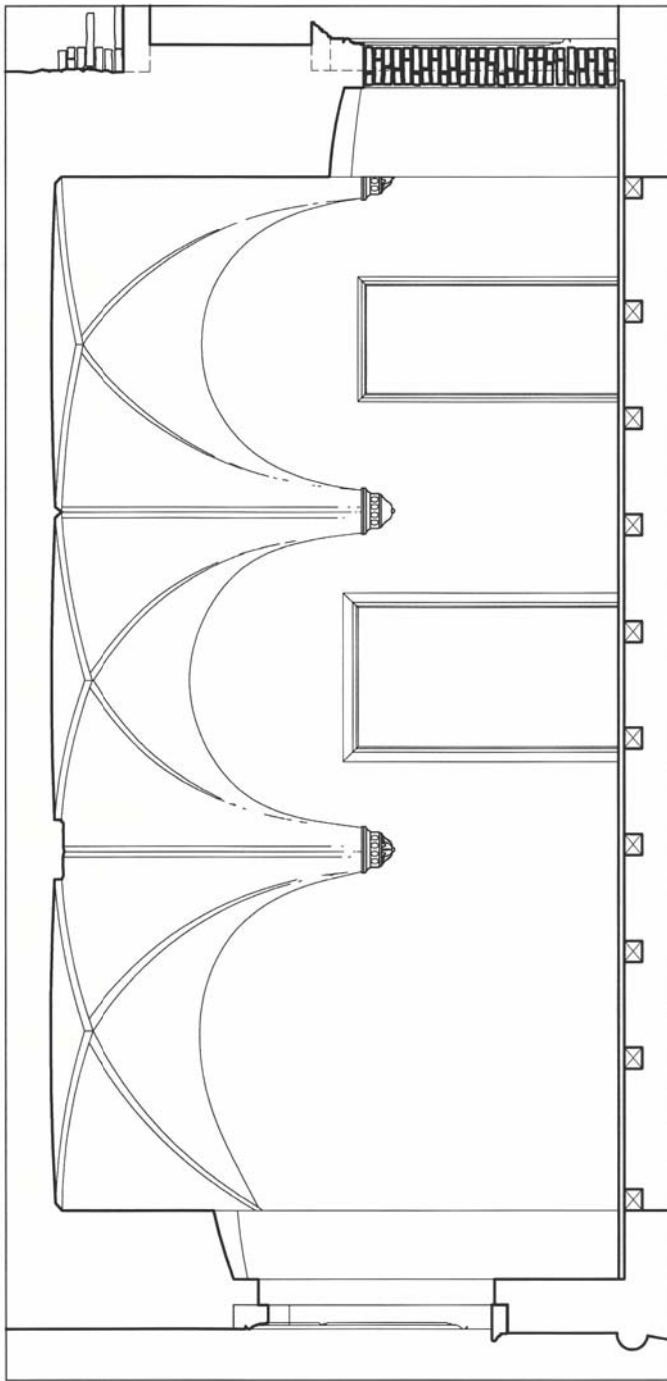
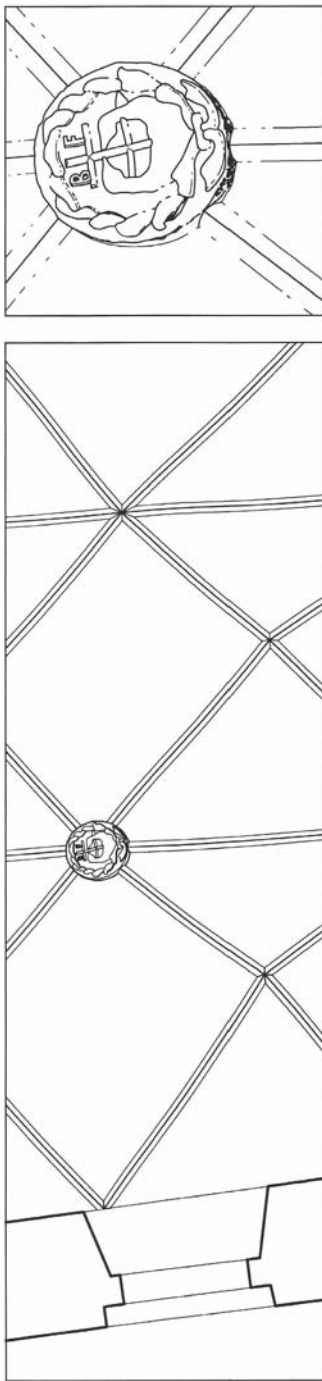
A marosillyei Veres-bánya falkutatója.

2002. március 7-11.

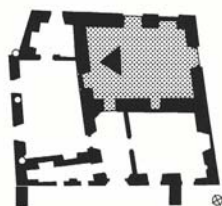
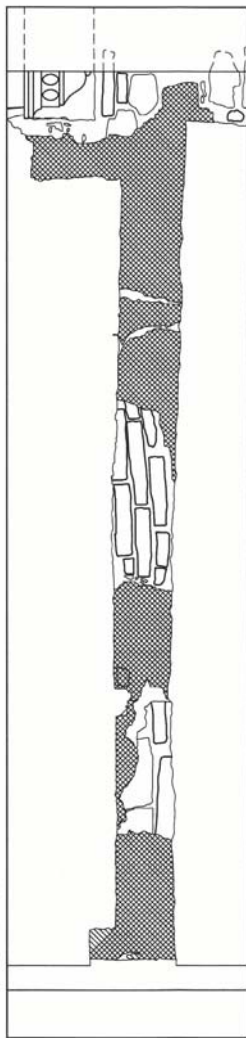
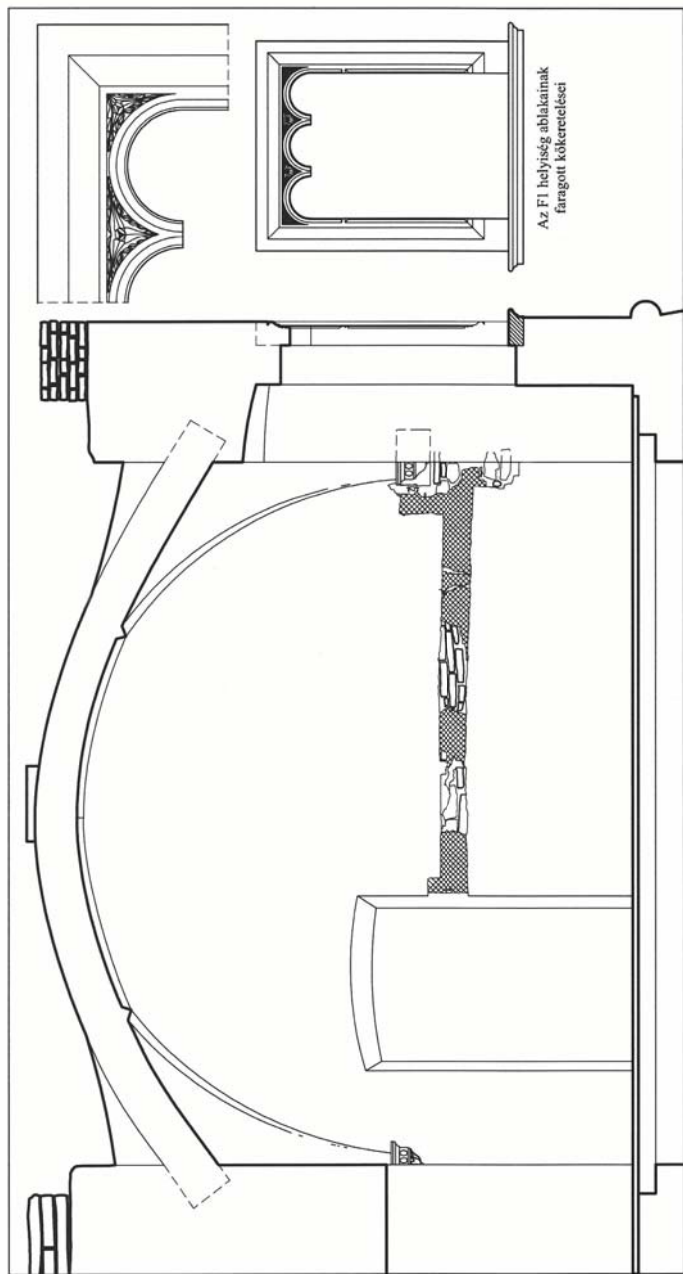
F1 helyiség, 3. (keleti) fal

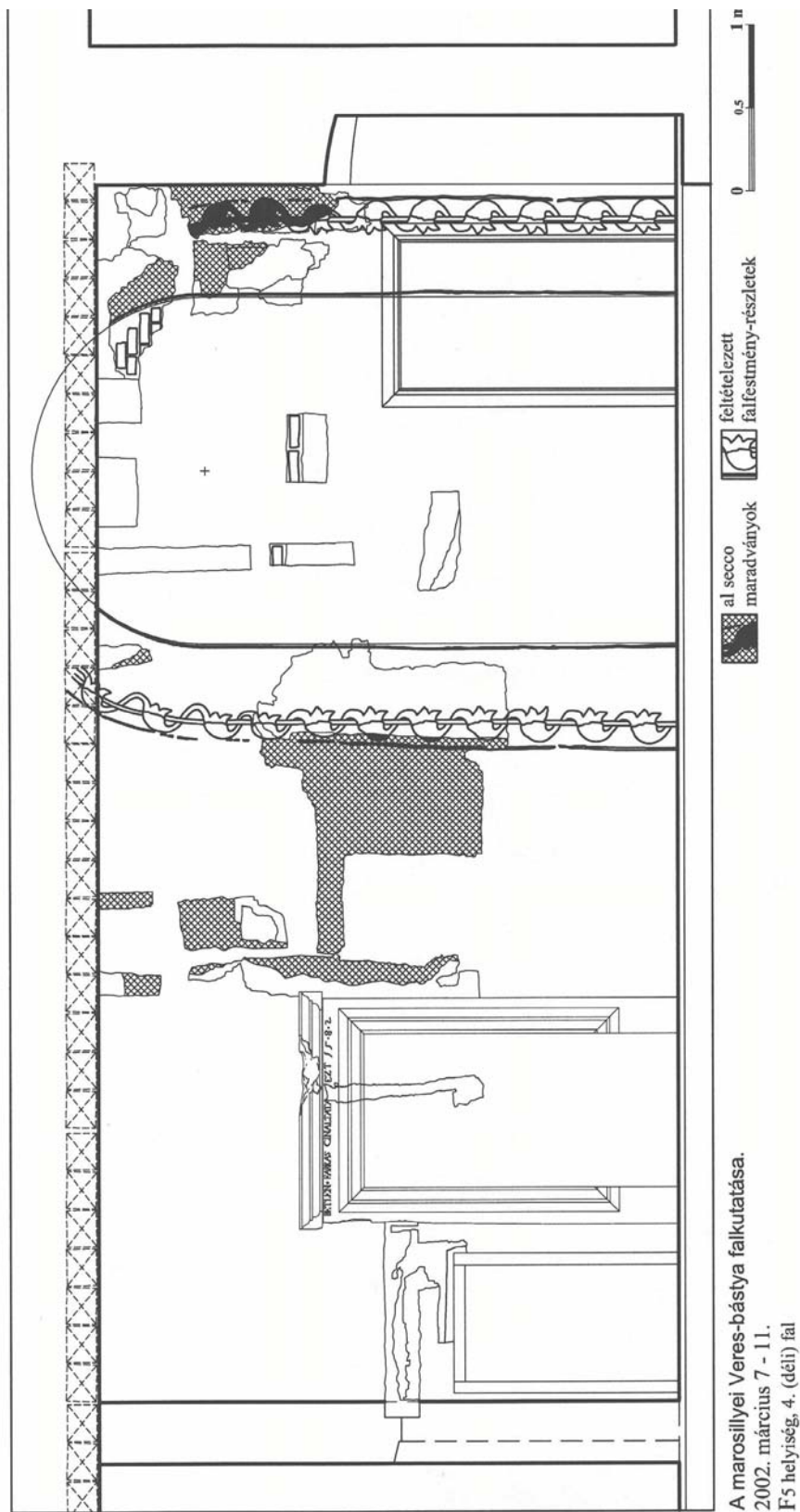
14. Az F1 helyiség délkeleti fala.

15. Az F1 helyiség boltozata.

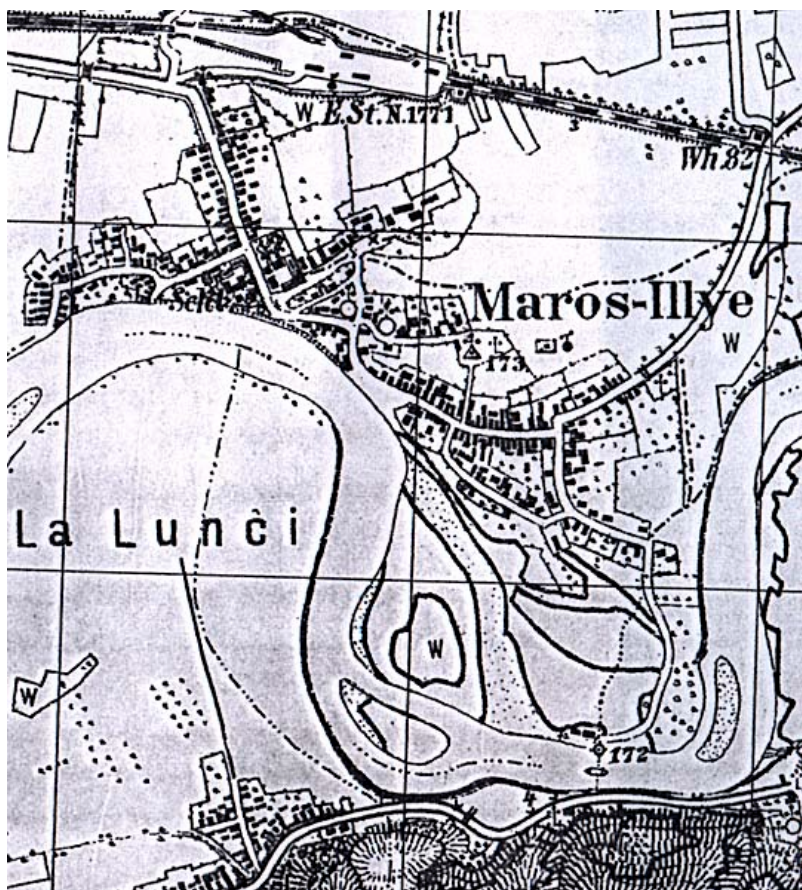
16. Az F1 helyiség északkeleti fala.

17. Az F5 helyiség délnyugati falának rekonstrukciós rajza.

18. A II. osztrák katonai felmérés; Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

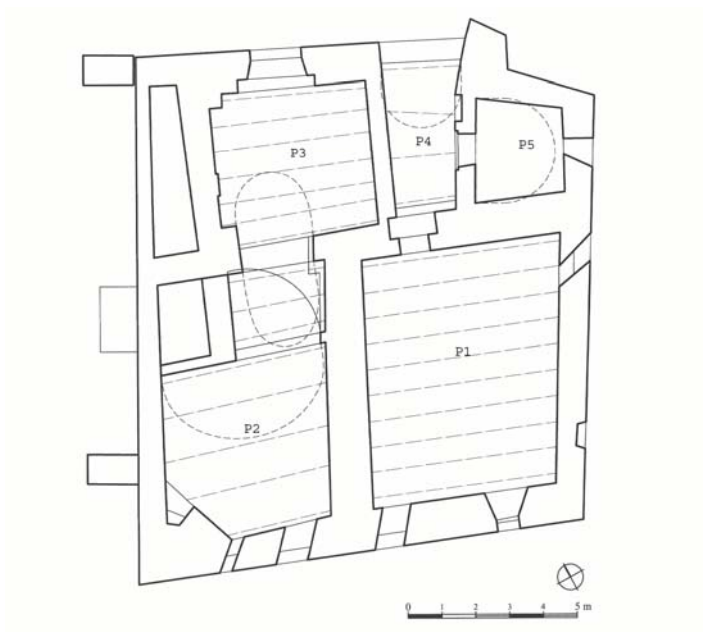
19. A III. osztrák katonai felmérés; Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.

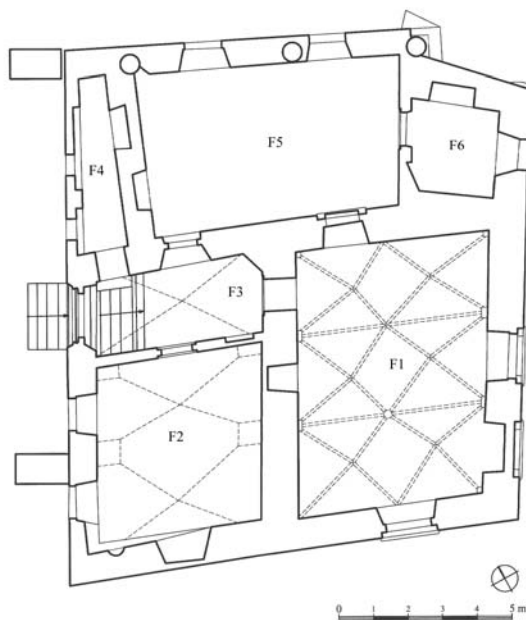
20. A III. osztrák katonai felmérés részlete.

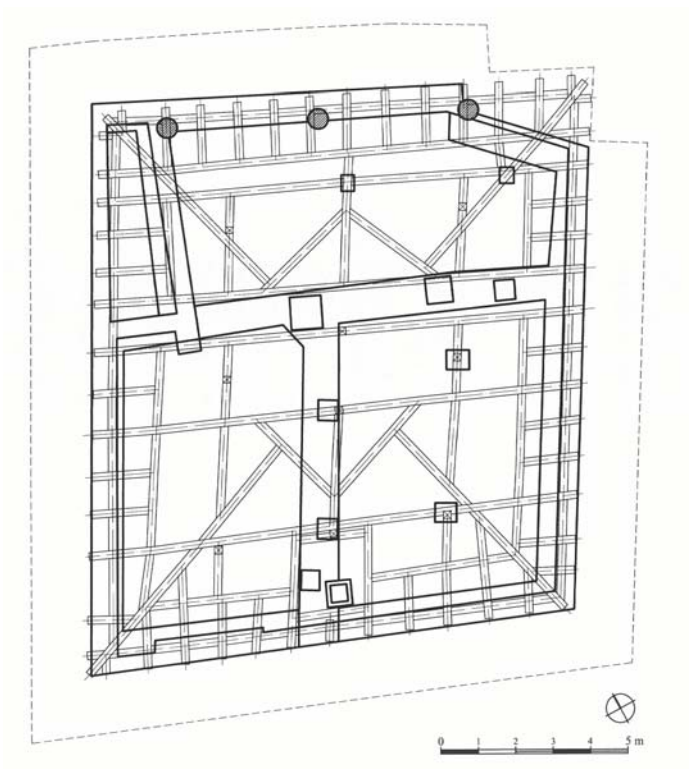
21. A kastély mai topográfiai helyzete.

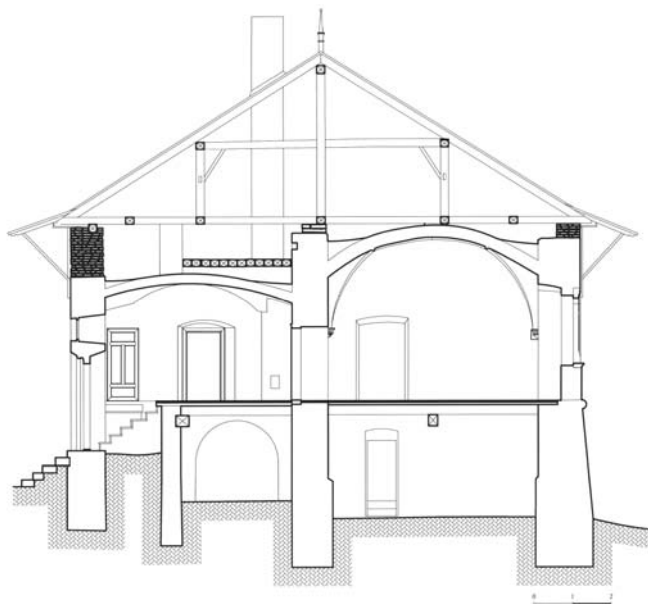
22. A Veres-bástya pinceszinti alaprajza.

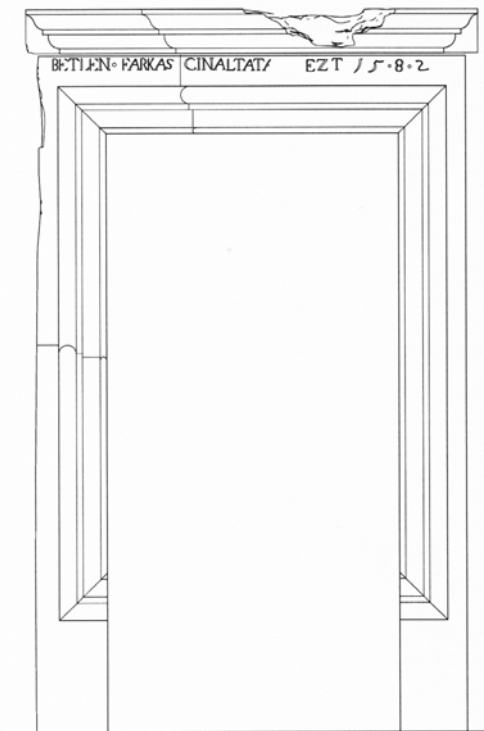
23. A Veres-bástya földszinti alaprajza.

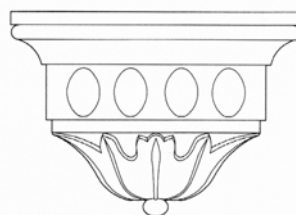
24. A Veres-bástya padlásának alaprajza.

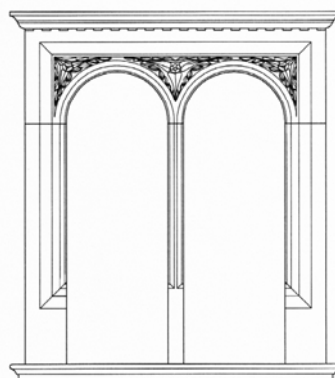
25. Keresztmetszet.

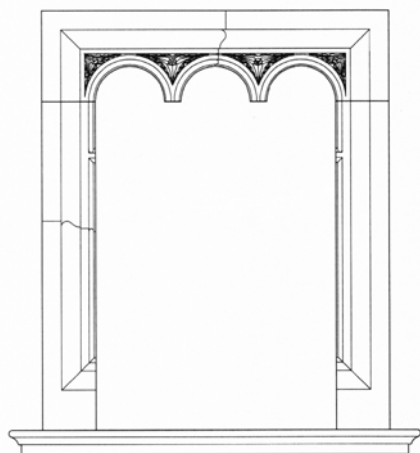
Az F5 helyiség déli falába elejezett kökeret

Gyámkő az F1 helyiségből

Reneszánsz ikerablak a keresdi várkastélyban

Az F5 helyiség ablakkerete

27. A bástya északkeleti irányból. Kovács András felvétele.

28. A bástya északnyugati irányból. Kovács András felvétele.

29. A Veres-bástya északnyugati kapuzata. Fotó: FKM Építésműhely.

30. A bástya délkeleti irányból. Sebestyén József felvétele.

31. Északnyugati homlokzat az ablakok fölötti vakolatdísszel. Kovács András felvétele.

32. Északnyugati homlokzat, az ablakok fölötti vakolatdísz részlete. Kovács András felvétele.

33. A délkeleti homlokzat háromosztatú reneszánsz kerete (16. század). Kovács András felvétele.

34. A délkeleti homlokzat háromosztatú reneszánsz keretének részlete.

35. Az 1909-es emléktábla. Kovács András felvétele.

36. Falelválás a délkeleti homlokzaton. Kovács András felvétele.

37. Az F1-es helyiség boltozata. Kovács András felvétele.

38. Boltzárókő Bethlen Farkas címerével. Kovács András felvétele.

39. Bethlen Gábor gyűrűspecstje. Veress Endre után.

40. F1 helyiség, gyámkő. Az FKM
Építésműhely felvétele.

41. F1 helyiség, sarokgyám. Kovács András
felvétele.

42. Az F2-es helyiség belső képe. Kovács András felvétele.

43. A Bornemisza-kastély oszlopai. Kovács András felvétele.

A leltárakba foglalt információk összegező topográfiai táblázata

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Van a vár előtt egy hid, kinek a végi egy hitván palánkkal van bekerítve, egy rajta levő leveles, kétfelől nyíló kapuval együtt.	az vár kapuja előtt való hidra menvén, [...] az vár előtt való kapura jutván, [...] az vár hidgya [...] Az vár leeresztő kapuja [...]	Hunyad vármegyében, az Maros mellyékén épített az illyei kastély, melly ennek előtte erős bástyákkal s közfalakkal volt erősítetve, de holmi tekintetekre nézve falai elhanyagattván, most tövises erős sövényel vagon körül kerítve; kapujára menő hosszú hid jó, melynek közepi iránt oldaltal vagon egy deszkázatlan karfájú, alol padlások s az árokban erős talpokra épített jó sindelyes filegoria,	Illye vára volt Hunyad vármegyében az Maros vize mellett, a városnak napnyugt felől való végén négy regalis töltött bástyákra építve, de az bástyáit s körülette való kerítést lerontották az földig. Most jó sindelyfedeles, sásfákban rott borona palánkkal van az kő fal helyett körülvéve... Ezen öreg bejáró kapujára mennek egy jó erős kőteses, kétfelől karfás tölgyfa padlások hidon. Az hid közepi iránt bemenőleg jobb kézre van egy sindely fedeles, fenyő deszka menyezetes s deszkázott karfás, alol is deszka padlások, kerekded nyári filegoria,	Ezen illyei kastély vagon Hunjad vármegyében, Dévan alol két mélyfölddel a Maros menében, ugyan azon Maros vizinek észak felől való partján, a városnak napnyugt felől való részén. Mely annakelőtte négy reg[ulá]ris bástyákra lévén építve, de azt a fellyebb való esztendőkhben a földig lerontották, most már sásfákban rakott, sindelyfedeles boronapalánkkal van a régi kőfal helyett körülvéve. ... Ezen kastélynak dél felé álló öreg bejáró kapujára mennek egy jó erős kőteses, két felől karfás, tölgyfa padlások hidon. Az hid közepi aránt bemenőleg jobb kézre van egy sindely fedeles fenyő [2] deszkából deszkázott karfás, alol is deszka padlások kerekded nyári filegoria.	Nemes Hunjad vármegyében, Illye mezővárosában, az város alsó végén, az Maros vize partján vagon egy kastély, melly ennek előtte négy regalis bástyákra lévén építve, de az fellyebb való esztendőkhben az földig lerontatván, már most tölgyfa sasokban elegyes boronából feirött jó erős palánkkal vagon körös-környül véve az régi kőfal helyett, melly palánknak az sendelyezése egyébaránt jó, ... Ezen kastélynak az dél felől való kapuja előtt találtott egy régi [1] ... hid. Item ezen hidnak az közepi iránt, bemenőleg jobb kéz felől ... kergded[!] nyári filegorja,	Az kastélynak kőkerítése régen demoliátott szintén földszinég és a bástyáinak is tsak ruderái vadnak, kihez képest sem sövénypalánk kerítése nem lévén, többire pusztájában vagon, épületek mindazáltal az régi kerítésen belől illyenek és illyen statusban valók találtatnak.	Sedes hujus domini est oppidum Illye in quo sium est castellum. Hujus moenia tempore principis Transilvaniae senioris Apaffi ex consensu dominorum statuum provinciae demolita, porta lapidea juncto cum muro solummodo stante. In area hujus castelli tria sunt aedificia lapidea.

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Vagyon a váron egy felvonós, emelcsős kapu , azon egy-egy lánczos emelcsőske, az öreg emelcsőn egy bejáró retesz, vassas ajtó és két csigán járó öreg láncz és két lakat.	Azon vár kapujának belső kapuja	Kapuja ezen kastélynak felvonó, napkeletre álló, faragott fából való,	Ezen hid belső végén vagyon egy jó erőss tölgyfa hevederű s pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó felvonó öreg kapu , az közepin levő ... és az öreg kapu tengelyéhez hasonló forma tengelyű kis felvonó hidacsájával. Item az kapu két külső szegeletéhez az kapu közé beérő két jó vas lánczok vannak, mellyel az kaput felvonnyák. Ezen felvonó kapun belől ... más vas csapokon forgó, kétfelé nyíló ... öreg kapu, vas sarkokon, pántokon forgó tolyó vas záros, két zárós. fogantyús tölgyfa deszka régi kis ajtajával. Van ezen kapukhoz való öreg lakat kolesostól négy.	Ezen hid belső végén vagyon egy jó erős tölgyfa hevederű s deszkázatu, két vas pántos tengelyű, két öreg vas csapokon forgó felvonó öreg kapu, ... felvonó hidacsájával. Az öreg kapun Item az kapu két külső szegeletéhez a kapu közé beérő két jó vas lánczok vannak csigához felvonni. Ezen felvonó kapun belől mindgyárt vagyon más, ... régi öreg kapu, ... réghi kis ajtajával.	Ezen hidnak az belső végén vagyon egy régi tölgyfából épített felvonó öreg kapu, ... Találatott ezen kapun kívülfelől egy tölgyfájú, két vas karikás, két vas csapokon forgó kisdéd felvonó hidaeska, belől pengig egy jó erős, tölgyfából való, vas sarkas, hosszú pántos bejáró kis ajtó, Ugyan ezen kőfalban rakva ezen öreg kapu felvonó s lebocsató jó négy erős vassas csiga, Ugyan ezen kapun belől ... öreg kapu, ... kis ajtó, jó lakatjával edgyütt.	Vár kapuja , egy része ezen kapunak erős kőfalakon áll, más része pengiglen tölgyfa lábokon	
A kapuközi alatt vagyon egy tömlőcz ,	Az kapu alatt egy tölgyfából csmált új tömlőcz	Tömlőcz	Az kapu közi alól jó erős tölgyfa boronákkal van megpadolva, alatta egy rabtartó tömlőcz , körülvaló falai kőből valók. Ennek egy jó	A kapu közi jó erős tölgyfa boronákkal van alól megpadolva, alatta egy rabtartó tömlőcz , körül való falai kőből valók. Ennek egy erős tölgyfa ajtaja, ...	Ezen kapu közinek az alsó része vagon megpadolva jó erős tölgyfával, mellynek alatta vagyon egy rabtartó, kőből kirakott tömlőcz ,	Az kapu között való tömlőcz beomlott és azon csak három szál tölgyfa gerenda vagyon, ezen vár kapujának kőkéménye még fennáll.	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
A kapu felett van két ház. Egyiken egy fűrészesdeszkából csinált ajtó ... A másik házban is van egy vasre-teszes ajtó, fűrészesdeszkából való, ..., egy kályhából csinált kemencze.	Az kapu felett való háznak a ajtajai jók, sarkostól, reteszestől, mindenikben egy egy paraszt kemencze	Porkolábház felett ...	Ezen kapu felett ... tapaszos sövény ház, mellette levő kamarácskájával, mindenekben az alsó házak ajtajához hasonló ajtaja, belől, az vár udvara felől egy kis deszkás, romladoszott tornácza, hitván tölgyfa grádicson mennek fel reá. Sindely fedele ighen elsorvadott.	Belől a kastély udvara felől egy kis deszkás, romladoszott tornácza. Hitván tölgyfa grádicson mennek fel reá. Sindely fedele ighen elsorvadott.	porkolábház vagyon az említett kapuk fölött sövényből font, ..., mellynek az észak felől való részén vagyon egy romladoszott, párkányos, fenyő deszkájú tornácza, szolgál fel rá jó erős tölgyfa gradics,Ezen porkolábházról napkeletre egy kis kamarára nyílik ... ajtó. ...	kapu felett való ház padlási és fedele is semmirekellő, szarvazása és az háznak némely gerendái még meglehetősen voltak, ha fedél alá vehetnék hamarjában	
A kapu mellett jobbkéz felől van egy <1.>bástya,	A kapu mellett az kapu mellett való <1.> bástyán,						
Azon bástya mellett van egy ház, porkoláb lakik benne,	Az porkoláb házában...						
A közfal mellett van egy hitván kőház,							
Azon ház előtt más kis ház, benne egy kisedded kamarácska,							
Ezek mellett van egy <2.>bástya,							

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
<p>kinek zsenedelyezett kaszamatája van kettő. A két kaszamatán feljül van hat fontos falkony kettő, vasas kerekeivel, tengelyivel, kalánjaival és tisztítóival együtt.</p> <p>A Lunkán felől való <3>bástyán van két zsen- delyezett kaszamata,</p>							
<p>Az Veres bástyától fogva, az Maros felől való <3> bástyaigh, az fal mellett elő lészás állás végigh [...] felől</p> <p>[...] felől</p> <p>kaszamatához való öreg gerenda, kikett fel kell emelni az kaszamatára, vagyon hét. Tölgyfa deszka vagyon három. Az másik kaszamata megh vagy</p>							

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
	gerendázva. Azon bástya előtt vagyon egy jó, új szárazmalom minden szerszámaival készén. [...] Az istállók végiben való kasamatában						
	Vagyon három új istálló, mindenik tapasztos, padlások, kettőinek jó ajtaja vagyon.	Istállók. ... Ezen <ti. az alsó rend házaknak az asszonyháza pitvarára vezető> ajtón kimenvén, ugyan ezen rend házok megett hosszúra átlaltellenben észak felől vannak boronából csinált, tapasztos s sindelyfedeles, három szakaszból álló istállók,	Ezen <ti. a szinen> túl, ugyan észak felé vagyon egy hosszú, ... lóistálló, Napkelet fali végiben ezen istállónak vagyon sindely fedél alatt egy kisded árnyékszék, bévonó ajtaja nélkül.		Ugyan ezen kapu mellett bal kéz felől vagyon egy elegyes boronából felrakott, jó sindely fedélű, hosszú, nagy istálló, mely most usuaikatik profuntliszt tartónak, kicsinnég meg kezdeti hanyatlani.		Curia autem castelli, pistoria, culina, granarium et stabula tempore divisionis pro communi quatuor partium usu relicta fuerunt, at nunc sola pistoria superest, reliquis funditus desolatis.
	Az Szekeij utza felől való edgyik falonn is sövény állás vagyon.						
				Innet <ti. a konyhától> észak felé hanyatlóva vagyon valami tölgyfa talpfákra és tölgyfa lábakra kezdeti szeker színnel való hitvány épület, valami vékony			

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
	Azon malom mellett vagyon egy konyha ház, kéménynye kőből ciznál- tatott, az falai boronából valók, tapasztaltan, új sen- delyezés alatt. [...] Az konyha mellett vagyon egy szakács ház, nem tapasztos, ajtaja sincz, ülj] héjazatos az is.	Konyha... Szakács ház. Ugyan ezen konyha végiben s azon héjazat alatt... Ezen <belső> kerítésnek udvara avagy piaceza az megirt Torony és alsó házak között vagyon, mely udvarról az konyhára járó ajtó békletlen ... az kapu ellenében vagyon napnyugotra.	Az várnak külső kerítése mellett, napnyugot felől egy nagy tágos kő kémény körül vagyon boronából építettett jó tágos konyha, az első falat elégették az ráczok, az kémény alatt nagy öreg tűzhely. ... <a bels[udvarról> napnyugot felől az öreg konyha felé egy vas sarkos, pántos, retezes, retezős fenylő deszka béklett ajtó nyílik.	meghajladosott tölgyfa gherendaival. Tovább menvén napnyugoton észak felé vagyon ... konyha tornáczos eresztével, ... Amint mondgyák, a labanczok pusztították volna el. Benne egy nagy kő kémény. Tűzhelye meghomladosott. ... ugyan az észak felől való végthin egy szakács ház is. De az elbomlott, csak az fedele áll fenn. Vagyon ezen túl, ezen konyha és lóistálló között valami sásas széna curr. nro. 1.			
		Az kúthoz nem messze vagyon ... egy ajtó, melyen mezőre járnak	Ezen kúthoz közel az palánkon vagyon egy vas sarkos, pántos, tolyózáros, zárfős, az Maros felé kijáró ajtó.				
<a Torony gradicsa> előtt egy kereken járó vasas vedres kút,		Kút. Közel ehez vagyon egy kút, kőből rakott ...	Ezen konyha is az mellette levő kerekcs kúttal együtt közé hagytattak az divisiokor	Még is elébb menvén napnyugot felé vagyon egy ... kőkút. Gárdgyája tölgyfából rótt, de meghomlott..	Ezen külső kerítésen belől, dél felől vagyon egy kőből kirakott kút..		
		Ezen őll					
		Ezentúl vagyon ... egy őll ...		Még is ugyan napnyugot felé azon renden elébbmenvén vagyon a meghirt			

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
				gabonásház végében ... disznóól			
A közfal mellett van egy öreg hámbar, hámbar,	Az konyha végében vagyon egy gabonás ház, hejazatya jó, az hámbari is épek, de mind üressek.	Gabonásház. Az megirt Veres bástyán túl vagyon balkéz felé menve az palánk mellett ...	Ezen kútan túl, az fenn megirt vár külső kapuja felé, az palánk mellett, dél felől ... gabonásház.	Vagyon a Veres bástya mellett, napnyugot felől ... egy gabonás ház. Mellynek tornáca.			
A hámbar mellett van egy puszta konyha.							
A Maros felől van egy puszta <4.>bástya. A Veres bástya tornácában ... A Veres bástya alatt való cejtházban van	Az <4.> Veres bástya alá menvén [...].Az Czejt ház [...].Jaz Czejt ház mellett való istálló forma [...].Az Veres bástyára felmenvén, vagyon egy mosóházból, feljáró régi garadics, karfás. [...].Azon Veres bástya mellett való hidlás roz- szas, czinálás ház neki. Az tornác padlott.	Veres bástya. Ez épített az kapun bemenőleg balkéz felől az kastély oldalán, jó sendélyes héjazatya. Mely bástya áll egy lakó boltból és egy cselédnek való avagy alatta két pinczék, mellette két htván kamaraszék. Bolt. Erre felmenő grádics, jó karfás, deszkázott sendélyes tornácával edgyütt, vas hevederes sarkos	... és az külső kapun belől bal kéz felől levő ház urunk résztire jutottak, mellyeket ezen inventáriumból kihattunk.	Előbb menvén a Veres bástya alatt való pincze torkára. Ezen bástya köből fővényes mésszel rakott, egy rész munitrók alá alkalmaztatott, más részén házak vannak, alatta egy jó pincze. ... A pinczetorka padlása tölgyfa folyó és mestergerendás, erős faragott deszkákkal kétféleképpen padlolt, sindely fedele kölkabakon áll, mind alól s mind fellyül. ...Nyilik innét ezen bástya alatt való pinczére vas sarkakon, pántokon forgó retezes, deszka ajtó lakatával, kulcsával. Vagyon mellette, hozzáragasztva	Az fenn megirt kapun bemenőleg bal kézre térvén az Veres bástya felé, vagyon ezen bástyához ragasztott, tölgyfa boronákból felróva egy jó istálló , ... Ezen istálló mellett vagyon az kádárok melvéd helyek , padlása, gerendáji tölgyfából való, mellyről szolgál napnyugotra, az pinczébe egy ... ajtó, mivel bé lévő zárva, nem perlustrálhatuk belől. Visszafordulván, és az említett Veres bástya jó erős, kötées lábakon álló tornácára tartván, mellyre szolgál 12 lépcsőjű jó grádics,	Veres bástya , mely udvarbárak házának is hivatik. Ezen bástyának alsó részében vagyon egy folyó és mestergerendás pincze, ... és előtte való része, mely pitvarnak [lv] mondatik, tele gancjál és ennek egyik boltozást meg is bontották. ... Való, az fala ennek is jó erős és állandó... Ennek oldalában lévő istállónak három oldala köfal, negyedike öreg tölgyfa boronából is ezen istállónak tölgyfából való volna, de sorvatt. Ezen istálló fölött vagyon egy tölgyfa boronából rakott	Tertium [sc. pars aedificiorum], vulgo Veres Bástya vocatum, partim scandulis, partim stramine tectum continet in parte superiori unum cubiculum forniceum et aliud a latere ex ligno noviter confectum. In inferiori vero unum stabilem sex equorum capax et unum cellarium contiguo prae foribus atrio.

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		[?] felszeres ajtaja. Ezen tornáczból mennek az bolt előtt való kő tornácra , mely három gömbölyeg kő oszlopán áll azon Veres bátya héjazatának edgyik vége. Az említett bolt nagyon magos, ... a kemencéhez közül egy ajtó , kamaraszékre menő. Ez bolt oldalában való cseléd avagy mosóház ajtaja nyílik a deszkás tornáczból , padlása deszka , ..., ez háznak oldalai fele kőfal s fele boronából való. Pinczék . Edgyik pincze a bolt alatt vagyon két részben, az külső ajtó nélküli való, ... A másik avagy belső pinczének ajtaja ..., gerendás, deszkás padlása ,		napnyugotról tölgyfa boronából fejrött fali, de a több részéről kőfalból álló löstálló , Előtte egy tölgyfa talpakon, lábakon álló keskeny tornác ... Visszatérvén az istállóból, egy tizenegy lépcsőjű , fenyődeszkával deszkázott karfás tölgyfa gradicson felmenvén, nyílik az Veres bátya tornáczzára tölgyfa ajtómellyékű, szemöldökű és küszöbű, ... ajtó , fa tölgyzárjával . Az tornácznak körös kőfalai vannak, azon könyül holnaligh[!] érő fellyül penigh faragott kő oszlopjai nro. 3, padlás nélkül. ... Kő bolt . Ez meghírh tornáczból ugyan jobb kéz felé nyílik egy kő boltra faragott kőmellyékü , szemöldökű s küszöbű , ... ajtó , ... Nagy ablakja nro. 3 , ... Az harmadik ablakát bérakták , mündazállal egy része papírossas zöld mázás kemence , paraszt kályhák ból rakott füttőjével együtt Ezen boltból nyílik a	ezen gradicsról megyen fel az konyha folysójára egy hat lépcsőjű gradics , ..., ezen folysónak az Manus vize felől való végűn vagyon tölgyfa lábakra , avagy kőtesekre építve egy kamaraszék , Ezen folysóról az konyhára , délre vas sarkos , pántos , ütközös , kilincsfős , kilincses , fa záros jó béllét fenyő deszka ajtó . Ez ház penig vagyon az Veres bátyához ragasztva , boronából fehrőva , ... Az megírt tíz és hat lépcsőjű gradicsok közi visszatérve , az homon az három faragott kőoszlopokon álló pítvarra nyílik ... ajtó , ..., padlása fellyül senmi nincsen , hanem csak az puszta gerendái vadnak meg . Az Veres bátyára , napnyugotra ezen megírt pítvarból nyílik ... ajtó . Vagyon ezen házban egy zöld , regi , meglehetős mázás kemence , az szájában egy hosszú vas rúd . Item vagyon ezen kemencéhez ragasztva	sorvatt oldalház, mely azelőtt tisztiek konyhája volt. Ezen bástyának felső contignatioja jó bolts ház, boltozása is alkalmas, jó erős egyébként, hanem két helyen repedezett meg az csepegés mián. Ajtómellyéke kő , melynek az sarok felől való részin romladozott descriptiojü ilyen írás vagyon: Bethlen Farkas czinaltatta 1682-ben . Ablaka ennek három, faragott kőablak, de csak az edgyikek vadnak kereszt követ. Padimentomozása ... téglaiból való volna. Vagyon benne romladozott faragott köveken álló, sütőkemencének való fűstház is in ruderibus. Kéménye mindazáltal jó és fennálló, az alatt secessusra kijáró ajtó , tölgyfa ajtómellyéke és ugyan tölgyfa lábokon függő sendelyes rossz fedele . Ezen felső bolts háznak fedele is vagy pítvara is vagyon , vállig érő kőfallal[!] kerített , az mellyen állnak ezen	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		lővölgyek ablaki no. 4, ... Másik pincze az megirt cseléd avagy mosóház alatt vagyon, ajtaja ... gerendás padlásos lovának[!] tartanak most benne.		fűstfogóba vagy kémény alá ... ajtó nro. 1. Onnét ismét a kőfalon kívül fenyő deszka falú, sindely fedél alatt lévő hitván árnyékszékre nyílik más ... ajtó nro. 1. Benne egy egylyukú ülő szék. ... Visszatérvén a meghírt 11 lépcsőjű gradics fordulójára, honnét ugyan bal kézre egy deszkázott karfás, felső padlás nélkül való folyosóra megyen egy öt lépcsőjű tölgyfa gradics. ... Ezen folyosóról ... ajtó a cseléd [7] vagy mosóházra , melynek dél felől és napnyugot felől való falai és a grádics felől is egy darabon boronából rakottak, tapaszosak ... Visszatérvén ezen mosóházból, a folyosó végén nyílik egy vas sarkas, pántos, félszer, párkányos, fenyő deszka ajtó egy hitván árnyékszékre , benne egylyukú deszka ülőszék nro. 1. Fedeje sindelyes, avult. Kívül is, az földszínről egy hitván árnyékszékre megyen valami hitván fa gradics. ...	egy paraszt kályhából rakott jó fűtő. ... Ezen bástyának az téglája néhul megbomlott kicsinég[!], hasznolóképpen az bolthajtása. Nyílik északra ugyan ezen bástyáról az kémény alá ... ajtó, ezen kémény alól az kamara székre nyílik ... ajtó, melly kamarszék ... Vagyon ezen megirt Veres bástyának három faragott kőmellyékű ablakai, az mellyeknek az edgyike téglával bé vagyon csimálva, az ketten pedig vagyon egy-egy hitván, igen hejános, fában foglalt üveg ablak, ...	bástya fedelét tartó faragott kőoszlopok. Fedeje ezen bástyának igen rossz, ...	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Azon bástya mellett való kőfal mellett egy kovács műhely, : A <4>Veres. bástya mellett van egy faház, ... A Veres bástya mellett való faház alatt van egy pincze							
A Veres bástya mellett való közfálnál, a kapu felől, van négy darabonház				Az kaputól a külső curiara bal kéz felé térvén vagyon ugyan az maghirt kapubeli drabonházhoz egyfelől, másfelől penigh az Veres bástya alatt való pincze tornáczához ragasztva hiván sindely fedél alatt egy rend drabonház..			
		Belső kerítés. Ezen megirt kastélynak közepiben vagyon egy talpfákban rott sasok közű font sövényből való kerítés ... mely az kastélyban való régi Tornyot és alsó nevezetű házokat egyben foglalja.	Ezen <ti. vár>kaputól egyenessen általmenvén az vár külső piactzán, az középben levő házak felé, az belső udvarra nyílik egy parkányos, fenyű deszka, vas csapokon forgó, sindely fedeles egyfelé nyíló öreg kapu, mellette ... kis aijtájával, ... Az belső udvar napkelet és	Az külső curiaról nyílik a belső curiára ... kapu, tölgyfa kapu bálványával s annak tölgyfa ajtomellyékeivel együtt. A kapu feli bedeszkázott, a kis ajtóval együtt sindely fedél alatt vagyon. Ez meghirt belső curiának keretése mind elől, a meghirt kapu két felén, a háulósó részén is sindely fedél alatt való, tapaszos,	Második kerítés, mely vagyon az Torony és az nagy udvarház körül sűrűn egymás mellé felállatott elegyes boronákból és meghánt mellynek az földsánczal csinálva, sorompóján belől (kit is az németek építettek) vagyon ... nagy kapu jó sendely fedél alatt. Ezen kapu mellett bemenőleg bal kéz felől		

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
A Toronyhá- zon van egy kerengő grá- dics, azon egy béllett záros ajtó, az előtt egy kereken járó vasas ved- res kút, a grá- dicson öt ablak, a háma üve- ges, 22 üve- tányér hija.		Kapuja egyfelé nyíló, jó deszkás ... Ezen kerítésnek udvara avagy piaccza az megirt Torony és alsó házak között vagyon, mely udvarról az konyhára járó ajtó bélletlen ... az kapu ellenében vagyon nappuyogotra.	nappuyogott felől edgyik rend házak szegeletitől fogva az másik rend házak sövény. szegeletig sindelyfedeles, tapaszos sövényfalakkal van békerítve, melyen is nappuyogott felől az öreg konyha felé egy ... ajtó nyílik..	de elől boronából rakott, hátl penigh sásfák közé, karókra font sövény.	vagyon egy kis bejáró jó kapu, Ezen kaputól fogva az udvarház szegeletig, északra vagyon tölgyfa sasokban, elegyes boronából épített, jó tapaszos, jó sendely fedelű palánk. Ugyan ezen kaputól délre, az Toronig hasonlő jó palánk megyen.	Kerengő grádicsos toronynak alsó kőmellyéki nincsenek, egyébíránt is az ajtóhelynek kőfala romolni kezdett. ... Ezen Toronymak se[n]del[y]ezése semmirekellő, új sendelyezést kíván, melly, ha sokáig differaltatik, az kőfalakban is igen nagy kárlészen és esik, az minthogy eddig is esett. Ezen Toronybeli házak is mindenik contignatióban inhabilesek.	Secundum <sc. aedificium> in centro castelli, tribus contignationibus est extructum cum quodam turriculo gradus ligneos, cubiculos inservientes in se continente, cuius duo quidem cubacula inferiora fornicea, intermedia pavimento constant, tertia superior contignatio excubitis et munitioni destinata. Sub his duo sunt cellaria fornicea, ad usum commoda. Horum duorum aedificiorum omnia plane requisita una cum copertura prorsus ruinata ad inhabilandum hoc moderno statu minime idonea.

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Azon grádicsról van az alsó házba benyúló, ... ajtó, ..., két ablak, 16 üvegábrányér híjával. A falban egy fedeles, aranyos czímer .		Tömlőcz. Ez a kerengő grádics alatt van egy rekeszecske, ..., melyben most fát tartanak, az előtt (az mint mondyák) frajak tömlőcze volt	Az ajtón belől a grádics alatt van egy grádics, ..., melyben most fát tartanak, az előtt (az mint mondyák) frajak tömlőcze volt	Az ajtón belől, a kerengő grádics alatt nyílik az leányok tömlőczére ... ajtócska.	Ezen ajtón belől, az grádics alatt van egy jobb kéz felől egy kis leányok tömlőczére . tölgyfa mellyékű pusztá ajtó az leányok tömlőczére .	Az kerengő grádics alatt van egy kis kamara , tölgyfa ajtómellyéke, kerengő grádicsa peniglen allyától fogva felig jó és épp, semmi hejja nints.	
		Boltok. Ez megirt Torony alatt való pinczén fellyül épült alsó contignatio áll két feles boltozott házközből. »» Mely ajtón belől balkéz felől az fal oldalán néhai méltóságos Bethlen Gábor születésének epitaphiuma ...	Felmenvén ezen grádicon egy darabig, az első contignationnak első tisztesseges boltjára nyílik ... falra gott kőmellyékű , ... Van ezen boltnak két nagy öreg, faragott kőmellyékű ablaka, ... t. Van az falban faragott kőből kimeztzett, a néhai felséges Bethlen Gábor fejedelem nagy öreg aranyos czimere , rajta való írással egyjütt.	Felmenvén ezen kerengő grádicsnak 32 lépcsőjén egy fordulóra, melyről nyílik az második contignatióban levő első boltos házra ... ajtó. ... néhai méltóságos Bethlen Gábor fejedelem ezen boltos házban született, amint ... aranyas czimere allyában való, nagy betűkre kimeztzett írás és versek is világossan mutatták ezen szókkal	Megyen imen kerengőcsön csinálva Egy hosszú grádics , ... Az alsócontignatióra megyen fel keringőleg harmincz lépcsőjű grádics , ..., az honnan szolgál északra, az első házra egy pusztá, faragott kőmellyékű , szemöldökű, küszöbű ajtó . Bémendőleg bal kéz felől van az felséges Bethlen Gabor fejedelem monumentuma .	Alsó rend házak vagy középső contignatio. Ezen házak boltosok, ..., az külső házban bémendőleg bal felől Bethlen Gábor fejedelem insignéje !]	
Azon alsó, külső boltban belől van más bolt , ...		A második boltnak ajtaja Ablaki no. 2, ... Ezen boltból napnyugott felé nyílik ... ajtó az kamaraszék felé,	Ezen belől más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyílik faragott kőmellyékű , szemöldökű s küszöbű, ... ajtó egy kamaraszék tornáczára , onnan más, vas sarkos, pántos új hársfa ajtón pántos új hársfa ajtón egy kis menyezett kamaraszék re.	Ezen belől más hasonló padimentumú s két ablakú hasonló boltban nyílik faragott kőmellyékű , szemöldökű s küszöbű, ... ajtó egy kamaraszék tornáczára , onnan más, vas sarkos, pántos új hársfa ajtón pántos új hársfa ajtón egy kis menyezett kamaraszék re.	Ezen házról az második házra észak fele van egy pusztá faragott kőmellyékű , küszöbű, szemöldökű ajtó [nak], ... Ugyan északra ezen házból az kamaraszék pitvar[ra nyílik egy pusztá kőmellyékű , szemöldökű, küszöbű ajtó . Ezen pitvarról az kamaraszék re, napnyugatra van egy ... ajtó .		

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Azon házból grádicsról a felső külső mennyezetes házba nyílik ... ajtó...		Második contignatio áll két festett mennyezeti házból, az első házban az ajtaja nyílik a kerengő gradicsról, az megirt kerengő gradicson 39 lépcsőn fellejebb menő az középső contignationnak ... első házban	Innen visszatérő és a megirt kerengő gradicsnak 39. lépcsőjén fellejebb menő a középső házakra, vagy a pinceszét is hozzá számolva, harmadik contignatio. ..., két nagy öreg ablakú első házban ... ajtó,	Visszamenő az említett gradicsra, az honnan szolgál fel hasonló keringő gradics, második contignatio, melynek is az végében egy puszta, faragott kőmellékű, küszöbű ajtó,	2-dik felső contignatio. Vagyon két lakóház. Ajtai ezen két házban, az seccsura nyílóval együttesen 3-rom[?], faragott kőből való, ..., ablaka négy ezen két [2] házban, mindenik faragott kőből való,	
Azon házból van a belső mennyezetes házban benyíló ... ajtó, ..., az árnyékszékre nyíló egy kis ajtó. ...		A második házban ajtaja ..., padlása festett, parkányos mennyezetes, padimentoma téglá. ... Ezen házból dél felé nyílik egy ... ajtó kamarszék felé, ...	Ebből más, hasonló mennyezeti s mentumú és kementumú, nagy két vas rostélyos, ajtóforma ablakú házban nyílik az másik ajtóhoz hasonló ajtó, ... Ezen házból egy kis boltajtásos kamarszék külső rekeszére nyílik hasonló ajtó, ..., Ebből [14] az árnyékszékre nyílik ... ajtócska.	Ebből más, hasonló mennyezeti s padimentumú és kementumú, nagy két vas rostélyos ajtó forma ablakú házban nyílik ... Ezen házból egy kis boltajtásos árnyékszék külső rekeszére nyílik hasonló ajtó, ... Ebből [14] az árnyékszékre nyílik ... ajtócska.	Az második házra ezen házról vagyon hasonló, puszta, kőmellékű etc. ajtó, ... Ezen házból északra, az kamarszéknek az pitvarára vagyon ... ajtó, ezen pitvarról az kamarszékre ... ajtó vagyon.	Ezen Toronybeli legfelsőbb contignatio nyári és strásák munitio tartó nyári ház ... tonya abban az statusban és formában vadnak, az mint voltak, mikor az fedele építetett,	
		Harmadik contignatio. Itt vadnak zöld gyontáros deszkából való parkányos rekeszek no. 3, melyek által azon nagy felső ház három részre	Az gradics felső végénél penig bal kére az felső contignatio mennek be egy ... ajtón, ..., [5] ... Az kőfalban edgy kis kamarszék, Azon contignation körös körül van	A gradics felső végénél penig balkézre, a felső contignatio mennek be egy ... ajtón ... Vagyon a kőfalban egy kamarszék, ..., Egylyukú ülőszék benne. Ezen contignation körös-körül van kilencz öreg és tíz apróbb lövőlyuk.	Ezen közelebb megirt gradicsnak az végében vagyon nyolc padlása, melyről szolgál az első házra vagy a lövőbástyára deszkával belélt melyéktől puszta ajtó. ... parkányos erkély, melyeknek vadnak négy öreg		

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		igen jեսen rekesztett és nyári alkalmazas- sághoz való lakásra rendelle- tett. Edgyik- ból dél felé nyílik egy felszeres párkányos ajtócska kamaraszékre,	kilencz öreg s tiz apróbb lövőlyuk		puszra ablakai s öt lövő lyuka, ... Ezen erkély[ek]nek az edgyikéről szolgál az kamaraszékre egy puszta, tölgyfa mellyéktől ajtó.		
		Felső filegoria. Ezen Torony héjazatos szarvazásának tetejében épitettett egy nyári udóház alkalmaztatott igen szép filegoria, ... Ezen megirt Torony egészen jó sindelyes s két kő kémény rajta no. 2.	Innen két szakaszról álló, deszkával béllett, karfás, jó erős tölgyfa grádicson mennek fel ezen megirt házak héjjára, Ezen héjjazat erős kötése felett vagyon egy kis, négy szegelyű és[?] az[?] tölgyfa kötées lábokra fenyű deszkából épitettett, czifrán festett mennyezetű s oldali kis nyári filegoria. ...		Ezen bástyáról szolgál fel az hiuban Ezen hiuról szolgál fel az vigyázó helyyre, melly inkább nyári filegorjának mondatik hasonló formájú, két rendbéli, tizenhat lépcsőjű gradics, Találtatott rajta három előtölő ablak. Ezen filegorjának az sendelyezése jó, meglehető.		
A porházban van puszkapor őreg átalaggal ...nro 3.		Portartó kamara. Az fenn nevezett harmadik contignationak ajtaja előtt, az kerengő gradics vége felett erős kötésen áll egy kamarácska, ...	Innen is visszatérvén ugyan az megirt kerengő grádicsra s azon végig felmenvén, azon grádics kerekded toronyforma kőfalára az fedele alatt erős kötées tölgyfából vagyon egy kis	Innen is visszatérvén ugyan az megirt kerengő gradicsra s azon véghigh felmenvén az gradics toronyforma kőfalára, a fedele alatt erős, kötées tölgyfából vagyon egy kis puszkapor tartó hely épite.	Visszaforulván az megirt negyven lépcsőjű gradicsra, mellyről az harmadik contignatoria negyven fel huszonnyolcz hasonló lépcsőjű gradics, melly gradicsnak felette vagyon egy puszkapor		

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		Vagyon benne egy tonna por befekedezve, teli, más tornákban is mintegy három részényig való.	puskapor tartó hely építve.		tartó hely tölgyfából csinálva, az sendelyezése ezen helynek jó, meglehető.		
A Torony alatt van egy pincze, Azon belől van más pincze,	Az Torony alatt való pinczében van menven,	Pinczék. I. Pincze, boros. Ez megirt Torony alatt nagyon, mely áll két részekből és bolthajásos, ... nagyon más rekesz pincze, ...	Visszatérven innen s az megirt kerengő grádicson lemenvén az említett belső udvarra és az kőfal mellett balkézre térvén, nyílik ezen Torony alatt bolthajásos, ... házak alatt lévő, két szakaszból álló, erős bolthajásos pinczében ... Ezen pinczének egy ablaka, egy vas kereszt benne.	Visszatérven innen s az megirt kerengő grádicson lemenvén az belső udvarra és a kőfal mellett balkézre térvén, nyílik ezen Torony alatt bolthajásos pinczére ... aajtó. Az aajtón belől egy hét lépcsőjű, deszkával borított grádics. Az aajtó közepin egy praebenda osztó, tolyótáblás deszka ablakoska. Az belső pinczének is aajtaja chhez hasonló, Ezen pinczének egy ablaka, egy vas kereszt benne.	Ezen Torony alatt, amint referályák mások, nagyon jó, két szakaszról bolthajásos pincze,	Legelső contignatio vagyis pintzék. Mindkettő igen jó, erős bolts pintzék ...	
A Torony mellett van egy hosszú rend ház	Az Torony mellett való legelső házban	Grádics. A gyakran említett első nevű házakra felmenő magos grádics, fából való az tetej[e]. Tetején négy szegelésű kisdéd tornác, karfái egészen deszkások, hejazatya sindelyes.	20. Innen előbb menven az kőfal <ti. az udvarház homlokzata> mellett napnyugott felé, közép iránt azon fal mellett az felső rend házakra nyílik fel egy deszkás karfájú s az felső végin lévő négy szegelésű tornác, karfái egészen deszkások, hejazatya sindelyes.	Ugyan ezen belső curián nagyon, az megirt Toronnyal áttalellenben, jobb kéz felől más rendbeli, erős kötéses, romladorzó sindely fedeles (ide értvén az pincze rendit) két contignatiojú házak épülete, mely alsó háznak neveztetik. ... Innen az kapu felé ismét visszatérven, nyúl fel az	Ezen udvarház nagyon áttalellenben az megirt Toronnyal észak felől az kapun belől jobb kéz felől. Melynek az napkelet felől való oldalon és az napnyugotin való sendely fedel[e] még jó, meglehető, hasonlóképpen az észak felől valónak egy része. Két rész pedig rossz az dél felől valóval ... Az	Második rendbeli vagy Thókölyi kőházak. Az grádics tornáza is rossz. Ezen házakra feljáró grádics pedig nincsen egy csepp is, mink is latorján hágtunk fel.	Primum <aedificium> ad Septentrionem situm. continet septem cubicula, unum atrium et unum fumarium. ... Ex aedificiis primo notatis cubiculum fomicum versus Meridiem, penes hoc aliud cubiculum cum pergula versus orientem. ad Septentrionem vero fumarium cum alio cubiculo usque ad graduum locum

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Első egy hosszú bolt (10.), Egy tornácra nyíló íratos béliet ajtó azon boltban. Négy üvegablak, 29 üvegábrányér híjjával....	az öreg boltban bemenvén.	Bolt. ...jobb kézre vagyon egy tagoss házoknak napkelet felől való része ... urunk részire jutottak mellyeket ezen inventáriumból kihattunk.	36. Az két említt grádicson felmenvén a felső contignatoria az tornácából mennek be egy téglapadimentomos, kéken és szürkén festett mennyezetes udvarló nagy pitvarpalotában egy faragott kőmellyéktű.	felső rend házakra ... egyenes tölgyfa gradics.	közelebb megírt két pincze között meyen fel az felső rend házakra jó, tölgyfa kötéses lábakra csinált tizenöt lépcsőjű gradics,	Napkelet felől való első ház boltos, de szinte omlólag vagon bolllása a csepegés mián, ablakkövei megvadnak és kémény[?] helye is,	
Azon boltból az ebédházra (20.) nyíló festett béliet ajtó, Azon ebédházból a gradicsra kinyíló festett béliet ajtó zárjával.	Az ebédházban felmenvén. Grádicsa jó, héjazattya a rossz.	Ebédőpalota. Ennek ajtaja nyílik a gradics tornácából, ..., ablakai kettő ..., új béliet ajtó egy új kamaraszék-re.	22. Az közel említt grádicson felmenvén a felső contignatoria az tornácából mennek be egy téglapadimentomos, kéken és szürkén festett mennyezetes udvarló nagy pitvarpalotában egy faragott kőmellyéktű.	Az közel említt gradicson felmenvén a felső contignatoria, az tornácából vagy fordulóhelyből mennek be főnyeres mésszel öntött padimentomos, kéken és éghszintien festett mennyezetes egy udvarló vagy pitvarpalotában egy faragott kőmellyéktű.	Az első palotára nyílik ... ajtó ... Vadrnak két puszta ablaki, mellyeknek az edgyikének az mellyéke fából van, az másiknak pedig faragott kőből, Ezen házról az kémény allyára szolgál egy ... ajtó, rajta egy vas sarok. Az kamaraszékre, északra való, de az tornáczról	Külső palota vagy inassok háza. Ennek folyó gerendái is elrohattak, padlása is nincsen, legalkalmatlanabbul vagyon az többi között, ennek két ablakának edgyikének két mellyéke kő, az másiknak pedig fából való, de az tornáczról	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
			... ajtón. ... egy kis kamaraszék re nyílik egy vas sarkos, pántos szép béltett, festett ajtó.	szemöldöktől s küszöbű pusztia ajtón. Ablaka nro. 2, pusziák. ... egy kis kamaraszék <északra>nyílik egy vas sarkas, pántos szép béltett, festett ajtó.	szolgál ..., fāragott kőmellyéktű, szemöldöktű, küszöbű ajtó.	bejáró ajtónak kő mellyéki vadnak.	
Azon pitvarból[!] az háulsó házban menvén. Ajtaja készszeres, záros, festett. Tornácsa deszkával padlolt, de menyezeti rossz, czepegős.	Pitvar. Ezen <az úr halóházán túl> vagon egy pitvar, ... Mely pitvarból az mosóháza deszkázatos gradicson járnak abból az alá és ugyan hoppmester házára is nyílik ... ajtó. Ablaka az pitvarnak egy, pádimentoma tégla, kéken festett, párkányos mennyezete.	27. Ugyan ezen <ti. erkélyes szegelet> házból mennek ki az ... alsó contignatoria lemenő grádics felső pitvarában egy ... ajtón. Ezen pitvarból az unuk részre jutott napkelet felől való házokban is mehetni. Van ezen pitvarnak az istállók felől egy nagy pusztia ablaka.	Ugyan ezen <erkélyes szegelet>házból mennek ki ..., az alsó contignatiorára lemenő grádics felső pitvarában egy ... ajtón. Ezen pitvarból ezen felső renden más házra is nyílik ajtó, Van ezen házak vagy pitvarnak az istállók felől egy nagy pusztia ablaka.	Ugyan az felgyebb említett <első palotából>háztól északra, egy pitvarra nyílik ... ajtó, ..., az tégla padimentuma jó, az menyezeti jó zöld festéktű, párkányos fenyő deszkából való. ..., találatott benne egy lejáró, jó, deszkás gradics, az mint meg vagon írva az alsó rend házak seriesseben.	Ezen házon túl az negyedik pitvarnak is mennyezete, padlása, folyó gerendái mindazáltal megvadnak.		
		Asszonyháza. A megirt pitvarból mennek ... új ajtón bé az asszony házába, mely háznak padimentoma, mennyezeti, kemenzėje, ablakja, flegoriája s annak ablaki, ... hasonlók és	Ebből jobb kéz felé más, öntött padimentomú, kopjásan párkányozott mennyezeti, kis erkélyes szegelet házban ... mennek bé. Az háznak egy őreg, az erkélynek penig négy ablakai. ... 26. Ezen házból az kemenzével	Ebből jobb kéz felé más, öntött pádimentumú, kopjásan párkányozott mennyezeti kis erkélyes szegeletházban ... ajtón mennek bé. Az háznak egy őreg, az erkély- nek penig négy ablakai. ... Ezen házból a kemen- czével átalellenben egy két szakaszból álló kamaraszékre nyílik [20] ... ajtó ...	Ezen pitvarról napnyugatra, az kerek bástyára szolgál vas sarkas, pántos, fenyő deszkával béltett mellyéktű, hársfa, fészter ajtó. Ez is be lévén zárva, nem circumspiciálhattuk.	Ezen pitvaron bellyül való bástyaháznak is mennyezetinek egy része meglehetősen, egy de az erkélynek jó az mennyezete. Ezen oldalháznak ablakfái fából való, edgye kőből, de annak is az szemöldöke fából való.	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		amelyik, mint az megirt úr házában, [12] ... Ezen háznak kamaraszéke felé nyílik ... ajtó. Az kamaraszéknek is van hevederes, sarkos, fordítós, kilíncses fejtér új aijtaja.	általetben egy két szakaszból álló kamaraszékre nyílik ... ajtó.				
Azon házból más házba (30) nyíló ... ajtó, mely házban van egy szelölő tűz-hely, kéményes és egy rossz mázas kemencze. Azon házon egy ablak deszkával becsinálva.	Az ebédülő palotából, az Úrfi az mely palotában most vagyon, az előtt való ház	Hopmester háza. Ennek ... ajtó[ja] egész záros. Három felé nyíló, vasas rámas, önban foglalt üveg ablaka no. 1, Ezen házból mennek ki ..., egész zártú ajtón az ebédülőházba.	23. Ugyan ezen palotából napnyugot felé más, hasonló padimentomú s menyezeti, egy mcstengerendájú, egy kőmellyékű pusztia ablakú kisebb házban nyílik ... ajtó. Van ezen házban egy jó zöldmázos, kívül fűtő kályhas kemencze..	Második palota. Ugyanezen pitvarpalotából napnyugot felé más ..., egy kőmellyékű pusztia ablakú kisebb házban nyílik egy ... ajtó. Van ezen házban egy jó zöldmázos, kívül fűtő kályhas kemencze..	Ezen <első palotából> házról napnyugotra, más házra nyílik ... ajtó. Találatott benne egy faragott kő lábakra épített kivülfűtő jó zöld mázas kemencze. Az kéményallyára szolgál tölgyfa mellyékű pusztia ajtó, Vagyon rajta egy pusztia, faragott kőmellyékű, szemöldöktű ablak.	Azon innen való második háznak menyezeti rossz és romladozott, alsó padlása is, egy része elázott, padimentomozását is felhánták az leányok pitvarára és az palotára járó ajtónak pusztia mellyéki vadnak.	
Azon házból van más kis házba (40) nyíló ... ajtó, ..., két üvegablak, ...	Az Úrfi amely házban mostan vagyon,	Leányok háza. Errre nyílik az asszony házából ... ajtó, ... üveges ablaki no. 2, ...	24. Ugyan ezen ház első aijtájával általetben, napnyugot felé más, hasonló ajtón mennek bé, ugyan hasonló menyezeti s gherendájú és kemenczéjű, két pusztia deszka padimentomú s gherendájú, két pusztia szegelet házban, az kemencze kályháinak ketteje elromlott.	Kisdud ház. Ugyan ezen ház első aijtájával általetben, napnyugot felé más, hasonló ajtón mennek bé, ugyan hasonló menyezeti s gherendájú és kemenczéjű, két pusztia szegelet házban, az kemencze kályháinak ketteje elromlott.	Ezen házról napnyugotra, az szegelet házra vagyon ... ajtó.	Napnyugotról való első háznak menyezeti rossz és rothatt, padimentomozása is nincsen, alsó padlódeszkáinak is sok hujja.	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		Pitvar. Ez űr háza mellett vagyon egy pitvar, ..., egy kamaraszék, ... Az pitvarnak önban foglalt vasas rámaájú üveges ablaka egy.		Innen nyílik egy kis kéményallya háza egy ... ajtó. Ezen kéményallya házban a meghirt praedicator szállására szolgáló kéménye az ajtóból az ugyan ezen házból az árnyékszékre szolgáló két ajtók	Ezen házból ugyan napkeletre nyílik egy befűtő pitvarra ... ajtó, ezen pitvarnak az padimentuma csak zöld, menyezete zöld, Az kamaraszékre nyílik egy vas sarkas, pántos, kilincses, kilincsfős, fordítós, festett, béltett fenyő deszka jó ajtó.	Az belső háznak , kiből az secessus is vagyon, menyezete romlásban vagyon.	
		Űrháza. Ez háza nyílik az boltból ... ajtó (mivel ezen szerben levő egy néhány házok nem régen épültek), az ház is új. ... Önban foglalt üveges ablaka ..., egy, szegceletén egy szép, hasonló menyezeti erkély, ...		Ezen kéményallya házból nyílik az második erkélyes palotára ... ajtó nro. 1. Az háznak egy öreg ablaka, önban foglalt üveghe, Az erkélynek is négy üvegh ablaki önban foglaltattak, Menyezeti mind az háznak s mind az erkélynek kopjás, párkányos, zölden s tarkássan festett.	Ugyan ezen pitvarról szolgál napkeletre, az szegelet bástyára vas sarkas, pántos, fordítós, kilinczes, kilincsfős, tolyózáros, ütközős, jó béltett, festett fenyő deszka ajtó, ezt is nem perlustálhatuk, mivel bé volt zárva.	Azon <napkeleten való első házon> bellyül való első háznak menyezeti még megvagyon, de az fllegoriácskanak se padlása, se menyezete nincs.	
Azon kívül való kéményes házból (40a) van egy kis folyosóra kinyitló festett, béltett záros ajtó.							
Azon folyosóról van más házba (50) ... ajtó.... Azon	[...] az aszszony házában menvén,	Hálóház. Ezen pitvarból nyílik ...[ajtó], ...	Ugyan a meghirt alsó pitvarból a specificált gradicson a felső pitvarban felmenvén		Ugyan az közelebb [megirt] pitvarról napkeletre, egy oldalházra ... ajtó. ...	Azon bellyül való harmadik háznak penig sem menyezeti, sem padlása nincs.	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
Az ebédőház alatti való pinczében (2.)	annak is ajtaja festett, záros. [...] Azon elő, az árnýékszékre menő tornác padlások, jó. Az lemenő tornácznak gradicza régh. újólagh kell héjazni.		és ott jobbkézre tartván nyílik egy ... kis házacskára egy ... ajtó, Ablaka nro. 1., papirossal borított. Most a praedicator lakik benne. ...	Az említett kis drabonház mellett, ugyan az kapun béméndőleg [17] jobb kézre nyílik az kúcsárházra ... ajtó. Az ajtón egy czipóosztó ablak, azon egy deszka tábla.... Kimenven a kúcsárházból, mindgyárt ott, közel mellette (minthogy ezen sütőháznak csak rekesze a meghirt kúcsárház) nyílik az sütőházra ... ajtó Ablaka nro. 1,...	Vagyon egy faragott kövű ablaka....		
A hosszú bolt alatti való sütőház....	Sütőház. Ez is azon szeren, az alsó házok alatt vagyon, elébb mellette kolcsárház, a mellett megirt darabonház.		Az említett kis darabont háztól jobb kézre térvén napnyugott felé van az alsó rendben a kolcsárház mellett (melly is urunk részire jutott) egy jó tágos sütőház, ...	Az említett kis drabonház mellett, ugyan az kapun béméndőleg [17] jobb kézre nyílik az kúcsárházra ... ajtó. Az ajtón egy czipóosztó ablak, azon egy deszka tábla.... Kimenven a kúcsárházból, mindgyárt ott, közel mellette (minthogy ezen sütőháznak csak rekesze a meghirt kúcsárház) nyílik az sütőházra ... ajtó Ablaka nro. 1,...	Az kúcsárházra, mely szégelet háznak mondatik, nyílik ... ajtó. Az háznak is két oldala sövényből való, de rossz, tapaszatlan. Innen kijövéen és napnyugotra tartván vagyon mellette egy füstös sütőház, ...		Sub cubiculis autem his, unam pistorium, duo cellaria, unum cubiculum [36] clavigerorum, domum frumentariam et cavernam in medio aedificii consistentia. ... ac, sub his, cubiculum clavigerorum et domus frumentaria, una cum aedificiis numero tertio specificatis.
Az ebédőház alatti való pinczében (2.)	3. Pincze, káposztás. Ez az éles pinczéből egy szerben vagyon. ...			Kimenven az sütőházból és jobbkéz felé előtárván, a feljáró gradicson túl, napnyugot felől nyílik ... deszka ajtajú káposztáspinczére egy bejáró hely.	Kijövéen ezen sütőházból s napnyugotra tartván, vagyon ezen ház mellett egy jó tölgyfa gerendájú, padlású káposztás pincze, ...		

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
A mellette való öreg pinczében (3.)		Pincze, élestartó. Ez a fellyebb megírt belső kerítésben való alsó rend házak alatt ajtó, az közepin egy kétt szakaszú,	21. Ezen grádics alsó véginél ugyan napnyugat felől, az napnyugoti szegelet ház alatt való pinczébe nyílik ... ajtó, az közepin egy kis ablak.		Ebből is kijövéen és napnyugatra, az mellette való pinczére tartván, ... ajtó, az küszöbe oda vagyon,		
Azon rend ház alatt az első pinczében (4.)							
			28. Ezen pitvarból egy két szakaszú, ...grádicson lemenvén az alsó contignatoria , az ... felső pitvar alatt való pitvarra30. Ugyan ezen pitvarból az külső udvarra, az istállók felé nyílik ... ajtó.	Ezen felső pitvarból egy kétszakaszú, deszkával béltett karú tölgyfa grádicson lemenvén az alsó contignatoria s közelebb, az alsó pitvarban .	Megkertilvén az udvarházat, az észak felől való oldalától egy pitvarra vagyon egy pusztá ajtó.... mely pitvarról szolgál fel az felső rend házakra két rendbéli jó deszkás tizenegy[?] lépcsőjű gradics...		
			Ezen pitvarból, az grádics alsó véginél balkézre, az megírt erkélyes ház alatt való pinczeforma szegelet házban nyílik ... ajtó.	Ezen pitvarból a gradics alsó véginél balkézre, az erkélyes ház alatt való pinczeforma szegelethezában nyílik ... ajtó.	Ezen pitvaról napnyugatra egy jó tölgyfa gerendájú padlotti[?] házra szolgál egy ... ajtó,		
			Ugyan az pitvarból ezen ajtón kívül nyílik egy kamaraszékre más, hasonló ajtó,	Ugyan az pitvarból ezen ajtón kívül nyílik egy kamaraszékre más, hasonló ajtó,			
			29. Ezen pitvarból jobb kézre egy pusztá kamarában	Ezen pitvarból mégis jobbkézre, egy kamarában nyílik egy	Ugyan ezen pitvarról napkeletre egy háza vagy inkább leányok		
Azon ház alatt van egy kamara (5),		Czejtház. Bémenőleg balkézre vagyon					

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
...., belől egy béllett záros ajtó rajta, kívül pedig egy tölgy ajtó.	régi czejtház, ajtaja	(melyek is felső része urunk részire jutott) nyílik egy ... ajtó.	... ajtó. Ablaka nro. 1. Vas rúd benne nro. 4.	Ez ennyiszter meghirt alsó pitvarból az istállók felé a külső udvarra nyílik más ... ajtó. Kimenvén az külső curiára és jobb kéz felé elő tartván nyílik a szegelet kamorára ... ajtó.	tümlőcüre nyílik ... ajtó, gerendái, padlása jók, vannak két puszta ablaki, ...		
	Pohárnokház. Az alsó házoknak napkelet fele való végi alatt vagyon ez. Ezen ház előtt egy kis bástyaforma szegelet, az palotának az ház falában való foglatatán,				Innen kijővén és napkeletre tartván, ugyan az észak felől való oldalról nyílik egy kisdud kamarácskára ... ajtó, Vagyon rajta egy puszta ... ablak, rajta		
Kertek:							Horti. Ad hoc castellum pertinentes sunt tres.
	Veteményes kert. Jó lészás sövényvel kerített. Belől jobbkézre vagyon egy híván, ... ker- tészház. Ezen kertenek edgy darabja táblakra vagyon szag- gatva, azoknak mesdgyéjén szőlőtövek vadnak megka- rózva és hajtva. Közepiben vagyon fa lábokon álló, karfás, garádicsos	44. Az vár kapuján kívül balkézre, az Székely utca déli felől való végiben vagyon egy nagy öreg veteményes kert , ...	A Székely uccza sorjában, a kastéllyal általellenben vagyon egy ... veteményes kert. ... Itt, az uccza szegeletin dél felől vagyon egy jégverem, tele jéggel, új szalmafedele..	Az kastélyon kívül, az Székely uccza végiben, az néhai Sei Gábor öröksége mellett, kit most Vásollyi István uram bír, vagyon egy veteményes kert , ... vagyon mellette egy híván szalma fedelű jégverem,	Veteményes kert. Az kastély ellenében vagyon egy nagy veteményező és gyümölcsös kert , ... Az körül egy darabon vagyon porgolát kert körülte, jobb részint penig kert nélkül vagyon.	Culinarius [37] unus, varias arbores fructíferas in se continens, ante castellum existit, ulnas habet sexaginta longitudinis et sexaginta latitudinis.... culinario quidem ante castellum, in plaga Meridionali,	

1640	1647	1685	1693	1694	1698	1712	1713
		kerek filegonia, ... Jéégverem. Ez vagy az kastélynak árán kívül, napkelet felé, az veteményes kert mellett,					
		Gyümölcsös kert. Vagy az város között, ..., szomszédai egyfelől Szabados Benedek kerti, másfelől az Maross, egyebütt az város uczái. Vagy az kertben egy pusztá kőház, ...	45. Gyümölcsös kert. Az várral általellenben, dél felé, az Marosparton van az vár felől s a két végén jó lézsás s támaszos kerttel bekerített,	A Veres bástyával általellenben, a kastély árka mellett vagy az egy pítvárral együtt építve. Mely, ... Tokölvi uram ő nagysága idejében peczérház volt, ... Ezen házzal általellenben a Maros parton vagy az ugyan a kastélyhoz tartozó gyümölcsös kert nro. 1. Mellyet quondam birt néhai Hedri Benedek, akkori illyei praefectus.		Vagy az ezen kívül más gyümölcsös kert is az Maros parton, melyben is sokféle gyümölcsfák vadnak, sellérek laknak körüllette.	Alter vero pomarius et variis arboribus constans ad ripam Marusii situs, continet ulnas septuaginta longitudinis, viginti novem latitudinis. ... pomario ad ripam Marusii in plaga Occidentali
		Vadkert. Ez a kastélyon kívül, az árok mellett, napnyugott felé vagy az, ... a közepin által Maros szakadékjá foly. ...	46. Az Hedri Benedek kertye félé, minthogy pusztá volt, ...				Exstat et tertius, olim feris accomodatus, nunc vero inquilinis deserviens, ulnas habet longitudinis centum, latitudinis sexaginta. ... Item ex horto pro feris asservandis cedit quarta pars juniori principi Apaffi.

A Veres-bástya falkutatásáról

A korábban egyáltalán nem kutatott épület falazatainak 2002. március 8–10. között végzett vizsgálata a tervezett helyreállítási munkálatok miatt vált szükségessé. Kutatásainkhoz a kolozsvári FKM Műhely által készített felmérési rajzokat használtuk. Mivel a kutatások elvégzésekor az épület minden helyisége nem volt felszabadítva, a P1–P4, F4 és F6 helyiségek kutatása nem volt lehetséges.

Belső

A **P5** pincehelyiség meszes habarccsal kőből falazott északkeleti falán a fal északnyugati szélétől 15–20 cm-re elválás figyelhető meg, mely függőlegesen haladva egészen a boltsüveg kezdővonaláig tart. Délkeleti falának falazata homok és mész alapú habarccsal téglával vegyesen összefogott mészkőhasábokból áll. A délkeleti, illetve a délnyugati fal közötti függőleges elválások arra utalnak, hogy a délkeleti másodlagos a délnyugatihoz képest.

A földszint helyiségei közül az **F5**-ben végzett szondázások bizonyultak a legeredményesebbnek. Északkeleti falának falazása téglával vegyített, felületesen megmunkált homokkő, kötőanyaga meszes habarcs. A fal három mészkőből faragott oszlopot foglal magába, melyek meglehetősen szabálytalanul, különböző távolságra és magasságban vannak elhelyezve. Törzseik – a mennyezeti magasság-szintet meghaladva – átnyúlnak a padlástérbe; itt a téglából és kötőanyagból rakott, a felmenő falnál jóval vékonyabb gádorfal már csak részben takarja felületüket, így jól látható a visszafaragott, fejezet nélküli végződésük. A lemez fölé helyezett negyed horonyból kialakított oszloplábazatok magasságában egy téglatöredékekből és vékony, mintegy 3–4 cm vastagságú kőlapokból álló vízszintes sáv figyelhető meg a falszövetben. A falat helyenként mész alapú vakolat borítja, a felületek többségét azonban vastag (adott részekben a 8–10 cm-t is elérő) szürke cementes vakolat fedi. Ez utóbbit a falmező középtengelyének tájékán, megközelítőleg 40 cm-es szélességű függőleges sávban egy ugyancsak cementes összetételű, de színtónusában eltérő vakolat váltja fel; itt nemcsak a szürkés árnyalatú cementes vakolat, hanem az erre felvitt okkeres glett is hiányzik. A helyiség északnyugati fala téglával vegyesen rakott, részlegesen megmunkált homokkő, meszes habarccsal kötve. A több helyen megrepedt falsík közepén egy szegmensívesen záródó fülke ugrik be. A fülkétől jobbra levő, aránylag szabályos téglalap alakú falelválás egy utólagosan befalazott ajtónyílás körvonalait rajzolja ki. Az északkeleti falon talált vastag cementes vakolatréteg itt is előfordul, melyet helyenként keményebb, szintén cement alapú vakolattal pótolnak. E falon az északkeletit is jellemző okkeres és fehér színű budai-föld alapú festés alatt korábbi meszelés maradványai bukkannak elő, a padlástérben egy vegyes összetételű, zömében téglából épített magas gádorfal koronázza. A délkeleti falmező vegyes (kő és tégl) összetételű bal oldali harmada függőleges vo-

nalban elválík a kizárólag téglából rakott, későbbi eredetű jobb oldali szakasztól, melynek másodlagosságát az is igazolja, hogy nincs kötésben a délnyugati fallal; ez utóbbi vakolatrétege megszakítás nélkül halad tovább az előbbi délkeleti fal téglái mögött. A fentebbi falelválást a vakolatrétegek is követik; a bal oldali falra felvitt okkeres glett a jobb oldali részeken teljesen hiányzik.

A helyiség felmenő falai egy gerendavázú síkfödémeket tartanak. Az északkeleti falába beépített oszlopok – akárcsak a déli falon rekonstruált félköríves nyílás is – túlnyúlnak a jelenlegi mennyezet síkján, a padlástérben folytatódva, mely egyértelműen arra utal, hogy a jelenlegi alacsonyabb mennyezet előtt a helyiség földemje magasabban volt.

Az **F1** helyiség északnyugati fala vegyes falazatú, felületesen megmunkált kőtömbökből és téglából áll. A középvonalon egy ajtó maradványai figyelhetők meg. Az egykori bejáró tokját meghagyták, az általa keretelt nyílást azonban egy vékony egysoros téglafallal zárták el, ezáltal fülkévé alakítva a helyiség eredeti ajtaját. Az előbbitől jobbra kialakított jelenlegi keskeny és alacsonyabb egyenes záródású ajtónyílás minden bizonnyal másodlagos. A vízszintes középtengely alatt három kőtömből faragott gyám emelkedik ki a falsíkból. A falat egy vastag mész alapú, valamint egy erre rádolgozott vékonyabb cementes vakolatréteg borítja, több meszelési réteggel.

Az északkeleti fal nagyobb méretű, felületesen megmunkált kőtömbökből áll, közöttük helyenként téglából rakott, egységesen falazott mezők találhatók. A falvégeken egy-egy faragott sarokgyámkövet építettek be, tégladarabokkal pótolva ki a körülöttük lévő hiányokat. A gyámok negyedhoronnyal, félpálcával, valamint lemezzel koronázott középtagja, a lekerekített kannelúrákkal díszített széles lemez, egy gombban végződő szimából kialakított akantuszleveles altagra tevődik rá. A falsík bal szélén lapított szegmensívű fülke helyezkedik el, mely az **F5** helyiségbe vezető, mára már befalazott nyílás részsúje. A teljes felületet nagyobb repedésekkel tagolt vastag (megközelítőleg 5 cm-es) mész alapú okkeres vakolat borítja, mely utólag cementes (1,5 cm vastag) bevonatot kapott.

A délkeleti fal téglával vegyített, részlegesen egyengetett felületű kőtömbökből készült, mésszel kevert habarccsal kötve. A középmagasságban elhelyezett négy gyám közül a bal oldali második megsérült, hiányzó alsó felét így téglatörmelékkel pótolták ki. A három osztatú boltozat középső boltszakaszának megfelelő falmezőben szegmensíves ablak kapott helyett, tőle jobbra egy ugyancsak szegmensíves kialakítású fülke, mely egy egykori befalazott ablak részsújéból jött létre. A vastagabb meszes vakolatot itt is egy második, vékonyabb cementes vakolattal vonták be, és, akárcsak a többi falon, itt is több meszelési réteg képez egy vastagabb bevonatot. A mészbevonat kiterjed a gyámkövekre is, tompítva ezeknek formáit.

A helyiséget egy 4,2 m magas háromszakaszos fiókos dongaboltozat fedi, melyet a fiókok élén, valamint a boltszakaszok határánál háromszög keresztmetszetű stukkósávokkal díszítettek. A délnyugati faltól számított első és a középső boltszakaszok találkozásánál összefutó stukkószalagok csomópontjában a kutatás során Bethlen Farkas címerével díszes zárókö került elő, mely az **F5** helyiség 1582-es kőkeretével egyező anyagú sárgás mészkőből készült. A boltozat síkjából kiemelke-

dő, kör alakú zárókő felületén alul gyűrűvel összekapcsolt koszorú övezi az iktári Bethlenek esetlen faragású címerábráját, a két egymás felé forduló, újra támaszkodó, nyíllal átlőtt nyakú vadludat. A testük elhagyásával megjelenített címerállatok közül latin kereszt emelkedik ki, vízszintes szárának kétoldalára a megrendelő BF monogramját faragták. A monogramot alkotó betűk sorrendjükben is az 1582-es felirathoz illenek. E címerábra időben legközelebbi párhuzama Bethlen Gábor 1613 előtti gyűrűspecsétje, melyen a címerpajzsot a Sárkányrend jelvénye övezi.¹²⁴ Bethlen Farkas marosillyei címerkőve így lényegében szoros összefüggésben áll Bethlen Gábor korai pecsétjével.

Az **F2** helyiség északnyugati fala meszes habarccsal összekötött téglafal, melyet a két ablakot közrefogó mezőben vastag koromlerakódás borít. A bal oldali ablakrézsű, valamint a sarokvonal által határolt falszakasz alsó felén mintegy 23–25 cm-t visszafaragtak a falvastagságból. Felületét cementes vakolat, szürkés glett borítja, utóbbit mészréteg fedi. Ez utóbbira tevődött a budaiföld alapú fehér külső festés.

Az északkeleti homok és mész alapú habarccsal összefogott téglafal bal oldali részén, a saroktól megközelítőleg 20 cm-es távolságban elválás észlelhető. Ez utóbbit hangsúlyozza egy beforduló vakolatréteg is, mely egyben a törésvonaltól jobbra fekvő falmező másodlagosságának bizonyítéka. Felületén két cement alapú vakolatréteg különíthető el, melyek között fehéres glett húzódik. A fentebb leírt falelválás tájékán mindkét vakolatsík jelentős mértékben károsodott, így nem állapítható meg, melyik közülük az említett elválásba beforduló réteg. A külső cementes vakolatot frissebb fehér meszelés takarja, erre vitték fel a budaiföldes, ugyancsak fehér színű felszíni festéket.

A délkeleti fal anyaga részleges megmunkálású kő, téglával vegyítve. A fal jobb oldali felét vastag korombevonat takarja. A mészből, homokból előállított vakolatréteget okkeres glett fedi. A szürkés glett felületét egy korábbi mészréteg takarja; ez utóbbira vitték fel a budaiföldből előállított, ma is látható külső fehéres festékbefonatot.

A helyiség jórészt téglából épített vastag délnyugati falának szerkezetében csak szórványosan fordul elő egy-egy felületesen kifaragott kötőmb; nincs kötésben a délkeleti fallal, melynek egységes síkjához egyszerűen hozzáépül. A középtáiban elhelyezkedő szegmensíves fülke téglából rakott vékony homlokfalán egy régebbi befalazott kijárat nyomait őrzi. A jobb oldali falszél közelében egy második, mintegy 58×47 cm-es, ezúttal félköríves záródású fülke található, melynek záradékmagasságától lefele a jobb oldali falszakasz vastagsága megközelítőleg 25 cm-t csökken. Ez a kiképzés a visszafaragott téglavégek alapján utólagosnak tekinthető. Homokos-meszes vakolatrétegének károsult részeit cementes vakolattal egészítették ki, felületét egy okkeres, majd egy erre felvitt fehér mészréteg borítja, az utóbbira egy szürke glett tevődik rá, melyet későbbi glettelések és budaiföld alapú festésrétegek követnek.

¹²⁴ Veress Endre: *Bethlen Gábor fejedelem ifjúsága*. Erdélyi Múzeum 1914/31. 312.

A helyiség négyfiókos (2+2) dongaboltozata téglából épült, melynek felületét, a felmenő falakhoz hasonlóan, mész és cement alapú vakolattal, majd mész és budai-föld alapú festékrétegekkel vonták be.

Külső homlokzatok

Az északnyugati homlokzat

Falazatának rakásánál vegyesen használtak követ és téglát. A homlokzat középtengelyében kialakított csúcsíves kapu bal oldalán található ablak felett a téglator-melékekkel kevert cementes vakolattakaró eltávolításával csúcsíves keretbe írt romantikus stukkódísz maradványai kerültek elő.

Az északkeleti homlokzat

A mész alapú habarccsal összeillesztett kőből és téglából rakott fal bal oldali negyede rizalitszerűen visszaugrik. Az így keletkezett sarokfelület alsó szakaszához egy meglehetősen szabálytalan falmaradvány illeszkedik, felette az F5 északi falának oszlopa látható.

A többi homlokzathoz hasonló módon, a falfelületet is sötétokker, helyenként kárminvörös tónusba átmenő diszperziós festéssel fedett cementes vakolat borítja.

A délkeleti homlokzat

A vegyes összetételű homlokzati falat megközelítőleg 2,5 m magasságban hármastéglasorból kialakított félkör keresztmetszetű övpárkány tagolja. Az északkeleti saroktól megközelítőleg 3,2 m-re a falszövetben egy függőleges vonalú elválás észlelhető, mely a párkány téglasorainál is jelentkezik. A párkány alatt húzódó mezőben egy félköríves pinceablak, tőle balra pedig két lőrés kapott helyet; a két utóbbi nyílását téglabefalazás zárja el, akár a felső mező bal oldali kőkeretes ablakát.

A homlokzatot cementes vakolat fedi, az alsó falzónában fröcskölt bevonattal. Az okkeres diszperziós festékréteg alatt egy korábbi világoskék árnyalatú festés nyomai fedezhetők fel.

A délnyugati homlokzat

Az alsó falrészek vegyesen, meszes habarccsal kötött, törtkőből és téglából, a felső része kizárólag téglából épült. A felület középtengelyének tájékán a falat teljes magasságban kettéosztó függőleges elválás figyelhető meg, az elválástól jobbra eső mezőt keskenyebb téglasorokból kialakított párkány tagolja, a bal oldali mezőben a párkány maga hiányzik, helyén egy korábbi, a falszövetben jól kirajzolódó ajtó küszöbének nyomait találtuk meg. Ez utóbbi kutatásakor az egykori nyílás részsíkját bélelő beforduló vakolatmaradványai is előkerültek.

Báró Bornemisza Ignác és Pál közötti osztálylevél, Görgényszentimre, 1752. november 8.¹²⁵

Primo. Jól lehet én nékem Bornemisza Ignácznak úgy járt elmém, hogy az illyei kastély az divisorok intézése szerint designált két részben osztassék kivált azért, hogy annakis inkább alkalmatasság ne adassék az bal iteltre, tudniillik, hogy magamnak inkább kedveztem mindazon által.

En Bornemisza Pál qua valens minden injuria nélkül, kedvem és jó akaratom szerint így egyeztem meg: hogy azon kastély jussan egészen bátyám uramnak és maradékinak, nekem pedig Bornemisza Pálnak, és léendő maradékinak, azon divisióban ki intézett kastélyon kívül levő fundusok pro curia adassanak, his conditionibus:

Hogy azon fundusak zálagas summája ex restantiis primum defalcáltassék, és avval azon fundusak váltassanak ki, az több restantia két fele szolván.

Az kastélyba való épület ahhoz értő aestimatorok által becsültessék meg conscientiose és azon becsűnek fele árát tartozzék bátyám uram nékem Bornemisza Pálnak pénzül refundálni, az mi pénzbe került, úgy mint kőmivesek fizetése etc. az materialéknak penig ugyan felit in similibus iisdem materialibus.

Az halastó helyiben más halastó hasonló helyet tartazzék bátyám uram assignálni, és haszan vehető karban állítani.

Ha az új curialis helyben nem lehetne pinczét az víz miatt ásatni tartazzék bátyám uram ha másutt olyas hely nem találatnék az kastélyban is pinczének való helyet assignálni.

Az curialis praerogativák egyik curiat szintén úgy illesszék mind az másikat, nem külömben ha az elromlat kastélyért az ország valamit bonificálna, abbólis egyiknek annyi része légyen mint a másinak.

Az divisióval intézet úgy csűröskert és majorháznak való hely adassék az új curiához vicinitatis causa, az régi, az kastélyhoz maradjon, úgy az majorház, úgy mint azon által, hogy haszanló épületek erectiójában pro justo et aequo concurályon bátyám uram.

Az veteményes kert maradjon egészen az új curiához ellenben az kastély mellett nap nyugat¹²⁶ felől lévő kert maradjon a kastélyhoz, mely ugyan nem aequivalens, de atyafiságason kívántam én Bornemisza Ignác özcsém uramnak abban kedvezni.

2-do. [...] fogadó, korcsoma házak communibus sumptibus conserváltassanak és légyenek közösek.

3-tio. [mészárszék, sokadalamak]

4-to. A rév hajót communibus sumptibus tartván annak proventussa két fele oszaljék.

¹²⁵ Br. Bornemisza Lt., 146/15 (régí szám 4994). A Bornemisza család levéltára (Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága) csak elvétele tartalmaz Marosillyére vonatkozó iratokat. A család illyei birtokaira vonatkozó iratanyag, melyet Illyén őriztek, valószínűleg a Hunyad megyei települést a 19–20. században ért viszontagságokban semmisült meg.

¹²⁶ Kihúзва: észak.

5-to. Ami ezen kívül való több jóságnak fel osztását illeti az divisorok intézése, meg választására hagyván öcsém uramnak e szerint egyeztünk meg: minthogy a kastély is az litera A-val signált nyílba vagyon, azon nyíl jussan nékem Bornemisza Ignácznak és maradékimnak, az B-vel signált nyíl pedig az új curialis hellyel együtt amint feljebb meg van írva nékem Bornemisza Pálnak, és léendő maradékimnak. [...]

Görgény Szent Imreh, 8 Novembris 1752.

L.S. B. Bornemisza Ignatz, mp.

L.S. B. Bornemisz Pál, mp.

Közzéteszi: Kovács Zsolt

A marosillyei várhoz kapcsolódó emlékek

Márgai-sírkő

A környéken birtokos Márgai Menyhért¹²⁷ hasonló nevű fiának mészkő sírkőlapja, bal alsó sarkában sérült, jelenleg másodlagos helyen, a római katolikus templom déli falában van.

Antikva betűs felirata:

HIC TVMVLATVS EST [ME]
LCHIOR MARGAI IVNIOR
FILIVS EGREGY Q(uon)DAM ME
LCHIORIS MARGAI SENI
ORIS MAGISTRI CVRIAE¹²⁸
SERENISSIMI REGIS POLO
NIAE AC PRINCIPIS T[RA]N
SILVANIAE ETC. OBYT ANNO
AETATIS SVAE 14 MENSE
IVNY 1581 IVSTVS
[.]VACVMQVE MORTE
[P]RAEOCCVPATVS FVERIT
[I]N REFRIGERIO ERIT
[P]RAECIOSA EST IN CONS
PECTV DOMINI MORS
[S]ANCTORVM EIVVS[!]
[DOMI]NO CHRISTI CVNCT
[.....] SEPVLCRA PATER
[.....] PRISTINA TVNC
[.....]CORPORE MEM
[.....]NT¹²⁹

¹²⁷ A Szörény vármegyében birtokos család a török előretörése elől húzódik Erdélybe. Vö. Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század.* Budapest, 1993. 707. 1555-ben Márgai oláhbrettyei és környékbeli egyéb birtokait Petrovics Péterhez való csatlakozása miatt ruszkai Dobó Domokosnak adományozzák. A Hunyadmegyei... 10/1899. 76.

¹²⁸ 1561–62-ben görgényi udvarbíró, 1572-ben is udvarmester (Hofmeister). Vö. *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése.* Gyűjtötte és közrebocsájtja Veress Endre. I. (1556–1575). Kolozsvár, 1944. 129, 174.

¹²⁹ Az *ae* kettőshangzók és a *fverit ve-*je kapcsolt.

Bethlen-harang a református templomban

Az id. Bethlen István által a gyulafehérvári fejedelmi ágyúöntőház legismertebb mesterével, a braunschweigi Anton Utennel¹³⁰ a marosillyei református egyház számára öntetett harangot Debreczeni László a helyi református templom nagyharangjaként írja le.

Felirata:

Fent: MIT GOTTES HILFE GOS(s) MICH ANTONI VTEN VON BRVNSVICK IN WEISSENBVRG A(nno) D(omini) 1646.

Lent a peremen:

SPECTABILIS AC MAG(nificus) D(omi)N(u)S D(ominus) STEPHANVS BETHLEN DE IKTAR SVPR(emus) ET PERPET(uus) COM(es) COMIT(atibus) HVNIAD ET MARAMAROSIENSIS HANC CAMPANAM FVNDIT [!]¹³¹ IN VSIBVS SACR(ae) ECCL(esiae) ILLIEN(sis) A(nno) D(omini) 1646.¹³²

¹³⁰ Utenről I. Makkai László: *Adatok I. Rákóczi György tűzészégének a történetéhez*. Hadtörténelmi Közlemények, 1954; Détsky Mihály: *A sárospataki ágyúöntőház története*. Technikatörténeti Szemle. 1971. 71–72, 138–139, 144. Patay Pál: *Corpus campanarum antiquarum Hungariae*. Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt. Bp., 1989. 98.

¹³¹ Fudit.

¹³² Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár. Debreczeni–Darkó gyűjtemény, 142.

Bastionul Roșu din Ilia

(Rezumat)

Materialele cuprinse în volumul de față sunt rezultatele cercetărilor din anul 2002, legate de pregătirea proiectului de restaurare și de revitalizare a monumentului din Ilia (jud. Hunedoara). Acestea s-au născut în urma confruntării mărturiilor cuprinse în izvoarele scrise, referitoare la cetatea din Ilia cu rezultatele cercetării monumentului, publicarea lor, punând la dispoziția cercetării – potrivit intențiilor urmărite de Fundația de Istoria Culturii „Entz Géza” – un bogat material privind civilizația Principatului Transilvaniei în epoca premodernă.

Cetatea de la Ilia este menționată de documente începând cu mijlocul secolului al XV-lea. Proprietarii săi din secolul al XVI-lea au fost membrii familiei Dienesi, descendenți direcți ai acestui neam, amintit încă din secolul al XIII-lea în legătură cu acest domeniu important din comitatul Hunedoara.

După ce turcii au ocupat în 1552 cetatea Lipovei, Ilia a devenit o cetate de graniță. Ca să corespundă noii sale funcții, cetatea a fost fortificată cu un inel de apărare bastionar, iar după stingerea pe linie bărbătească a familiei proprietare, domeniul i-a revenit din voia principelui Ștefan Báthory (1571–1586) lui Wolfgang Bethlen de Iktár (1530–1590). El a fost cel care prin construirea Bastionului Roșu în 1582 a încheiat noua incintă. Acest bastion mai puțin expus și mult mai redus ca dimensiuni, a fost destinat, de la bun început, locuirii și decorat nu numai cu ancadrame sculptate din piatră, dar și cu o pictură decorativă exterioară. Din inventarele domeniului, întocmite în perioada 1640 și 1713, reiese că inelul bastionar de fortificație realizat între 1552 și 1582, îmbunătățit și în secolul următor cuprindea un turn de locuință de origine medievală și un conac construit după anul 1629. Primul dintre acestea, Turnul, constituia locuința proprietarilor: într-una dintre încăperile sale a văzut lumina zilei în 1580 Gabriel, fiul lui Wolfgang Bethlen, viitorul principe al Transilvaniei (1613–1629). Locul nașterii principelui a fost marcat prin așezarea unei plăci comemorative cu blazon și inscripție, realizată la Cluj în anul 1627. Conacul mai comod, care a preluat funcția turnului de locuință, a fost construit de către Ștefan, fratele mai mic al principelui. În anul 1670 stările transilvănene au dispus demolarea celorlalte trei bastioane împreună cu zidurile din piatră ale cetății, ca acestea să nu poată servi drept o bază de operații militare garnizoanei turcești din Lipova. Pe atunci domeniul aparținea deja strănepoților din familia Thököly ale lui Ștefan Bethlen. În preajma anului 1678 conacul a fost amplificat de către Emeric Thököly, viitorul principe al Transilvaniei. Domeniul a fost achiziționat în 1716 de către Ioan Kászoni, vicecancelarul Transilvaniei, întemeietorul familiei baronale Bornemisza de Káson. Descendenții săi au demolat turnul de locuință și conacul. Pe locul acestora s-au ridicat către răspântia secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea magazia de grâne a castelului, respectiv către 1848 castelul (actualul Spital orășenesc) baronului Ignăție Bornemisza. Ca o consecință a acestor refaceri conștiința istorică locală încă din secolul al XIX-lea confundase Bastionul Roșu cu locul de naștere al lui Gabriel Bethlen. În anii de după 1850 bastionul cercetat a fost refăcut în stil romantic, iar după refacerea din 1909 a fost așezată placa comemorativă modernă.

The Red Bastion from Ilia

(Abstract)

The studies included in the present volume resulted of the research work carried out prior to the restoration and revitalization of the monument from Ilia (Hunedoara county) in 2002. Their inferences were made after resembling the written documents with the surveys from the building site. The “Entz Géza” Foundation considers the publishing of this generous material useful not only for the history of art but also for all investigators of the culture of early modern ages in Transylvania.

The fortress from Ilia appears first in documents at the middle of the 15th century. The members of the Dienesi family, direct offspring of the clan mentioned already in the 13th century in connection with this important domain in the Hunedoara County, were its owners in the 16th century.

After the Turkish had occupied the fortress from Lipova in 1552, Ilia became a frontier-fortress. To suit its new function the building site was added a fortified ring with corner-bastions, and later, as the sword-side of the owner family had died out, prince Stephen Báthory (1571–1586) donated the domain to Wolfgang Bethlen. The latter built in 1582 the fourth bastion, the so-called Red Bastion, which unlike the other three was constructed to suit also residential functions and received decorations like Renaissance carvings and outside painting. The inventories of the domain from between 1640–1713 reveal that a mansion-house built after 1629 and medieval donjon also stood inside the walls of the fortress. The latter one was originally the residence of the owners. The son of Wolfgang Bethlen, Gabriel (prince of Transylvania between 1613–1629) was born in one of its rooms and in the memory of this event the prince’s younger brother placed a memorial tablet in 1627. Probably the same Stephen Bethlen, the prince’s brother, built the mansion-house, which took over the residential functions of the donjon. To avoid the fortress being used as a military base by the Turkish enemy from Lipova the states of Transylvania ordered in 1670 the demolition of the three bastions of the fortress and the walls joining them. By that time the domain was being owned by Stephen Bethlen’s the great-grandchildren, the Thököly family, and after 1678 Emeric Thököly – later prince of Transylvania enlarged the mansion-house. John Kászoni, vice-chancellor of Transylvania and parent of the Bornemisza baron family from Káson, acquired the domain in 1716. His offsprings had demolished the donjon and the mansion-house. The grain-storehouse of the castle was built on their place at the turning of the 18–19th centuries, then the present mansion around 1848. As a consequence of these reconstructions the popular knowledge has misknown the Red Bastion for the birth-place of Gábor Bethlen for the 19th century. After 1850 the Red bastion was restored in romantic style, then after another restoration in 1909 the modern memorial-tablet was placed.

